

ΤΕΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΧΡΗΜ.ΕΛ.
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΑΡΟΛΕΜΕΑ ΝΙΚΟΛΕΤΑ
Α.Μ: 2003167
ΕΞΑΜΗΝΟ:13⁰
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ

ΤΕΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΩΝ & ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΔΑΝΕΙΟΔΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ KEYNES ΚΑΙ Η ΣΥΝΑΡΤΗΣΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΕΩΣ	6
1.1 Θεωρία Καταναλώσεως και Αποταμιεύσεως	6
1.2 Η σχέση καταναλώσεως, αποταμιεύσεως και εισοδήματος	6
1.3 Οι εικασίες του Κένυς	7
1.4 Η γραμμή των 45 μοιρών	9
1.5 Η Συνάρτηση Καταναλώσεως	10
1.6 Η Συνάρτηση Αποταμιεύσεως	13
1.7 Συμπεράσματα από τη θεωρία του Keynes	15
1.8 Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της κατανάλωσης	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ FISHER ΚΑΙ Ο ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ	18
2.1 Ο Irving Fisher και η Διαχρονική Επιλογή	18
2.2 Ο Διαχρονικός Εισοδηματικός Περιορισμός	19
2.3 Οι Προτιμήσεις του καταναλωτή	22
2.4 Η Αριστοποίηση του καταναλωτή	24
2.5 Πως οι μεταβολές του εισοδήματος επηρεάζουν την κατανάλωση	26
2.6 Πως οι μεταβολές του πραγματικού επιτοκίου επηρεάζουν την κατανάλωση	27
2.7 Περιορισμοί στο δανεισμό	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ MODIGLIANI ΚΑΙ Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ	32
3.1 Τι είναι η υπόθεση του κύκλου ζωής	32
3.2 Η συνάρτηση κατανάλωσης του κύκλου ζωής και ο ρόλος του πλούτου	34
3.3 Η θεωρία αποταμίευσης του κύκλου ζωής και ο ρόλος του πλούτου	38
3.4 Επεκτάσεις του υποδείγματος	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ο FRIEDMAN ΚΑΙ Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΙΜΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ	40
4.1 Τι είναι η Υπόθεση Μονίμου Εισοδήματος	40
4.2 Οι συνέπειες της θεωρίας του μόνιμου εισοδήματος	41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΑΝΕΙΣΜΟ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 2000 ΩΣ ΤΟ 2009	43
5.1 Η σημασία ύπαρξης δανεισμού στα νοικοκυριά	43
5.2 Παράγοντες που επηρεάζουν το ύψος του δανεισμού	44
5.3 Στατιστικά στοιχεία για το δανεισμό των νοικοκυριών	45
5.3.1 Στατιστικά στοιχεία για τα στεγαστικά δάνεια	48
5.3.2 Στατιστικά στοιχεία για τις πιστωτικές κάρτες	49
5.3.3 Στατιστικά στοιχεία για τα καταναλωτικά δάνεια	51
5.4 Ο Δανεισμός στην ΕΕ	53
5.5 Οι σημερινές εξελίξεις στο δανεισμό	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ	58
6.1 Τι είναι δημόσιο χρέος-δημόσιος δανεισμός και οι διαφορές από τη φορολογία	58
6.2 Μορφές Δημοσίου Δανεισμού	60
6.3 Λόγοι για τους οποίους δανείζονται οι δημόσιοι φορείς	61
6.4 Εσωτερικός και εξωτερικός δημόσιος δανεισμός	63
6.5 Η διαχρονική κατανομή του βάρους από το δημόσιο δανεισμό	65
6.6 Οι απόψεις για το δημόσιο χρέος	67
6.6.1 Η ρικαρντιανή άποψη για το δημόσιο χρέος	67
6.6.2 Η παραδοσιακή άποψη για το δημόσιο χρέος	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΕ	69
7.1 Η διαχείριση και η αποκλιμάκωση του χρέους	69
7.2. Στατιστικά στοιχεία για το Δημόσιο Χρέος της Ελλάδας και της ΕΕ από το 2000 ως το 2009	71
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	75
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	76
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	78

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο δανεισμός αποτελείται από δύο πλευρές, η μια αφορά την κατανάλωση, δηλαδή η απόφαση για το τι θα καταναλωθεί και τι θα αποταμιευτεί, και η άλλη πλευρά αφορά το δανεισμό του κράτους, δηλαδή το δημόσιο δανεισμό και το δημόσιο χρέος..

Η κατανάλωση είναι σημαντικός προσδιοριστικός παράγοντας της οικονομίας γιατί οι καταναλωτικές αποφάσεις των νοικοκυριών επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρεται η οικονομία ως σύνολο τόσο στην μακροχρόνια όσο και τη βραχυχρόνια περίοδο.

Από τότε που η μακροοικονομική θεωρία άρχισε ως ένα χωριστό πεδίο μελέτης, πολλοί οικονομολόγοι έγραψαν για τη θεωρία της συμπεριφοράς του καταναλωτή και υπέδειξαν εναλλακτικούς τρόπους ερμηνείας των στατιστικών δεδομένων της κατανάλωσης και του εισοδήματος, όπως οι θεωρίες του John Maynard Keynes, του Irving Fisher, του Franco Modigliani και του Milton Friedman, οι οποίοι εξέτασαν την κατανάλωση, ο καθένας από διαφορετική οπτική γωνία.

Σύμφωνα με έρευνες ο δανεισμός των νοικοκυριών τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει μια αύξουσα πορεία, καθώς επίσης παρατηρείται έντονα το φαινόμενο υπερδανεισμού, όπου αυτό έχει συνέπειες τόσο για τα ίδια τα νοικοκυριά, όσο και για την αξιοπιστία του τραπεζικού συστήματος. Ο υπερδανεισμός είναι πιο έντονος από το 2007 και μετά, όπου η ίδια κατάσταση επικρατεί και στην ΕΕ.

Όσο αφορά το δανεισμό από την πλευρά του κράτους, δημόσιο χρέος είναι το σύνολο της οφειλής σε χρηματικές μονάδες του ευρύτερου δημοσίου τομέα (κυβέρνηση, νομαρχία, δήμος, κ.λ.π.). Οι κυβερνήσεις δανείζονται κυρίως εκδίδοντας και πουλώντας ομόλογα (πενταετή, δεκαετή ή και 30ετή) ή άλλα αξιόγραφα.

Είναι σημαντικό το ότι καθώς η εκάστοτε κυβέρνηση αντλεί τα έσοδά της από το μεγαλύτερο μέρος των πολιτών του κράτους, δηλαδή των φορολογούμενων, το δημόσιο χρέος έμμεσα είναι χρέος των φορολογούμενων.

Βασικός σκοπός του δανεισμού είναι η μέριμνα για τη χρηματοδότηση του Ελληνικού Δημοσίου, η βελτίωση του κόστους δανεισμού και η επίτευξη της καλύτερης δυνατής διάρθρωσης του δημοσίου χρέους, ανάλογα με τις ανάγκες της χώρας και τις διεθνείς οικονομικές συνθήκες. Η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια βρίσκεται στις πρώτες θέσεις ποσού δημοσίου χρέους, ως ποσοστό του ΑΕΠ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία ασχολείται με τον δανεισμό, τη δανειοδότηση και τους εισοδηματικούς περιορισμούς. Ο δανεισμός αφορά δύο πλευρές, πρώτον της κατανάλωσης και δεύτερον του δημοσίου δανεισμού και χρέους.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας ο δανεισμός αφορά την κατανάλωση και δείχνει πόσο σημαντικός είναι ο παράγοντας αυτός για τα νοικοκυριά, γιατί πρέπει να πάρουν μια πολύ σημαντική απόφαση, τι μέρος του εισοδήματός τους θα καταναλώσουν σήμερα, και τι μέρος θα αποταμιεύσουν για το μέλλον. Για το λόγο αναλύονται διάφορες θεωρίες που έχουν υποστηριχθεί κατά καιρούς από διάφορους οικονομολόγους.

Πιο συγκεκριμένα στο πρώτο κεφάλαιο αναπτύχθηκε η θεωρία του Keynes, η συνάρτηση καταναλώσεως και αποταμιεύσεως, τα συμπεράσματα της θεωρίας αυτής και ποιοι είναι οι προσδιοριστικοί παράγοντες της κατανάλωσης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο πραγματοποιήθηκε ανάλυση της θεωρίας του Fisher και τι είναι ο διαχρονικός εισοδηματικός περιορισμός. Επίσης εξετάζεται η έννοια των καμπύλων αδιαφορίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η θεωρία του Modigliani και η υπόθεση του κύκλου ζωής. Επίσης συμπεριλαμβάνεται η συνάρτηση του κύκλου ζωής καθώς και επεκτάσεις του υποδείγματος.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνεται η θεωρία του Friedman και η υπόθεση μονίμου εισοδήματος καθώς και οι συνέπειες της θεωρίας αυτής.

Στο πέμπτο κεφάλαιο περιλαμβάνονται στατιστικά στοιχεία για την πορεία του δανεισμού των νοικοκυριών, ξεχωριστά για κάθε είδος δανείου, από το 2000 ως το 2009. Επίσης αναλύονται οι σημερινές εξελίξεις στο δανεισμό, οι παράγοντες που επηρεάζουν το ύψος του δανεισμού και η πορεία δανεισμού στην ΕΕ.

Στο έκτο κεφάλαιο αναλύεται ο δανεισμός σε επίπεδο κράτους. Περιλαμβάνονται οι έννοιες του δημοσίου χρέους, του δημοσίου δανεισμού, οι διαφορές από τη φορολογία, οι μορφές δημοσίου δανεισμού, διάφορες απόψεις για το δημόσιο χρέος, οι λόγοι για τους οποίους δανείζονται οι δημόσιοι φορείς και οι διαφορές εσωτερικού και εξωτερικού δημοσίου δανεισμού.

Τέλος, στο έβδομο κεφάλαιο περιλαμβάνονται στατιστικά στοιχεία για την πορεία του δημοσίου χρέους στην Ελλάδα και την ΕΕ, από το 2000 ως το 2009 καθώς επίσης πως μπορεί να πραγματοποιηθεί διαχείριση και αποκλιμάκωση του χρέους.

ΜΕΡΟΣ Α: ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΕΥΝΣ ΚΑΙ Η ΣΥΝΑΡΤΗΣΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΕΩΣ

1.1 ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΕΩΣ

Για την απλούστευση της αναλύσεως θα κάνουμε τις εξής τέσσερις υποθέσεις:

- a) Το επίπεδο των τιμών παραμένει σταθερό, και, επομένως, οι μεταβολές του εισοδήματος οφείλονται σε μεταβολές της παραγωγής
- b) Εξετάζουμε μια κλειστή οικονομία, δηλαδή μια οικονομία η οποία δεν έχει οικονομικές συναλλαγές με άλλες χώρες
- c) Στην εξεταζόμενη υποθετική οικονομία δεν υπάρχουν αδιανέμητα κέρδη, δηλαδή οι επιχειρήσεις δεν παρακρατούν κανένα μέρος από τα κέρδη τους για το σχηματισμό αποθεματικών και
- d) Στην υποθετική οικονομία που εξετάζουμε δεν υπάρχει κρατικός τομέας.

Η συνέπεια της πρώτης υπόθεσης είναι ότι δεν απαιτείται προσαρμογή του εισοδήματος, λόγω μεταβολής του γενικού επιπέδου των τιμών. Η συνέπεια της δεύτερης, τρίτης και τέταρτης υπόθεσης είναι, ότι το καθαρό εθνικό προϊόν, το εθνικό εισόδημα και το διαθέσιμο εισόδημα συμπίπτουν, δηλαδή έχουμε τη σχέση:

$$Y=NI=Y_D$$

1.2 Η ΣΧΕΣΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΕΩΣ, ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

Έχοντας υπόψη τις δύο όψεις του καθαρού και ακαθάριστου εθνικού προϊόντος, ότι δηλαδή η συνολική δαπάνη είναι ίση με το σύνολο των εισοδημάτων που δημιουργούνται κατά την παραγωγική διαδικασία, με βάση τις παραπάνω υποθέσεις προκύπτει η εξής συνάρτηση:

$$Y= C + I_N^1$$

---

¹ Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ., Μπένου Θ., Τσεκούρα Γ., Χατζηπροκοπίου Μ., Χρήστου Γ.(2002) «Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία», εκδόσεις Γ. Μπένου

Η αριστερή πλευρά της σχέσεως δηλώνει τη χρηματική αξία του καθαρού εθνικού προϊόντος, ενώ η δεξιά πλευρά τη συνολική δαπάνη για κατανάλωση C και για καθαρή επένδυση I_N . Άρα, η πλευρά αυτή εκδηλώνει τη συνολική δαπάνη για αγαθά καταναλωτικά και κεφαλαιουχικά μέσα στην οικονομία.

Όσο πιο μεγάλο είναι το μέγεθος της συνολικής καταναλώσεως C και της συνολικής καθαρής επενδύσεως I_N , τόσο πιο μεγάλο θα είναι και το μέγεθος του Y . Επομένως, με τον προσδιορισμό των παραγόντων που καθορίζουν το ύψος της συνολικής καταναλώσεως και της συνολικής καθαρής επένδυσης, γίνεται έμμεσος προσδιορισμός του καθαρού εθνικού προϊόντος ή σ' αυτή την περίπτωση, που δεν υπάρχει κρατικός τομέας, του εθνικού εισοδήματος ή του διαθέσιμου εισοδήματος.

Επίσης, όταν το εισόδημα είναι αρκετά χαμηλό, η κατανάλωση είναι μεγαλύτερη από αυτό και επομένως, η αποταμίευση είναι αρνητική. Αυτό σημαίνει ότι, επειδή το εισόδημα των ατόμων δεν είναι αρκετό να καλύψει όλες τις καταναλωτικές τους δαπάνες, χρησιμοποιούν αποταμιεύσεις προηγούμενων περιόδων ή προβαίνουν σε δανεισμό. Οι ενέργειες αυτές ισοδυναμούν με μείωση της αποταμιεύσεως. Το ύψος της καταναλώσεως, που αντιστοιχεί σε μηδέν επίπεδο εισοδήματος, ονομάζεται αυτόνομη κατανάλωση.

Σε ένα ορισμένο ύψος εισοδήματος, η συνολική κατανάλωση είναι ίση με το συνολικό εισόδημα και, κατά συνέπεια, η συνολική αποταμίευση είναι ίση με μηδέν.

1.3 ΟΙ ΕΙΚΑΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΕΥΝΣ

Η μελέτη της κατανάλωσης ξεκίνησε από τον John Maynard Keynes, η οποία δημοσιεύθηκε το 1936. Ο Κέυνς έδωσε στη συνάρτηση κατανάλωσης κεντρική θέση, στη θεωρία του για τις οικονομικές διακυμάνσεις. Δεδομένου ότι έγραφε τη δεκαετία του 1930, δεν είχε ούτε το πλεονέκτημα ανάλυσης συναθροιστικών στοιχείων για τη συμπεριφορά ολόκληρης της οικονομίας από τους εθνικούς λογαριασμούς και αναλυτικά στοιχεία για τη συμπεριφορά των ξεχωριστών νοικοκυριών από έρευνες, ούτε τους απαραίτητους ηλεκτρονικούς υπολογιστές για την ανάλυση των στοιχείων αυτών, κι έτσι έκανε ορισμένες εικασίες για τη συνάρτηση κατανάλωσης, στηριζόμενος στη διαίσθηση και σε αιτιώδεις παρατηρήσεις:

1. Ο Κέννυς είκασε ότι η οριακή ροπή κατανάλωσης, όπου είναι το ποσό που καταναλώνεται από ένα πρόσθετο δολάριο εισοδήματος, είναι μεταξύ μηδενός και μονάδας. Δηλαδή, είναι το ποσοστό αύξησης της κατανάλωσης που προέρχεται από την αύξηση του εισοδήματος, όπου είναι σταθερό και ίδιο για κάθε αύξηση εισοδήματος.² Οι έννοια της οριακής ροπής προς κατανάλωση, όπως επίσης και της μέσης ροπής προς κατανάλωση, η οποία περιλαμβάνεται στην επόμενη εικασία, είναι τα κατεξοχήν βασικά «εργαλεία» αναλύσεως στη θεωρία προσδιορισμού του εισοδήματος και της απασχολήσεως.³

Ο Keynes «υποστήριξε ότι οι άνθρωποι είναι διατεθειμένοι, κατά κανόνα και κατά μέσο όρο, να αυξάνουν την κατανάλωσή τους όταν αυξάνονται τα εισοδήματά τους, όχι όμως τόσο πολύ όσο τα εισοδήματά τους».⁴ Δηλαδή, όταν ένα άτομο κερδίζει ένα επιπλέον δολάριο, συνήθως δαπανά ένα μέρος και αποταμιεύει ένα άλλο μέρος από το επιπλέον αυτό δολάριο.

Πίστευε ότι αυτή η κλίμακα της προγραμματισμένης κατανάλωσης είναι αποτέλεσμα ενός «θεμελιώδους ψυχολογικού νόμου», σύμφωνα με τον οποίο η μεταβολή στην κατανάλωση είναι μικρότερη από τη μεταβολή στο διαθέσιμο εισόδημα.

2. Επίσης διατύπωσε την υπόθεση ότι ο λόγος της κατανάλωσης προς το εισόδημα, που ονομάζεται μέση ροπή κατανάλωσης, μειώνεται όταν αυξάνεται το εισόδημα. Πίστευε ότι η αποταμίευση είναι ένα «είδος πολυτελείας» και εκτιμούσε ότι οι πλούσιοι αποταμιεύουν μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους, σε σύγκριση με τους φτωχούς.
3. Τρίτον, ο Κέννυς πίστευε ότι το εισόδημα είναι ο κυριότερος προσδιοριστικός παράγοντας της κατανάλωσης και ότι το επιτόκιο δεν διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Η εικασία αυτή ήταν διαμετρικά αντίθετη με τις πεποιθήσεις των κλασικών οικονομολόγων της προηγούμενης εποχής, οι οποίοι υποστήριζαν ότι ένα υψηλότερο επιτόκιο ενθαρρύνει την αποταμίευση και αποθαρρύνει την κατανάλωση. Ο Κέννυς παραδεχόταν ότι θεωρητικά το επιτόκιο μπορεί να επηρεάσει την κατανάλωση, αλλά πίστευε ότι ο επηρεασμός αυτός είναι βραχυπρόθεσμος.

---

² www.teicrete.gr

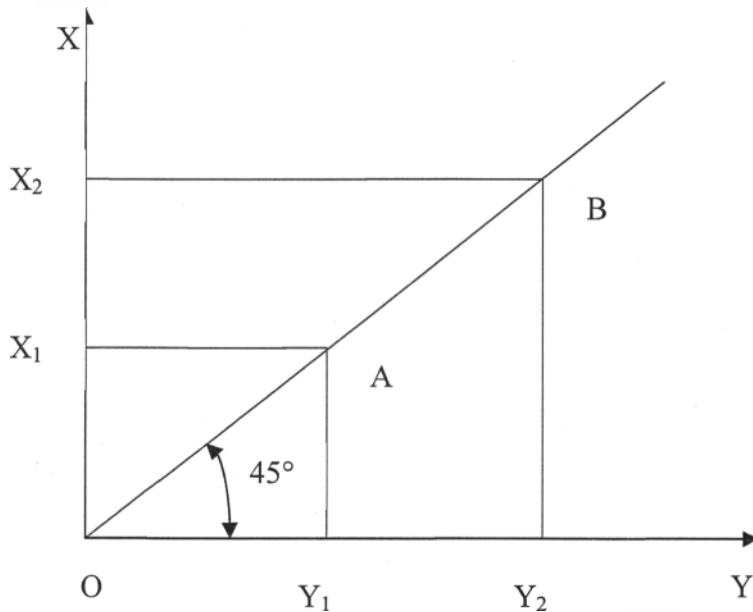
³ Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ., Μπένου Θ., Τσεκούρα Γ., Χατζηπροκοπίου Μ., Χρήστου Γ. (2002) «Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία» εκδόσεις Γ. Μπένου σελ. 318-320

⁴ Mankiw Gregory (2002) «Μακροοικονομική Θεωρία» εκδόσεις Gutenberg σελίδες 641-642

1.4 Η ΓΡΑΜΜΗ ΤΩΝ 45 ΜΟΙΡΩΝ

Πριν την απεικόνιση της συνάρτησης καταναλώσεως, είναι απαραίτητη η μελέτη της λεγόμενης γραμμής των 45 μοιρών, η οποία διευκολύνει σε σημαντικό βαθμό την παραπέρα ανάλυση. Η γραμμή αυτή είναι ο γεωμετρικός τόπος των σημείων, για καθένα από τα οποία η τετμημένη είναι ίση προς την τεταγμένη.

Σχήμα 1.1 Η γραμμή των 45 μοιρών

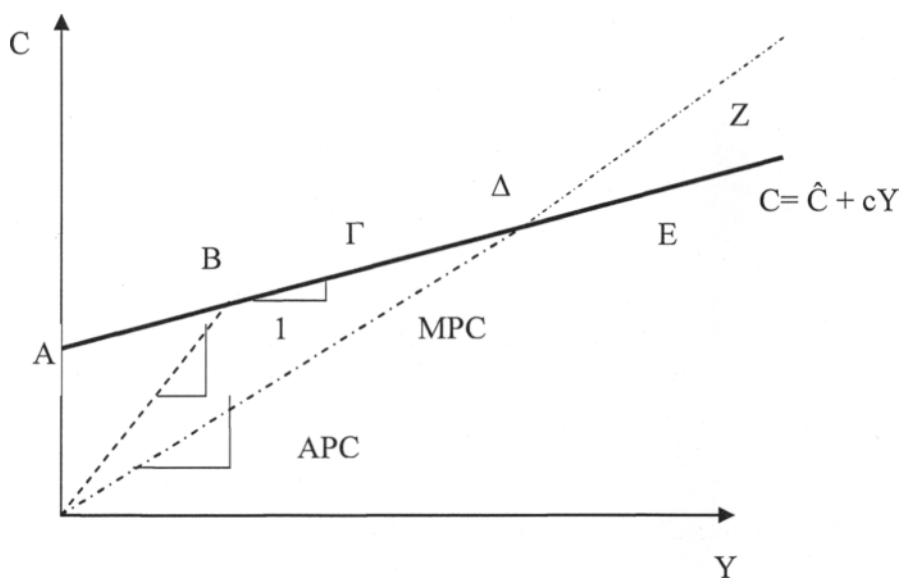
Στο διάγραμμα η απόσταση OY_1 είναι ίση με την απόσταση OX_1 και η OX_1 ίση προς την AY_1 . Επίσης, η απόσταση OY_2 είναι ίση με την απόσταση OX_2 και η OX_2 ίση προς την BY_2 . Επομένως, για κάθε σημείο που βρίσκεται πάνω στη γραμμή OAB θα πρέπει να ισχύει η σχέση $X=Y$. Η κλίση της γραμμής αυτής είναι 45 μοιρών. Η διευκόλυνση, η οποία παρέχεται από τη γραμμή των 45 μοιρών, που αποτελεί και τη διαγώνιο, είναι ότι οι αποστάσεις πάνω στον άξονα OY μπορούν να μετρηθούν και κάθετα πάνω στον άξονα OX και αντίστροφα.

1.5 Η ΣΥΝΑΡΤΗΣΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΕΩΣ

Έχοντας ως υπόβαθρο τις τρεις παραπάνω εικασίες, η συνάρτηση κατανάλωσης του Κέυνς γράφεται συχνά ως:

$$C = \hat{C} + cy, \quad \hat{C} > 0, \quad 0 < c < 1$$

Όπου C είναι η κατανάλωση, Y το διαθέσιμο εισόδημα, $\hat{C}$ είναι μια σταθερά και c η οριακή ροπή κατανάλωσης. Η συνάρτηση της κατανάλωσης παρουσιάζεται παρακάτω και απεικονίζεται ως μια ευθεία γραμμή.

Σχήμα 1.2 Η συνάρτηση κατανάλωσης

Η συνάρτηση κατανάλωσης εμφανίζει τις τρεις ιδιότητες που υπέθεσε ο Κέυνς. Ικανοποιεί την πρώτη ιδιότητα, επειδή η οριακή ροπή κατανάλωσης c είναι μεταξύ του μηδενός και της μονάδας, ώστε το υψηλότερο εισόδημα να οδηγεί σε υψηλότερη κατανάλωση και επίσης σε υψηλότερη αποταμίευση. Αυτή η συνάρτηση κατανάλωσης ικανοποιεί και τη δεύτερη ιδιότητα που υπέθεσε ο Κέυνς, επειδή η μέση ροπή κατανάλωσης είναι:

$$APC = C/Y = \dot{C}/Y + c$$

Καθώς αυξάνεται το Y , ο λόγος C/Y μειώνεται όπως και η μέση ροπή κατανάλωσης C/Y . Και τέλος, αυτή η συνάρτηση κατανάλωσης ικανοποιεί την τρίτη ιδιότητα που υπέθεσε ο Κένυς, επειδή το επιτόκιο δεν περιλαμβάνεται στην εξίσωση αυτή ως προσδιοριστικός παράγοντας της κατανάλωσης.

Η συνάρτηση καταναλώσεως είναι η ευθεία γραμμή AZ , γι' αυτό ονομάζεται και γραμμική. Όταν το εισόδημα είναι μηδέν, η γραμμή καταναλώσεως τέμνει τον κάθετο άξονα. Στο σημείο Δ , όπου η γραμμή καταναλώσεως τέμνει τη γραμμή των 45 μοιρών, δηλώνει ότι το μέγεθος της καταναλώσεως είναι όσο και το μέγεθος του εισοδήματος. Για το τμήμα εκείνο της γραμμής καταναλώσεως που βρίσκεται πάνω από τη γραμμή των 45 μοιρών, κάθε σημείο της φανερώνει ότι το μέγεθος της καταναλώσεως είναι μεγαλύτερο από το μέγεθος του εισοδήματος. Αντίθετα, στο τμήμα εκείνο της γραμμής καταναλώσεως, που βρίσκεται κάτω από τη γραμμή των 45 μοιρών, κάθε σημείο φανερώνει ότι το μέγεθος της καταναλώσεως είναι μικρότερο από το αντίστοιχο μέγεθος του εισοδήματος. Τέλος, στο σημείο όπου οι δύο αυτές γραμμές, δηλαδή η συνάρτηση καταναλώσεως και η γραμμή των 45 μοιρών, τέμνονται-όπως το σημείο Δ -το μέγεθος της καταναλώσεως είναι ίσο με το μέγεθος του εισοδήματος.

Από τα πιο πάνω προκύπτει εύκολα το συμπέρασμα ότι για το τμήμα $A\Delta$ της γραμμής καταναλώσεως του διαγράμματος, η κατανάλωση είναι μεγαλύτερη από το εισόδημα, άρα και το μέγεθος της αποταμίευσης είναι αρνητικό. Επίσης για το τμήμα ΔZ η κατανάλωση είναι μικρότερη από το εισόδημα και επομένως το μέγεθος της αποταμίευσεως θετικό.⁵

Σχετικά με τη μορφή της συναρτήσεως καταναλώσεως και τις τιμές που μπορούν να πάρουν η μέση και η οριακή ροπή προς κατανάλωση, από καθαρά θεωρητική άποψη, επισημαίνονται οι παρακάτω περιπτώσεις:

- Αν η συνάρτηση καταναλώσεως έχει γραμμική μορφή και περνά από την αρχή των αξόνων, τότε η μέση και η οριακή ροπή προς κατανάλωση συμπίπτουν, δηλαδή έχουν την ίδια τιμή σε κάθε σημείο της συναρτήσεως καταναλώσεως.

⁵ Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ., Μπένου Θ., Τσεκούρα Γ., Χατζηπροκοπίου Μ., Χρήστου Γ. (2002) «Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία» εκδόσεις Γ. Μπένου σελ. 320-322

Στην αντίστοιχη συνάρτηση αποταμιεύσεως συμβαίνει το ίδιο. Δηλαδή περνά κι αυτή από την αρχή των αξόνων και η μέση και οριακή ροπή προς αποταμίευση είναι ίδιες σε όλα τα σημεία της συναρτήσεως αποταμιεύσεως.

- Αν υποθέσουμε ότι η συνάρτηση καταναλώσεως έχει γραμμική μορφή και συμπίπτει με τη γραμμή των 45 μοιρών, τότε, εκτός από το γεγονός ότι η μέση και η οριακή ροπή προς κατανάλωση συμπίπτουν, έχουν και οι δύο αριθμητική τιμή ίση με τη μονάδα. Η συνάρτηση αποταμιεύσεως στην περίπτωση αυτή συμπίπτει με τον οριζόντιο άξονα του εισοδήματος. Επίσης, η μέση και η οριακή ροπή προς αποταμίευση είναι ίσες με το μηδέν.
- Αν υποθέσουμε ότι η συνάρτηση καταναλώσεως συμπίπτει με τον οριζόντιο άξονα του εισοδήματος, τότε η μέση και η οριακή ροπή προς κατανάλωση είναι ίσες με το μηδέν, ενώ η συνάρτηση αποταμιεύσεως συμπίπτει με τη γραμμή των 45 μοιρών και η μέση και οριακή ροπή προς αποταμίευση είναι ίσες με τη μονάδα.
- Είναι εύκολος ο προσδιορισμός της μέσης ή οριακής ροπής προς κατανάλωση, αν είναι γνωστές οι αντίστοιχες τιμές της μέσης ή οριακής ροπής προς αποταμίευση, και αντίστοιχα. Ο προσδιορισμός των πιο πάνω τιμών γίνεται μέσω των εξής τύπων:

$$\frac{C}{Y} + \frac{S}{Y} = 1$$

$$\frac{\Delta C}{\Delta Y} + \frac{\Delta S}{\Delta Y} = 1$$

$$\frac{C}{Y} = 1 - \frac{S}{Y}$$

$$\frac{\Delta C}{\Delta Y} = 1 - \frac{\Delta S}{\Delta Y}$$

- Τέλος από τη ανάλυση των προηγούμενων τμημάτων προκύπτει ότι, εκτός από την περίπτωση όπου η γραμμική συνάρτηση καταναλώσεως πέρα από την αρχή των αξόνων, η μέση ροπή είναι πάντοτε μεγαλύτερη από την οριακή ροπή προς κατανάλωση. Το αντίθετο συμβαίνει για τη μέση ροπή προς αποταμίευση, η οποία στην περίπτωση της γραμμικής συναρτήσεως αποταμιεύσεως είναι μικρότερη από την οριακή ροπή προς αποταμίευση.

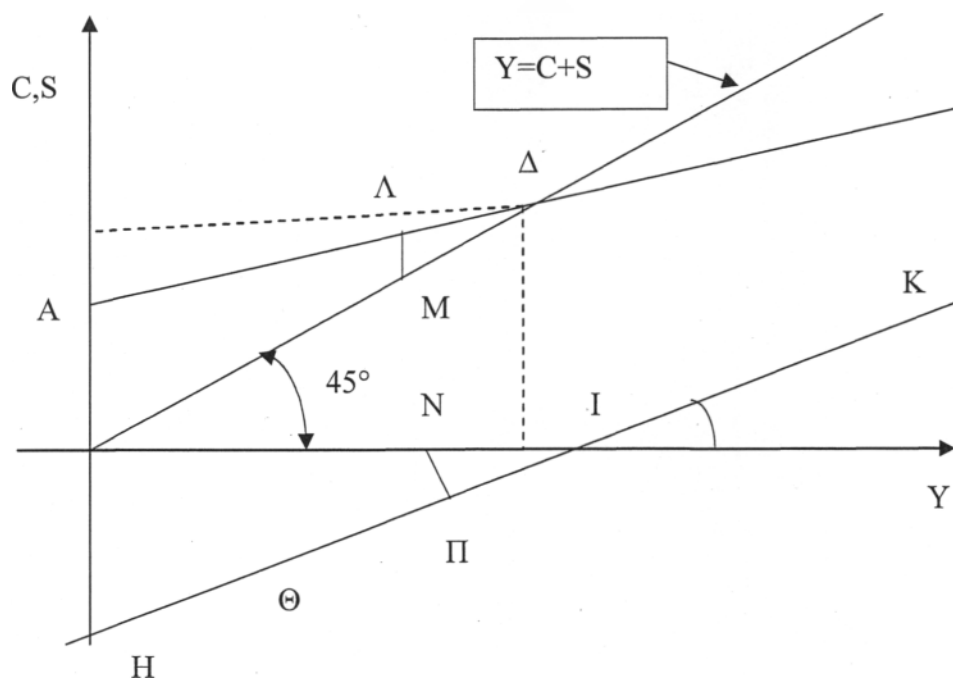
1.6 Η ΣΥΝΑΡΤΗΣΗ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΕΩΣ

Η αποταμίευση ορίζεται ως το μέρος του εισοδήματος που δεν καταναλώνεται. Αντίστοιχα, η μέση ροπή προς αποταμίευση είναι ο λόγος του συνολικού ύψους της αποταμιεύσεως δια του συνολικού ύψους του εισοδήματος. Ισχύει, ότι το άθροισμα της μέσης ροπής προς κατανάλωση και της μέσης ροπής προς αποταμίευση είναι ίσα με τη μονάδα.

Επομένως, το ποσοστό του εισοδήματος που θα καταναλωθεί (δηλαδή η μέση ροπή προς κατανάλωση), συν το ποσοστό του εισοδήματος που δε θα καταναλωθεί, άρα θα αποταμιευθεί (δηλαδή η μέση ροπή προς αποταμίευση), πρέπει να είναι ίσα με τη μονάδα.

Αντίστοιχα, η οριακή ροπή προς αποταμίευση είναι το ποσοστό αυξήσεως της αποταμιεύσεως, που προέρχεται από την αύξηση του εισοδήματος. Η οριακή ροπή προς κατανάλωση και αποταμίευση φανερώνει πόσο θα αυξηθεί η κατανάλωση και η αποταμίευση, που θα προέλθει στο εισόδημα κατά μια νομισματική μονάδα. Αν η οριακή ροπή προς κατανάλωση και κατ' επέκταση η οριακή ροπή προς αποταμίευση είναι σταθερή, αν δηλαδή είναι ίδια για κάθε αύξηση του εισοδήματος, τότε η συνάρτηση καταναλώσεως και κατά συνέπεια και η συνάρτηση αποταμιεύσεως θα έχει γραμμική μορφή. Αντίθετα, αν η οριακή ροπή προς κατανάλωση είναι φθίνουσα, αν δηλαδή σε κάθε αύξηση του εισοδήματος το ποσοστό αυξήσεως της καταναλώσεως μειώνεται, τότε η συνάρτηση καταναλώσεως κ αποταμιεύσεως δε θα έχει γραμμική μορφή. Σ' αυτή την περίπτωση η οριακή ροπή προς αποταμίευση θα είναι αύξουσα δηλαδή το ποσοστό αυξήσεως της αποταμιεύσεως θα αυξάνεται σε κάθε αύξηση του εισοδήματος.

Η συνάρτηση αποταμιεύσεως απεικονίζεται παρακάτω:

Σχήμα 1.3 Η συνάρτηση αποταμιεύσεως

Στον οριζόντιο άξονα περιλαμβάνονται τα διάφορα μεγέθη του εισοδήματος, στον κάθετο τα διάφορα μεγέθη αποταμιεύσεως και καταναλώσεως. Η συνάρτηση αποταμιεύσεως παρουσιάζεται με την ευθεία γραμμή ΗΚ. Στο ίδιο διάγραμμα απεικονίζεται και η συνάρτηση καταναλώσεως, όπως και η γραμμή των 45 μοιρών. Όταν το εισόδημα είναι μηδέν, η συνάρτηση αποταμιεύσεως τέμνει τον κάθετο άξονα στο σημείο Η.

Για το ίδιο εισόδημα η γραμμή καταναλώσεως τέμνει τον κάθετο άξονα στο σημείο Α. Μετά το σημείο Ι η αποταμίευση γίνεται θετική, που σημαίνει ότι το μέγεθος της καταναλώσεως είναι μικρότερο από το μέγεθος του εισοδήματος.

Είναι σημαντικό ότι η απόσταση μεταξύ της συναρτήσεως καταναλώσεως και της γραμμής των 45 μοιρών για κάθε μέγεθος εισοδήματος είναι ίση με την απόσταση μεταξύ της συναρτήσεως αποταμιεύσεως και του οριζόντιου άξονα. Έτσι, η απόσταση μεταξύ των σημείων ΛΜ είναι ίση με την απόσταση των σημείων ΝΠ.

1.7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΕΥΝΕΣ

Δεν είχε περάσει παρά ελάχιστος χρόνος από τότε που ο Κέυνς εισηγήθηκε τη συνάρτηση κατανάλωσης και οι οικονομολόγοι άρχισαν τις έρευνες, προκειμένου να διαπιστώσουν εάν είναι ορθές οι εικασίες του. Οι πρώτες έρευνες έδειξαν ότι η συνάρτηση κατανάλωσης του Κέυνς είναι μια πολύ καλή προσέγγιση του τρόπου που συμπεριφέρονται οι καταναλωτές. Σε μερικές από τις έρευνες αυτές, οι ερευνητές απηύθυναν ερωτηματολόγια στα νοικοκυριά και συγκέντρωσαν στοιχεία για την κατανάλωση και το εισόδημα και κατέληξαν στα παρακάτω συμπεράσματα:

1. Τα νοικοκυριά με υψηλότερο εισόδημα καταναλώνουν περισσότερο, γεγονός που σημαίνει ότι η οριακή ροπή κατανάλωσης είναι μεγαλύτερη από μηδέν.
2. Τα νοικοκυριά με υψηλότερο εισόδημα αποταμιεύουν περισσότερο, γεγονός που σημαίνει ότι η οριακή ροπή κατανάλωσης είναι μικρότερη από τη μονάδα.
3. Τα νοικοκυριά υψηλότερου εισοδηματικού επιπέδου αποταμιεύουν μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι η μέση ροπή κατανάλωσης μειώνεται όταν αυξάνεται το εισόδημα. Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν τις εικασίες του Κέυνς σχετικά με την οριακή και τη μέση ροπή κατανάλωσης.⁶
4. Όταν το εισόδημα είναι ασυνήθιστα χαμηλό, τόσο η κατανάλωση όσο και η αποταμίευση είναι αντίστοιχα σε πολύ χαμηλά επίπεδα, πράγμα που δείχνει ότι η οριακή ροπή κατανάλωσης είναι μεταξύ του μηδενός και της μονάδας. Επίσης, σε περιόδους χαμηλού εισοδήματος, ο λόγος της κατανάλωσης προς το εισόδημα είναι υψηλός, γεγονός που επιβεβαιώνει τη δεύτερη εικασία του Κέυνς.
5. Τέλος, εφόσον η στατιστική συσχέτιση μεταξύ εισοδήματος και κατανάλωσης είναι πολύ ισχυρή, δεν υπάρχει καμιά άλλη σημαντική μεταβλητή για την ερμηνεία της κατανάλωσης. Με το στοιχείο αυτό, επιβεβαιώνεται η τρίτη εικασία του Κέυνς, ότι δηλαδή το εισόδημα είναι ο κύριος προσδιοριστικός παράγοντας για εκείνο το μέρος του εισοδήματος που αποφασίζουν οι άνθρωποι να καταναλώσουν.

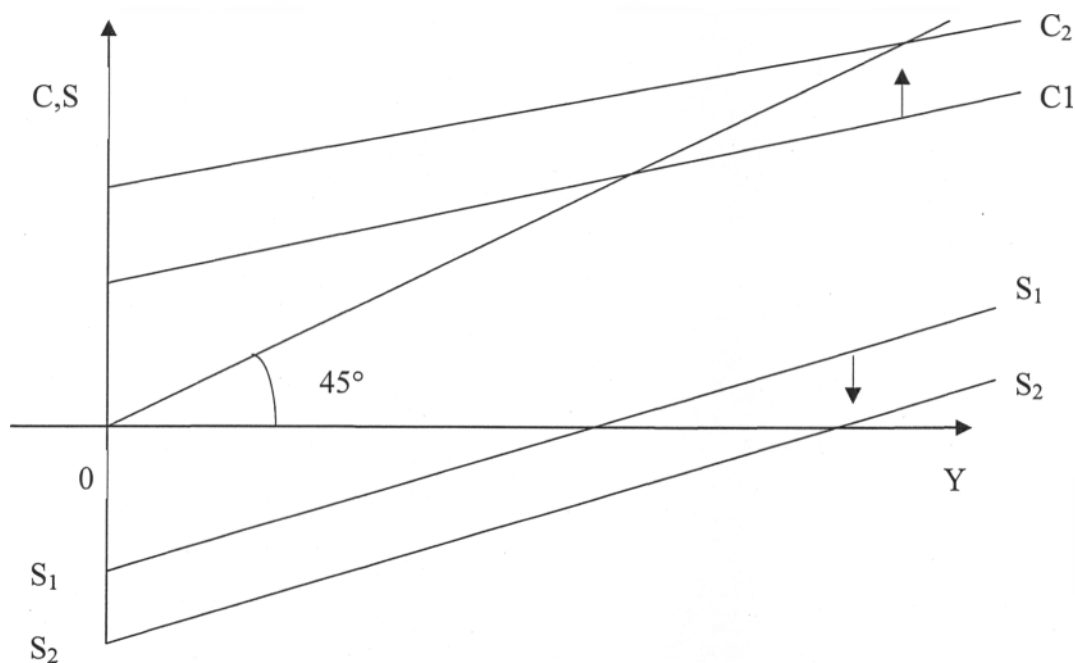
---

⁶ Mankiw Gregory(2002) «Μακροοικονομική Θεωρία» εκδόσεις Gutenberg σελ. 643

1.8 ΑΛΛΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ

Ο βασικότερος προσδιοριστικός παράγοντας της κατανάλωσης είναι το μέγεθος του εισοδήματος. Υπάρχουν, βέβαια και άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες του μεγέθους της καταναλώσεως, οι οποίοι είναι οι εξής:

1. Η κατοχή ρευστών διαθέσιμων. Ρευστά διαθέσιμα θεωρούνται τα μετρητά στα χέρια των ατόμων, οι καταθέσεις όψεως και οι διάφοροι τίτλοι που μπορούν, χωρίς σημαντική ζημιά, να μετατραπούν σε χρήμα (π.χ. κρατικές ομολογίες). Ένα άτομο που κατέχει ρευστά διαθέσιμα, έχει ήδη ένα απόθεμα αποταμιεύσεων και συνεπώς μικρότερη πίεση ως προς συσσώρευση αποθέματος ρευστών διαθέσιμων. Έτσι, το επίπεδο κατανάλωσής του θα είναι υψηλότερο από ότι αν δεν κατείχε ρευστά διαθέσιμα. Επομένως, όσο μεγαλύτερο είναι το ύψος των ρευστών διαθέσιμων, τόσο μεγαλύτερο είναι το επίπεδο καταναλώσεως.⁷

Σχήμα 1.4 Μετατόπιση συνάρτησης καταναλώσεως και αποταμιεύσεως

⁷ www.teicrete.gr

Διαγραμματικά, αποτέλεσμα της υπάρξεως ρευστών διαθεσίμων είναι η μετατόπιση της γραμμής καταναλώσεως προς τα πάνω. Για κάθε επίπεδο εισοδήματος, το ύψος της καταναλώσεως είναι μεγαλύτερο για τη συνάρτηση C_2C_2 , η οποία αντιστοιχεί σε μεγαλύτερη ποσότητα ρευστών διαθεσίμων απ' όσο η συνάρτηση C_1C_1 .⁸

Στη μετατόπιση προς τα πάνω της γραμμής καταναλώσεως, από τη θέση C_1C_1 στη θέση C_2C_2 , αντιστοιχεί η μετατόπιση προς τα κάτω της γραμμής αποταμιεύσεως, από τη θέση S_1S_1 στη θέση S_2S_2 .

2. Το επιτόκιο αποτελεί τον δεύτερο προσδιοριστικό παράγοντα της καταναλώσεως. Η αύξηση του επιτοκίου αποτελεί κίνητρο για αύξηση των αποταμιεύσεων, γιατί η θυσία της μη καταναλώσεως ανταμείβεται με μεγαλύτερο επιτόκιο. Από αυτό προκύπτει αρνητική σχέση μεταξύ επιτοκίου και καταναλώσεως. Γενικά, υπάρχει σχέση μεταξύ επιτοκίου και καταναλώσεως, όμως δεν είναι πάντοτε σαφές αν η σχέση αυτή είναι θετική ή αρνητική.
3. Η δυνατότητα για δανεισμό είναι προσδιοριστικός παράγοντας γιατί οδηγεί στην αύξηση της καταναλώσεως για δύο λόγους. Πρώτον, αυξάνει το διαθέσιμο προς κατανάλωση εισόδημα της τρέχουσας περιόδου. Κι ύστερα, εφόσον υπάρχει ικανότητα για δανεισμό, ο κίνδυνος προσωρινής ελλείψεως διαθέσιμου εισοδήματος μειώνεται, γιατί υπάρχει η ευχέρεια δανεισμού και επομένως μειώνεται η επιτακτικότητα της αποταμιεύσεως από το παρόν εισόδημα.
4. Οι προσδοκίες μελλοντικού εισοδήματος είναι ο επόμενος παράγοντας. Ο χρονικός ορίζοντας των ατόμων υπερβαίνει την τρέχουσα περίοδο, κι έτσι η συμπεριφορά τους στο παρόν εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τις προσδοκίες τους για το μέλλον. Αυτό συμβαίνει γιατί, εάν ένα άτομο προβλέπει μείωση του εισοδήματός του, θα τείνει να αυξήσει την αποταμίευση από το τρέχον εισόδημά του, για να ενισχύσει την ικανότητα για δαπάνη στο μέλλον. Αντίθετα, αν ένα άτομο προβλέπει αύξηση του μελλοντικού εισοδήματος, θα τείνει σε αύξηση της τρέχουσας καταναλώσεως.
5. Οι προσδοκίες μελλοντικού επιπέδου τιμών επηρεάζει την κατανάλωση για ένα άτομο διότι είναι προς το συμφέρον του να αγοράζει στις χαμηλότερες

---

⁸ www.m-anastopoulos.gr

δυνατές τιμές. Αν το επίπεδο των τιμών αναμένεται ότι θα αυξηθεί στο μέλλον, οι καταναλωτές θα τείνουν να αυξήσουν τις αγορές προϊόντων στην τρέχουσα περίοδο, ώστε να αποφύγουν την αναμενόμενη υψηλότερη δαπάνη, λόγω αύξησης των τιμών. Αυτό βέβαια ισχύει περισσότερο για τα διαρκή, παρά για τα καταναλωτικά αγαθά. Αντίθετα, αν προβλέπεται μείωση του γενικού επιπέδου των τιμών, οι καταναλωτές θα τείνουν να αναβάλλουν την αγορά των προϊόντων, που η κατανάλωσή τους δεν είναι αναγκαία προς το παρόν, με την πρόθεση να τα αγοράσουν μετά την πτώση των τιμών. Επομένως, με δεδομένο το μέγεθος του εισοδήματος, το μέγεθος της καταναλώσεως μπορεί να αυξηθεί ή να μειωθεί, ανάλογα με την προβλεπόμενη μεταβολή στο γενικό επίπεδο των τιμών.

6. Τέλος, το απόθεμα των διαρκών καταναλωτικών αγαθών που κατέχουν τα άτομα επηρεάζει την κατανάλωση, γιατί όσο περισσότερα αγαθά κατέχουν τα άτομα μιας κοινωνίας και όσο πιο καινούργια είναι τα διαρκή αυτά καταναλωτικά αγαθά, τόσο λιγότερο θα χρειάζεται να δαπανούν τα άτομα αυτά για την απόκτησή τους. Κατά συνέπεια, η ποσότητα και η ποιότητα των διαρκών καταναλωτικών αγαθών επηρεάζει με αντίστροφο τρόπο το ύψος της συνολικής καταναλώσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ FISHER ΚΑΙ Ο ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ

2.1 Ο IRVING FISHER ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΠΙΛΟΓΗ

Η συνάρτηση κατανάλωσης την οποία πρότεινε ο Κένυς συνδέει την τρέχουσα κατανάλωση με το τρέχον εισόδημα. Η σχέση αυτή όμως, είναι ατελής, στην καλύτερη περίπτωση. Όταν οι άνθρωποι αποφασίζουν πόσο θα αποταμιεύουν, σταθμίζουν τόσο το παρόν όσο και το μέλλον. Όσο περισσότερη κατανάλωση απολαμβάνουν σήμερα, τόσο λιγότερη θα απολαύσουν αύριο. Όταν πραγματοποιούν την «ανταλλαγή» αυτή, τα νοικοκυριά πρέπει να προβλέπουν το εισόδημα που κερδίζουν στο μέλλον και την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών, που θα έχουν τη δυνατότητα να απολαύσουν.

Ο οικονομολόγος Irving Fisher ανέπτυξε το υπόδειγμα με το οποίο οι οικονομολόγοι αναλύουν το πόσο ορθολογικές και στραμμένες προς το μέλλον είναι οι διαχρονικές επιλογές που κάνουν οι καταναλωτές- δηλαδή οι επιλογές που αφορούν στις διαφορετικές χρονικές περιόδους.

2.2 Ο ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ

Επιθυμία των περισσοτέρων ανθρώπων είναι η αύξηση της ποιότητας και της ποσότητας των αγαθών και των υπηρεσιών που καταναλώνουν. Ο λόγος που οι άνθρωποι καταναλώνουν λιγότερο απ' όσο επιθυμούν είναι ότι η κατανάλωσή τους περιορίζεται από το εισόδημά τους. Δηλαδή, οι καταναλωτές αντιμετωπίζουν ένα όριο, που τους δείχνει μέχρι ποιο ύψος μπορούν να φθάσουν οι δαπάνες τους, το οποίο ονομάζεται εισοδηματικός περιορισμός. Δείχνει τους διαφορετικούς συνδυασμούς που μπορεί να αγοράσει ο καταναλωτής. Το ποιοι συνδυασμοί είναι δυνατοί ή μπορούν να αγοραστούν εξαρτάται από δύο παράγοντες: το εισόδημα του καταναλωτή και τις τιμές των διαφόρων αγαθών.

Όταν οι καταναλωτές αποφασίσουν πόσο θα καταναλώσουν σήμερα σε σχέση με το πόσο θα καταναλώσουν στο μέλλον, αντιμετωπίζουν ένα πρόβλημα **διαχρονικού εισοδηματικού περιορισμού (μεταξύ χρονικών περιόδων)** που μετρά τους συνολικούς πόρους που είναι διαθέσιμοι για κατανάλωση σήμερα και στο μέλλον.

Υποθέτουμε ότι ένας καταναλωτής πρέπει να πάρει μια απόφαση για την ζωή του, η οποία καλύπτει δύο χρονικές περιόδους. Η πρώτη περίοδος αντιπροσωπεύει τη νεότητα του καταναλωτή και η δεύτερη περίοδος αντιπροσωπεύει την περίοδο των γηρατειών. Ο καταναλωτής κερδίζει εισόδημα Y_1 και καταναλώνει C_1 στην πρώτη περίοδο και κερδίζει εισόδημα Y_2 και καταναλώνει C_2 στη δεύτερη περίοδο της ζωής του. (Όλες οι μεταβλητές αποδίδονται σε πραγματικά μεγέθη, δηλαδή έχουν προσαρμοστεί σύμφωνα με τον πληθωρισμό.) Επειδή ο καταναλωτής έχει τη δυνατότητα να δανείζεται και να αποταμιεύει, η κατανάλωση σε μια περίοδο της ζωής του μπορεί να είναι μεγαλύτερη ή μικρότερη από το εισόδημα που κερδίζει στη

διάρκεια της περιόδου.⁹ Το εισόδημα που κερδίζει ο καταναλωτής περιορίζει την κατανάλωση που πραγματοποιεί στις δύο περιόδους.

Στην πρώτη περίοδο, η αποταμίευση είναι ίση με το εισόδημα μείον την κατανάλωση. Δηλαδή:

$$S = Y_1 - C_1$$

όπου S είναι η αποταμίευση. Στη δεύτερη περίοδο, η κατανάλωση είναι ίση με τη συσσωρευμένη αποταμίευση, συμπεριλαμβανομένου του τόκου που έχει κερδίσει από αυτή την αποταμίευση, συν το εισόδημα της δεύτερης περιόδου. Δηλαδή,

$$C_2 = (1+r)S + Y_2$$

όπου r είναι το πραγματικό επιτόκιο. Επειδή δεν υπάρχει τρίτη περίοδος, ο καταναλωτής δεν αποταμιεύει στη διάρκεια της δεύτερης περιόδου.

Η μεταβλητή S αντιπροσωπεύει είτε την αποταμίευση είτε το δανεισμό. Αν η κατανάλωση της πρώτης περιόδου είναι μικρότερη από το εισόδημα της πρώτης περιόδου, ο καταναλωτής αποταμιεύει και η μεταβλητή S είναι μεγαλύτερη από μηδέν. Αν η κατανάλωση της πρώτης περιόδου υπερβαίνει το εισόδημα της πρώτης περιόδου, ο καταναλωτής δανείζεται, και η μεταβλητή S είναι μικρότερη του μηδενός. Υποθέτουμε ότι το επιτόκιο δανεισμού είναι ίδιο με το επιτόκιο αποταμίευσης.

Ο εισοδηματικός περιορισμός του καταναλωτή προκύπτει από τον συνδυασμό των δύο παραπάνω εξισώσεων. Αντικαθιστώντας στην δεύτερη εξίσωση το S με το ίσον του από την πρώτη εξίσωση προκύπτει:

$$C_2 = (1+r)(Y_1 - C_1) + Y_2$$

Συγκεντρώνουμε όλους τους όρους της κατανάλωσης, φέρουμε το $(1+r)C_1$ από το δεξί μέρος της εξίσωσης στο αριστερό, και προκύπτει:

$$(1+r)C_1 + C_2 = (1+r)Y_1 + Y_2$$

Μετά από διαίρεση και των δύο σκελών της εξίσωσης με $1+r$ προκύπτει:

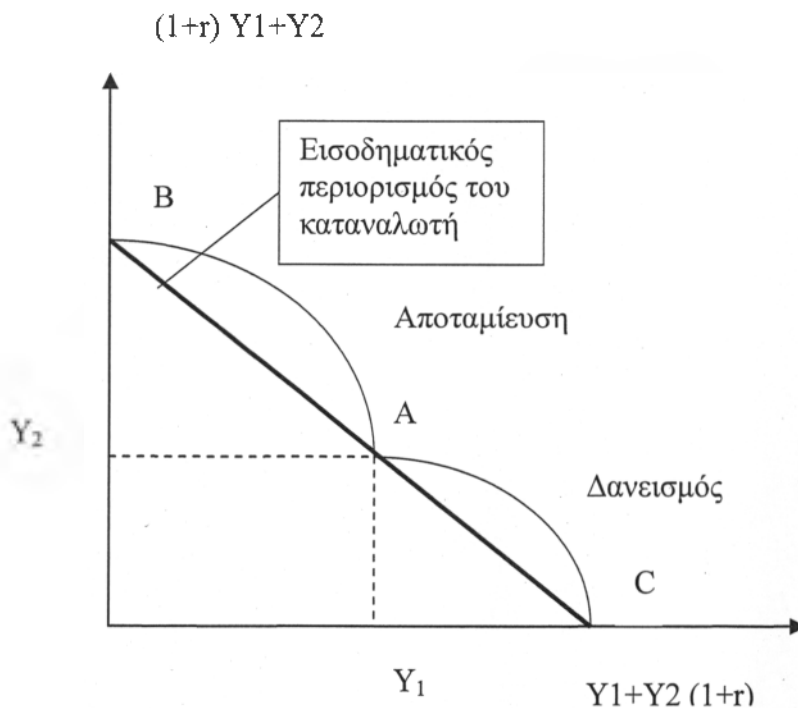
$$C_1 + \frac{C_2}{1+r} = Y_1 + \frac{Y_2}{1+r}$$

---

⁹ Mankiw Gregory N.(2002) «Μακροοικονομική Θεωρία» εκδόσεις Gutenberg σελ. 646-649

Η εξίσωση αυτή συνδέει την κατανάλωση στις δυο περιόδους με το εισόδημα των δύο αυτών χρονικών περιόδων. Είναι ο χαρακτηριστικός τρόπος έκφρασης του διαχρονικού εισοδηματικού περιορισμού του καταναλωτή.

Αν το επιτόκιο είναι ίσο με μηδέν, ο εισοδηματικός περιορισμός λέει ότι η συνολική κατανάλωση σε δύο περιόδους είναι ίση με το εισόδημα στις δύο περιόδους. Στη συνηθισμένη περίπτωση, που το επιτόκιο είναι υψηλότερο από μηδέν, η μελλοντική κατανάλωση και το μελλοντικό εισόδημα προεξοφλείται με τον παράγοντα $1+r$. Η προεξόφληση αυτή προκύπτει από τον τόκο που αποφέρουν οι αποταμιεύσεις. Αφού ο καταναλωτής κερδίζει τόκο από το τρέχον εισόδημά του, το οποίο αποταμιεύει, το μελλοντικό εισόδημα αξίζει λιγότερο από το τρέχον εισόδημα. Ομοίως, επειδή η μελλοντική κατανάλωση θα χρηματοδοτείται από αποταμιεύσεις που έχουν αποφέρει τόκους, η μελλοντική κατανάλωση αξίζει λιγότερο από την τρέχουσα κατανάλωση. Ο παράγοντας $1/(1+r)$ είναι η τιμή της κατανάλωσης της δεύτερης περιόδου, μετρούμενη σε όρους κατανάλωσης της πρώτης περιόδου: είναι το ποσό της κατανάλωσης της πρώτης περιόδου που ο καταναλωτής πρέπει να εγκαταλείψει για να επιτύχει μια μονάδα κατανάλωσης της δεύτερης περιόδου.

Σχήμα 2.1 Ο εισοδηματικός περιορισμός του καταναλωτή

Το παραπάνω σχήμα δείχνει τους συνδυασμούς μεταξύ κατανάλωσης πρώτης και δεύτερης περιόδου, τους οποίους μπορεί να επιλέξει ο καταναλωτής. Αν επιλέξει μεταξύ του A και B, θα καταναλώνει λιγότερο από το εισόδημά του κατά την πρώτη περίοδο και θα αποταμιεύει το υπόλοιπο για τη δεύτερη περίοδο. Αν επιλέξει σημεία μεταξύ του A και του C, θα καταναλώνει περισσότερο από το εισόδημά του κατά την πρώτη περίοδο και θα καλύπτει τη διαφορά δανειζόμενος.

Στο σημείο A, ο καταναλωτής καταναλώνει ακριβώς το εισόδημά του σε κάθε περίοδο ($C_1=Y_1$ και $C_2=Y_2$), και επομένως δεν υπάρχει ούτε αποταμίευση ούτε δανεισμός μεταξύ των δύο περιόδων. Στο σημείο B, ο καταναλωτής δεν καταναλώνει τίποτε την πρώτη περίοδο ($C_1=0$) και αποταμιεύει όλο το εισόδημά του, και έτσι η κατανάλωση της δεύτερης περιόδου C_2 είναι $(1+r)Y_1+Y_2$. Στο σημείο C ο καταναλωτής σχεδιάζει να μην καταναλώσει τίποτα στη δεύτερη περίοδο ($C_2=0$) και δανείζεται όσο περισσότερα μπορεί σε βάρος του εισοδήματος, το οποίο θα πραγματοποιήσει στη διάρκεια της δεύτερης περιόδου. Έτσι, η κατανάλωση της πρώτης περιόδου C_1 είναι $Y_1+Y_2(1+r)$. Πρόκειται για τρεις μόνο από το πλήθος των συνδυασμών μεταξύ κατανάλωσης πρώτης και δεύτερης περιόδου από τους οποίους μπορεί να επιλέξει ο καταναλωτής.

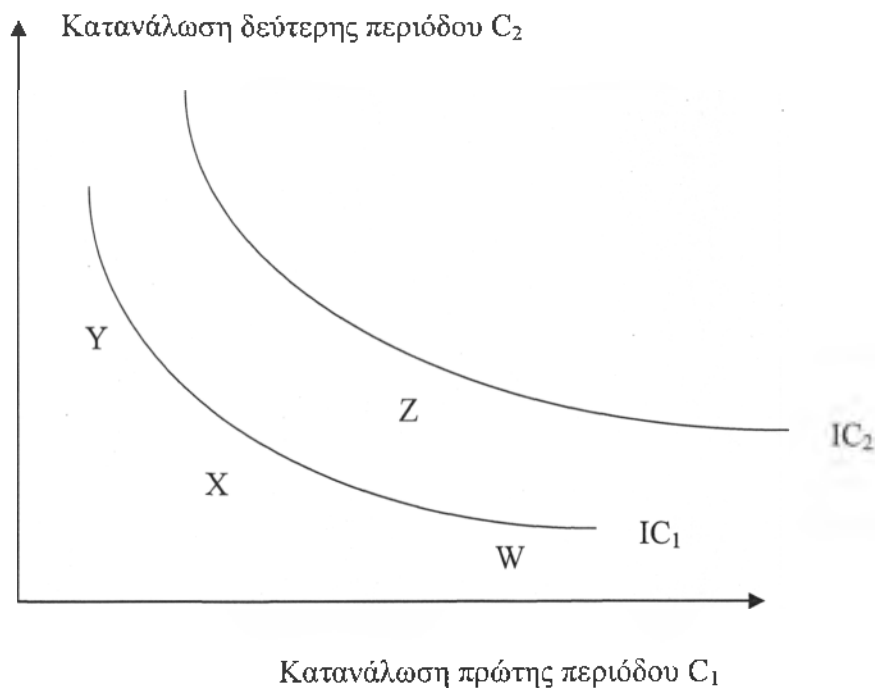
2.3 ΟΙ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ

Οι προτιμήσεις του καταναλωτή ως προς την κατανάλωση στις δύο περιόδους, μπορεί να απεικονιστούν με **καμπύλες αδιαφορίας**. Μια καμπύλη αδιαφορίας δείχνει τους συνδυασμούς μεταξύ κατανάλωσης πρώτης και δεύτερης περιόδου που δίνουν την ίδια ικανοποίηση στον καταναλωτή. Είναι ο γεωμετρικός τόπος των σημείων που απεικονίζουν συνδυασμούς αγαθών, μεταξύ των οποίων ο καταναλωτής είναι αδιάφορος.¹⁰

Οι καμπύλες αδιαφορίας έχουν αρνητική κλίση, καθώς αν αυξηθεί η ποσότητα ενός αγαθού θα πρέπει να μειωθεί η ποσότητα του άλλου προκειμένου ο καταναλωτής να έχει την ίδια χρησιμότητα.¹¹

¹⁰ <http://www.eng.auth.gr/mattas/prices/5.htm>

¹¹ <http://eis.pspa.uoa.gr/econ/econ3.htm>

Σχήμα 2.2 Οι προτιμήσεις του καταναλωτή (καμπύλες αδιαφορίας)

Στο παραπάνω σχήμα παρουσιάζονται δύο από τις πολλές καμπύλες αδιαφορίας του καταναλωτή. Οι υψηλότερες καμπύλες αδιαφορίας, όπως η IC_2 , είναι προτιμότερες από τις χαμηλότερες, όπως η IC_1 . Ο καταναλωτής είναι εξίσου ικανοποιημένος στα σημεία W, X και Z, αλλά προτιμά το σημείο Z από τα σημεία W, X και Y. Ο καταναλωτής μένει αδιάφορος μεταξύ συνδυασμών, όπως αυτοί που αντιπροσωπεύονται από τα σημεία W, X, και Y, επειδή όλοι αυτοί οι συνδυασμοί ανήκουν στην ίδια καμπύλη αδιαφορίας. Αν η κατανάλωση της πρώτης περιόδου, που πραγματοποιεί ο καταναλωτής, μειωθεί, π.χ. από το σημείο W στο σημείο X, η κατανάλωση της δεύτερης περιόδου πρέπει να αυξηθεί για να παραμείνει ο καταναλωτής εξίσου ικανοποιημένος. Αν η κατανάλωση της πρώτης περιόδου μειωθεί ξανά, από το σημείο X στο σημείο Y, τότε η ποσότητα της πρόσθετης κατανάλωσης της δεύτερης περιόδου που απαιτεί ο καταναλωτής ως αντιστάθμιση είναι μεγαλύτερη.

Η κλίση σε κάθε σημείο της καμπύλης αδιαφορίας δείχνει πόση κατανάλωση από την δεύτερη περίοδο απαιτείται προκειμένου να αποζημιωθεί ο καταναλωτής για τη μείωση της κατανάλωσής του κατά μια μονάδα στην πρώτη περίοδο. Η κλίση αυτή ονομάζεται οριακός λόγος υποκατάστασης μεταξύ της κατανάλωσης πρώτης και δεύτερης περιόδου.

Ο λόγος αυτός δείχνει την αναλογία στην οποία ο καταναλωτής είναι πρόθυμος να αντικαταστήσει την κατανάλωση δεύτερης περιόδου με την κατανάλωση πρώτης περιόδου.

Επειδή οι καμπύλες αδιαφορίας δεν είναι ευθείες γραμμές, ο οριακός λόγος υποκατάστασης εξαρτάται από τα επίπεδα της κατανάλωσης και στις δύο περιόδους. Όταν η κατανάλωση της πρώτης περιόδου είναι υψηλή και η κατανάλωση της δεύτερης περιόδου χαμηλή, όπως συμβαίνει στο σημείο W, ο οριακός λόγος υποκατάστασης είναι χαμηλός και ο καταναλωτής χρειάζεται μόνο μια μικρή πρόσθετη κατανάλωση της δεύτερης περιόδου για να παραιτηθεί από μια μονάδα κατανάλωσης της πρώτης περιόδου. Αντίστοιχα, όταν η κατανάλωση της πρώτης περιόδου είναι χαμηλή και η κατανάλωση της δεύτερης περιόδου υψηλή, όπως συμβαίνει στο σημείο Y, ο οριακός λόγος υποκατάστασης είναι υψηλός, πράγμα που σημαίνει ότι ο καταναλωτής απαιτεί πρόσθετη κατανάλωση της δεύτερης περιόδου για να παραιτηθεί από μια μονάδα κατανάλωσης της πρώτης περιόδου.¹²

Οι καμπύλες αδιαφορίας δείχνουν ότι το σημείο Z είναι προτιμότερο από το σημείο W, δεδομένου ότι στο σημείο αυτό αντιστοιχεί περισσότερη κατανάλωση και στις δύο περιόδους. Η πρώτη περίοδος περιλαμβάνει περισσότερη κατανάλωση από την δεύτερη. Όμως μεταξύ των σημείων Z και Y, ο καταναλωτής θα προτιμήσει το Z, γιατί βρίσκεται σε υψηλότερη καμπύλη αδιαφορίας.

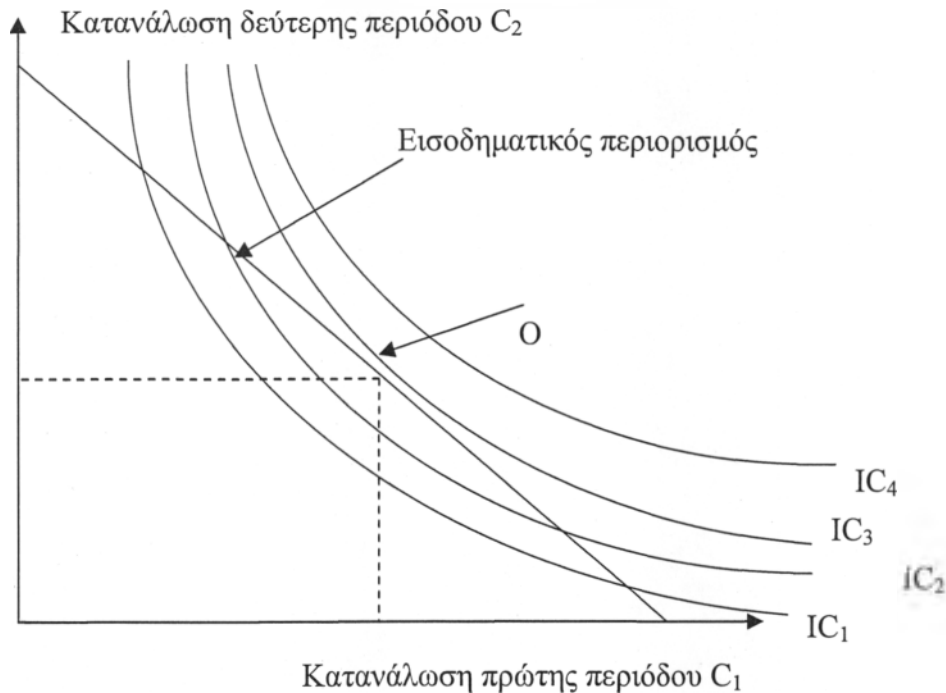
2.4 Η ΑΡΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ

Σημαντικό θέμα για τον καταναλωτή αποτελεί η απόφασή του σχετικά με το πόσο εισόδημα πρέπει να καταναλώσει. Επιθυμία του είναι η επιλογή του καλύτερου συνδυασμού κατανάλωσης πρώτης και δεύτερης περιόδου, δηλαδή έναν συνδυασμό που να βρίσκεται στην υψηλότερη δυνατή καμπύλη αδιαφορίας. Ο εισοδηματικός περιορισμός απαιτεί από τον καταναλωτή να κινείται πάνω στη γραμμή εισοδηματικού περιορισμού του ή κάτω από αυτήν, επειδή η γραμμή αυτή δείχνει το ανώτατο όριο των συνολικών πόρων που έχει στη διάθεσή του.

---

¹² Mankiw N. Gregory(20020 «Μακροοικονομική Θεωρία» εκδόσεις Gutenberg σελ. 650-652

Σχήμα 2.3 Το άριστο του καταναλωτή

Το σχήμα περιλαμβάνει πολλές καμπύλες αδιαφορίας, οι οποίες τέμνουν τη γραμμή εισοδηματικού περιορισμού. Η υψηλότερη καμπύλη αδιαφορίας που μπορεί να επιτύχει ο καταναλωτής, χωρίς να παραβιάσει τον εισοδηματικό περιορισμό του, είναι η καμπύλη αδιαφορίας που μόλις αγγίζει τη γραμμή του εισοδηματικού περιορισμού του. Στο σχήμα είναι η καμπύλη IC_3 . Το σημείο στο οποίο εφάπτονται η καμπύλη και η γραμμή που σημειώνεται με O , (το αρχικό γράμμα της λέξης Optimum-Άριστο)-είναι ο καλύτερος συνδυασμός κατανάλωσης στις δύο περιόδους που ο καταναλωτής δύναται να πετύχει.

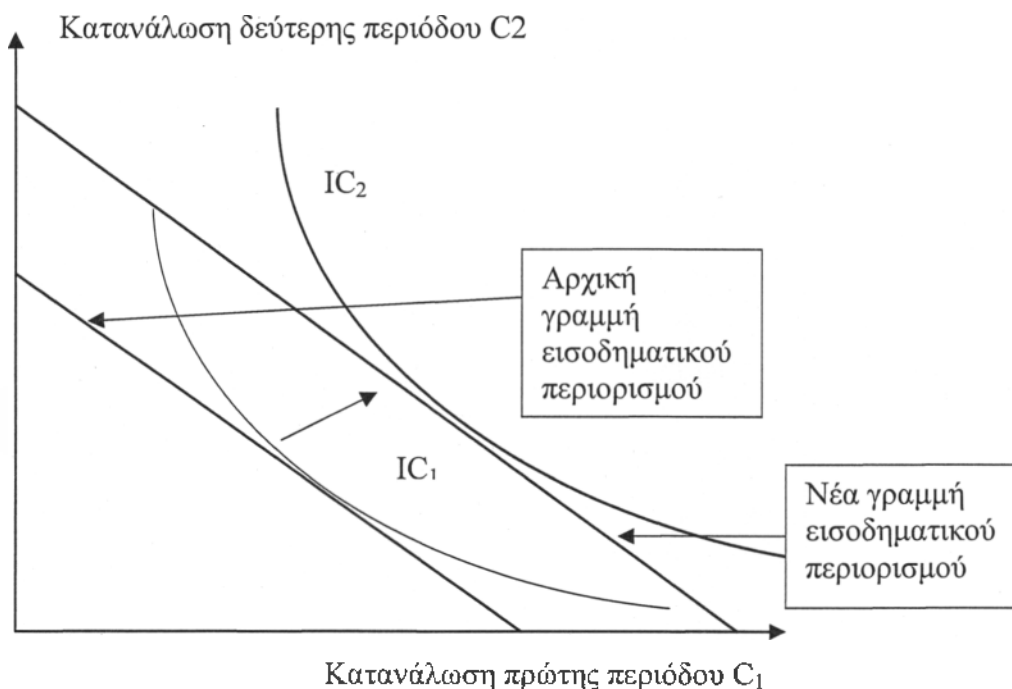
Είναι σημαντικό ότι στο άριστο σημείο, η κλίση της καμπύλης αδιαφορίας είναι ίση με την κλίση της γραμμής εισοδηματικού περιορισμού. Η καμπύλη αδιαφορίας είναι εφαπτόμενη της γραμμής εισοδηματικού περιορισμού. Η κλίση της καμπύλης αδιαφορίας είναι ο οριακός λόγος υποκατάστασης MRS (Marginal Rate of Substitution), και η κλίση της γραμμής εισοδηματικού περιορισμού είναι ίση με $1 + r$ συν το πραγματικό επιτόκιο. Άρα στο σημείο O ισχύει ότι:

$$MRS = 1 + r$$

Άρα ο καταναλωτής επιλέγει ένα τέτοιο συνδυασμό κατανάλωσης μεταξύ των δύο περιόδων, ώστε ο οριακός λόγος υποκατάστασης να είναι ίσος με $1 + r$ συν το πραγματικό επιτόκιο.

2.5 ΠΩΣ ΟΙ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ

Στο παρακάτω σχήμα απεικονίζεται το πώς επηρεάζεται η κατανάλωση από τις μεταβολές του εισοδήματος. Μια αύξηση στο εισόδημα είτε της πρώτης είτε της δεύτερης περιόδου μετατοπίζει τη γραμμή εισοδηματικού περιορισμού προς τα έξω. Αν η κατανάλωση στην πρώτη και στη δεύτερη περίοδο αφορούν κανονικά αγαθά, η αύξηση του εισοδήματος αυξάνει την κατανάλωση και στις δύο περιόδους.

Σχήμα 2.4 Η αύξηση του εισοδήματος

Η υψηλότερη γραμμή εισοδηματικού περιορισμού επιτρέπει στον καταναλωτή να επιλέξει έναν καλύτερο συνδυασμό μεταξύ κατανάλωσης πρώτης και δεύτερης περιόδου, δηλαδή ο καταναλωτής μπορεί να φτάσει σε μια υψηλότερη καμπύλη αδιαφορίας.

Στο παραπάνω σχήμα ο καταναλωτής ανταποκρίνεται στη μετατόπιση του εισοδηματικού περιορισμού του, επιλέγοντας περισσότερη κατανάλωση και στις δύο περιόδους. Αν ένας καταναλωτής θέλει περισσότερη ποσότητα ενός αγαθού όταν αυξάνεται το εισόδημά του, τότε το αγαθό αυτό ονομάζεται κανονικό.

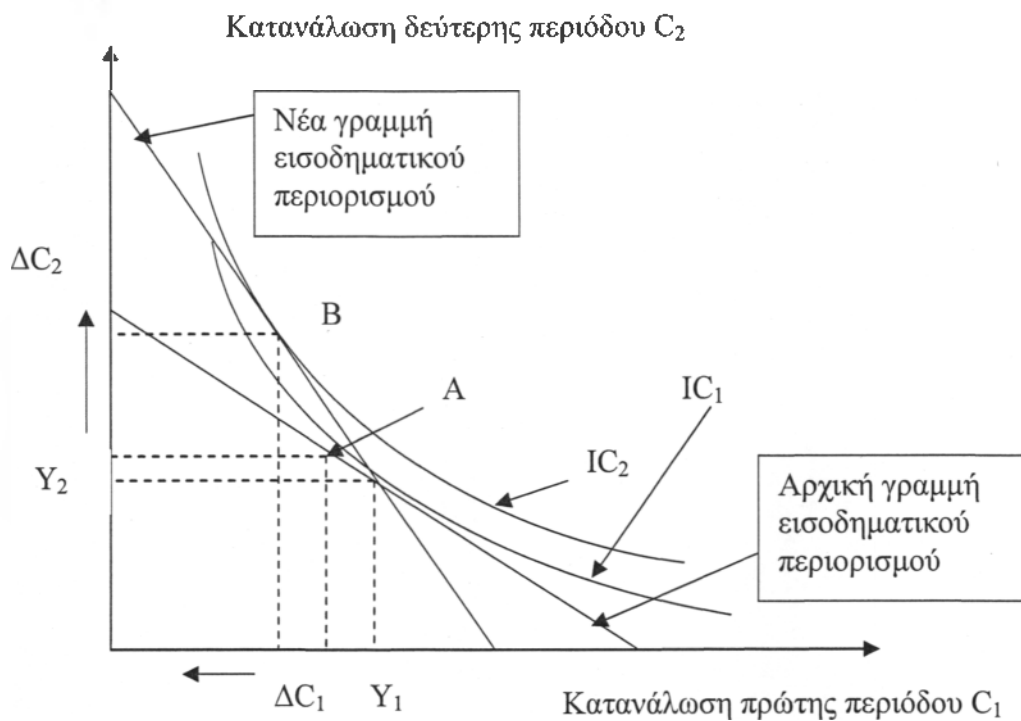
Σημαντικό στοιχείο είναι ότι ο καταναλωτής, ανεξάρτητα αν η αύξηση του εισοδήματός του πραγματοποιείται στη διάρκεια της πρώτης ή της δεύτερης περιόδου, το κατανέμει για κατανάλωση και στις δύο περιόδους. Η συμπεριφορά αυτή ονομάζεται εξομάλυνση κατανάλωσης. Εφόσον ο καταναλωτής μπορεί να δανειστεί ή να δανείσει μεταξύ περιόδων, ο χρόνος πραγματοποίησης του εισοδήματος δεν έχει σχέση με το πόσο εισόδημα θα καταναλώσει στο μέλλον, εκτός εάν το μελλοντικό εισόδημα προεξοφλείται με επιτόκιο. Άρα η κατανάλωση εξαρτάται από την παρούσα αξία του τρέχοντος και του μελλοντικού εισοδήματος και παρακάτω απεικονίζεται στην παρακάτω σχέση:

$$\text{Παρούσα αξία εισοδήματος} = Y_1 + \frac{Y_2}{1+r}$$

Το συμπέρασμα αυτό είναι τελείως διαφορετικό από το συμπέρασμα του Κένυς γιατί ο Κένυς υπέθεσε ότι η τρέχουσα κατανάλωση ενός ατόμου εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από το τρέχον εισόδημά του, ενώ το υπόδειγμα του Fisher, αντιθέτως, λέει ότι η κατανάλωση στηρίζεται στους πόρους που ο καταναλωτής προσδοκά σε όλη τη διάρκεια της ζωής του.

2.6 ΠΩΣ ΟΙ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΕΠΙΤΟΚΙΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ

Το υπόδειγμα του Fisher μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την απεικόνιση της μεταβολής του πραγματικού επιτοκίου και το πώς επηρεάζει τις επιλογές του καταναλωτή. Αυτό συμπεριλαμβάνει την εξέταση δύο περιπτώσεων, όταν δηλαδή ο καταναλωτής αποταμιεύει και όταν δανείζεται. Στο παρακάτω σχήμα εξετάζεται η περίπτωση που ο καταναλωτής αποταμιεύει.

Σχήμα 2.5 Η αύξηση του επιτοκίου

Μια αύξηση του επιτοκίου στρέφει τη γραμμή του εισοδηματικού περιορισμού γύρω από το σημείο (Y_1, Y_2) . Το υψηλότερο επιτόκιο μειώνει την κατανάλωση της πρώτης περιόδου κατά ΔC_1 και αυξάνει την κατανάλωση της δεύτερης περιόδου κατά ΔC_2 . Ο καταναλωτής κινείται από το σημείο A στο σημείο B. Επίσης η κατανάλωση της πρώτης περιόδου μειώνεται, όμως την δεύτερη περίοδο αυξάνεται.

Η επίπτωση που έχει μια αύξηση του πραγματικού επιτοκίου στην κατανάλωση αναλύεται σε δύο συστατικά αποτελέσματα, δηλαδή το εισοδηματικό αποτέλεσμα και το αποτέλεσμα υποκατάστασης.

Το εισοδηματικό αποτέλεσμα είναι η αλλαγή στην κατανάλωση που προκύπτει από τη μετακίνηση σε μια υψηλότερη καμπύλη αδιαφορίας. Επειδή ο καταναλωτής είναι αποταμιευτής, η αύξηση του επιτοκίου βελτιώνει τη θέση του. Αν η κατανάλωση στην πρώτη και στην δεύτερη περίοδο αφορούν κανονικά αγαθά, ο καταναλωτής θα θέλει να καταναλώσει τη βελτίωση της ευημερίας του και στις δύο περιόδους. Αυτό το εισοδηματικό αποτέλεσμα τείνει να κάνει τον καταναλωτή να επιθυμεί περισσότερη κατανάλωση και στις δύο περιόδους.

Το αποτέλεσμα υποκατάστασης είναι η μεταβολή στην κατανάλωση που απορρέει από τη μεταβολή στη σχετική τιμή της κατανάλωσης στις δύο περιόδους. Η κατανάλωση στη δεύτερη περίοδο γίνεται λιγότερο δαπανηρή σε σχέση με αυτής της πρώτης περιόδου, όταν αυξάνεται το επιτόκιο. Λόγω του υψηλότερου πραγματικού επιτοκίου που δίνεται στις αποταμιεύσεις, ο καταναλωτής πρέπει να παραιτηθεί από λιγότερη κατανάλωση στην πρώτη περίοδο για να απολαύσει μια πρόσθετη μονάδα κατανάλωσης στη δεύτερη περίοδο. Επίσης ο καταναλωτής έχει την τάση να επιλέγει περισσότερη κατανάλωση στη δεύτερη περίοδο και λιγότερη στην πρώτη περίοδο.

Η επιλογή του καταναλωτή εξαρτάται εξίσου και από το εισοδηματικό αποτέλεσμα και από το αποτέλεσμα υποκατάστασης. Και στις δύο περιπτώσεις αυξάνεται η ποσότητα της κατανάλωσης στη δεύτερη περίοδο, με μια αύξηση του πραγματικού επιτοκίου. Όμως η αύξηση του επιτοκίου έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση ή την μείωση της κατανάλωσης της πρώτης περιόδου.¹³

2.7 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΟ ΔΑΝΕΙΣΜΟ

Εφόσον ο Fisher υπέθεσε ότι ο καταναλωτής μπορεί να δανείζεται και να αποταμιεύει, αυτό σημαίνει ότι η ικανότητα του καταναλωτή να δανείζεται επιτρέπει στην τρέχουσα κατανάλωση να υπερβαίνει το τρέχον εισόδημα. Όταν ο καταναλωτής δανείζεται, καταναλώνει μέρος του εισοδήματός του. Όμως, ο δανεισμός αυτός θεωρείται πολλές φορές αδύνατος.

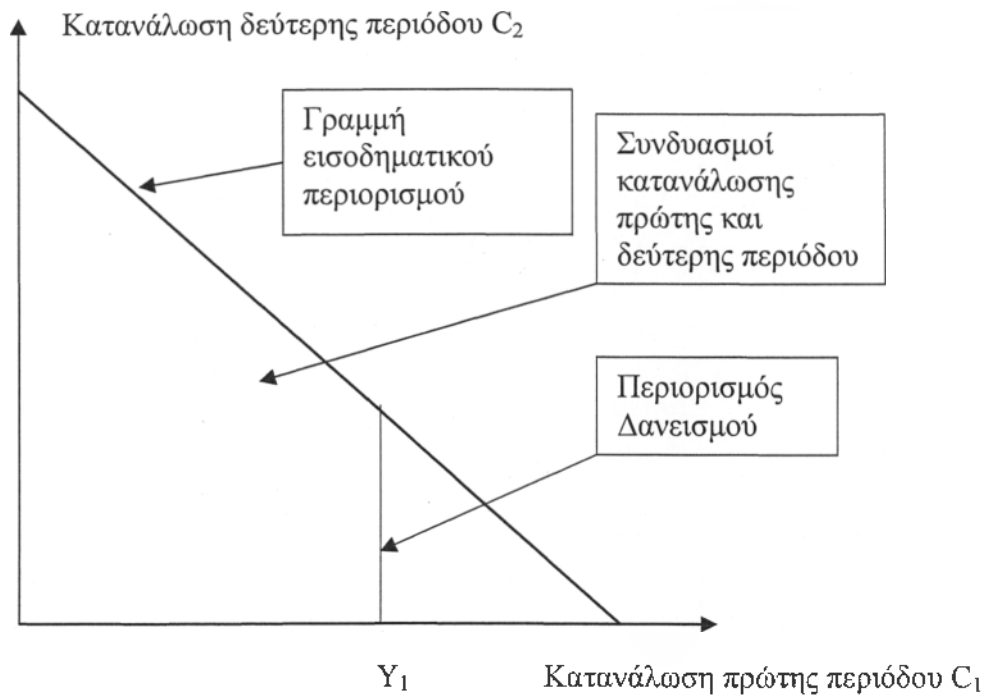
Η αδυναμία του καταναλωτή να δανειστεί δεν επιτρέπει στην τρέχουσα κατανάλωση να υπερβαίνει το τρέχον εισόδημα. Ο δανειστικός περιορισμός, σύμφωνα με τον Fisher, εκφράζεται ως εξής:

$$C_1 \leq Y_1$$

Η παραπάνω σχέση δηλώνει ότι η κατανάλωση της πρώτης περιόδου είναι μικρότερη ή ίση με το εισόδημα της πρώτης περιόδου. Αυτός ο περιορισμός του καταναλωτή ονομάζεται περιορισμός δανεισμού ή περιορισμός ρευστότητας.

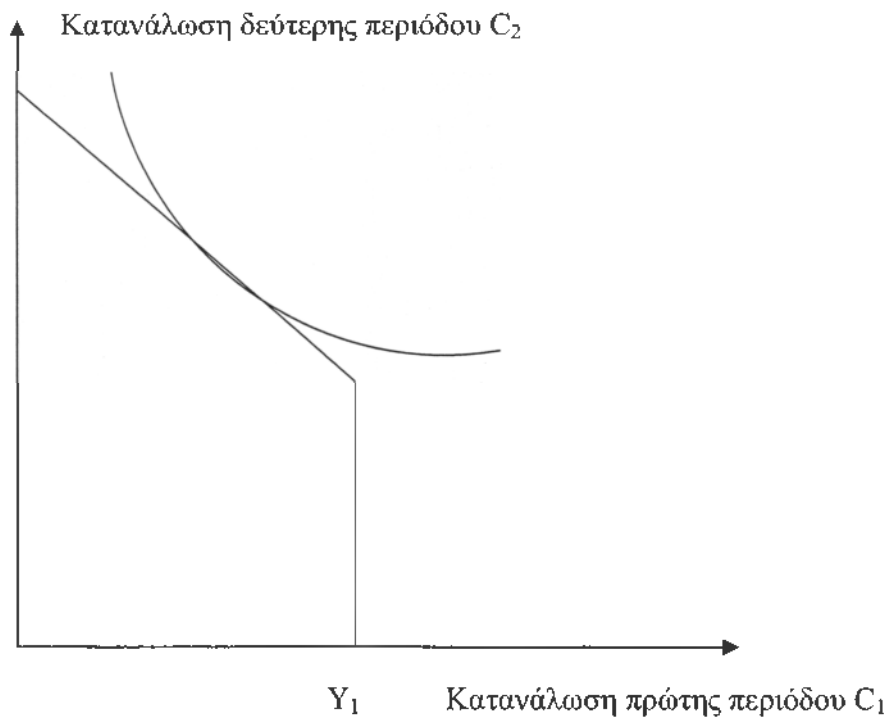
¹³ Mankiw N. Gregory(2002) «Μακροοικονομική Θεωρία» εκδόσεις Gutenberg σελ.655-656

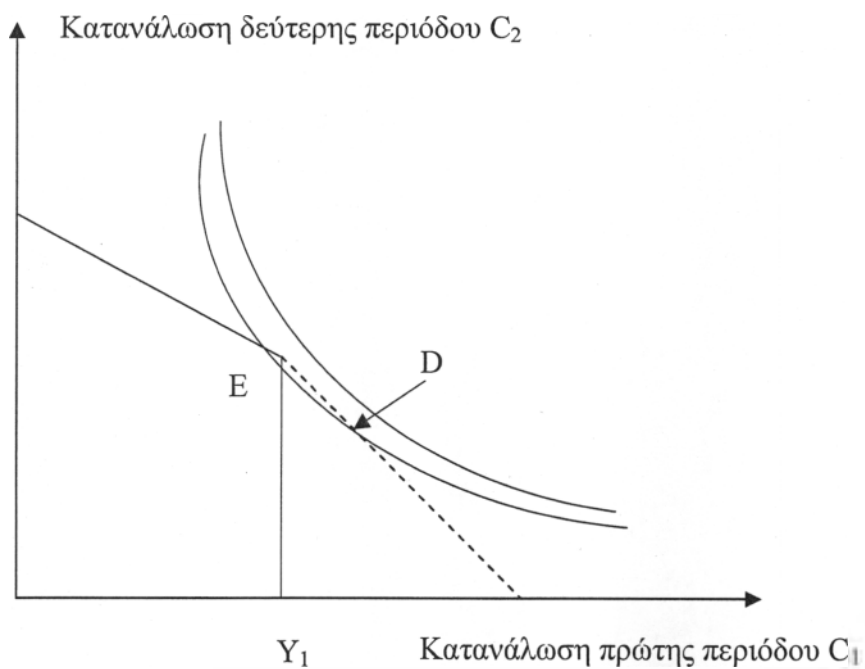
Σχήμα 2.6 Ο περιορισμός Δανεισμού

Το παραπάνω σχήμα δείχνει τον περιορισμό των επιλογών του καταναλωτή. Η επιλογή του καταναλωτή πρέπει να ικανοποιεί τόσο το διαχρονικό εισοδηματικό περιορισμό όσο και τον δανειστικό περιορισμό. Επίσης, αν ο καταναλωτής δεν μπορεί να δανειστεί, αντιμετωπίζει τον πρόσθετο περιορισμό ότι η κατανάλωσή του την πρώτη περίοδο δεν μπορεί να υπερβαίνει το εισόδημα της πρώτης περιόδου.

Στη συνέχεια αυτό που πρέπει να εξεταστεί είναι πως ο περιορισμός του δανεισμού επηρεάζει τις καταναλωτικές αποφάσεις. Υπάρχουν δύο δυνατότητες. Πρώτον, όταν ο καταναλωτής επιθυμεί να καταναλώσει στη διάρκεια της πρώτης περιόδου λιγότερα από όσα κερδίζει, επομένως ο δανειστικός περιορισμός δεν είναι δεσμευτικός και δεν επηρεάζει την κατανάλωση. Δεύτερον, όταν ο καταναλωτής θα ήθελε να καταναλώσει περισσότερα από όσα κερδίζει την πρώτη περίοδο και καταναλώνει όλο το εισόδημα που κέρδισε την πρώτη περίοδο, ενώ ο δανειστικός περιορισμός δεν του επιτρέπει να καταναλώσει περισσότερα. Παρακάτω παρουσιάζονται διαγραμματικά οι δύο αυτές περιπτώσεις του δανειστικού περιορισμού:

Σχήμα 2.7(α) Η περίπτωση που ο δανειστικός περιορισμός δεν είναι δεσμευτικός

Σχήμα 2.7 (β) Η περίπτωση που ο δανειστικός περιορισμός είναι δεσμευτικός

Ο καταναλωτής θα ήθελε να δανειστεί, και επιλέγει το σημείο D. Επειδή όμως δεν μπορεί να δανειστεί, το καλύτερο σημείο που μπορεί να επιλέξει είναι το E. Όταν ο δανειστικός περιορισμός είναι δεσμευτικός, η κατανάλωση της πρώτης περιόδου είναι ίση με το εισόδημα της πρώτης περιόδου.

Συμπερασματικά, μετά την ανάλυση των διαχρονικών περιορισμών διαπιστώθηκε η ύπαρξη δύο συναρτήσεων. Για κάποιους καταναλωτές, ο δανειστικός περιορισμός δεν είναι δεσμευτικός, και η κατανάλωση και στις δύο περιόδους εξαρτάται από την παρούσα αξία του εισοδήματος που κερδίζει ο καταναλωτής. Δηλαδή ισχύει:

$$Y_1 + [Y_2 / (1+r)]$$

Για άλλους καταναλωτές ο περιορισμός του δανεισμού είναι δεσμευτικός και η συνάρτηση κατανάλωσης είναι $C_1 = Y_1$ και $C_2 = Y_2$. Άρα, για τους καταναλωτές που θα ήθελαν να δανειστούν, αλλά δεν μπορούν, η κατανάλωση εξαρτάται από το τρέχον εισόδημα.¹⁴

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ MODIGLIANI ΚΑΙ Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ

3.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ

Κατά τη δεκαετία του 1950 ο οικονομολόγος Franco Modigliani μαζί με τους συνεργάτες του Albert Ando και Richard Brumberg μελετούν τη συμπεριφορά της συνάρτησης κατανάλωσης. Έπειτα από μελέτες ο Modigliani διαπίστωσε ότι το εισόδημα μεταβάλλεται συστηματικά στην διάρκεια ζωής των ανθρώπων και ότι η αποταμίευση επιτρέπει στους ανθρώπους να μεταφέρουν το εισόδημά τους από περιόδους της ζωής τους που έχουν υψηλό εισόδημα σε περιόδους που έχουν χαμηλό εισόδημα. Αυτή η ερμηνεία της καταναλωτικής συμπεριφοράς αποτελεί τη λεγόμενη **υπόθεση του κύκλου ζωής**. Δηλαδή, η υπόθεση αυτή θεωρεί ότι τα άτομα σχεδιάζουν την καταναλωτική και αποταμιευτική συμπεριφορά τους, για μεγάλα χρονικά διαστήματα, με στόχο την καλύτερη δυνατή χρονική κατανομή της κατανάλωσής τους, σ' όλη τη διάρκεια της ζωής του.

---

¹⁴ Mankiw N. Gregory (2002) «Μακροοικονομική Θεωρία» εκδόσεις Gutenberg σελ. 659-661

Η υπόθεση του κύκλου ζωής θεωρεί τις αποταμιεύσεις ως αποτέλεσμα της επιθυμίας των ατόμων να εξασφαλίσουν τις πηγές χρηματοδότησης της μελλοντικής κατανάλωσής τους σε προχωρημένη ηλικία.¹⁵

Ένας σημαντικός λόγος που μεταβάλλεται το εισόδημα στη διάρκεια ζωής ενός ανθρώπου είναι η συνταξιοδότηση. Οι άνθρωποι προβλέπουν ότι όταν σταματήσουν να εργάζονται, δηλαδή στα 65 τους, τα εισοδήματά τους θα μειωθούν. Ωστόσο, γίνεται προσπάθεια να μην μειώσουν το βιοτικό τους επίπεδο, δηλαδή το επίπεδο κατανάλωσης, και αυτό επιτυγχάνεται με την αποταμίευση κατά τη διάρκεια των ετών εργασίας τους. Αυτό το κίνητρο αποταμίευσης συνεπάγεται αλλαγές για τη συνάρτηση κατανάλωσης.

Η συνάρτηση κατανάλωσης που προκύπτει από τη θεωρία του Modigliani είναι η παρακάτω:

$$C = \alpha WR + cYL$$

όπου WR είναι ο πραγματικός πλούτος, α είναι η οριακή ροπή για κατανάλωση με βάση τον πλούτο, YL είναι το εισόδημα από εργασία και c η οριακή ροπή για κατανάλωση με βάση το εισόδημα από εργασία.

Έστω ότι ένα άτομο προσδοκά να ζήσει NL χρόνια, να εργάζεται και να έχει εισόδημα για WL χρόνια και να ζήσει ως συνταξιούχος για $(NL-WL)$ χρόνια. Πρέπει να εξεταστεί ποιο επίπεδο κατανάλωσης πρέπει να επιλέξει ο καταναλωτής προκειμένου να διατηρήσει ένα ομαλό και σταθερό επίπεδο κατανάλωσης σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Θεωρούμε ότι οι αποταμιεύσεις δεν αποφέρουν τόκους, έτσι ώστε οι τρέχουσες αποταμιεύσεις να μεταφράζονται σε μελλοντικές καταναλωτικές δυνατότητες.

Έπειτα πρέπει να εξεταστούν οι δυνατότητες κατανάλωσης, αφού αγνοηθεί το εισόδημα από περιουσιακά στοιχεία και γίνει επικέντρωση στο εισόδημα από εργασία YL . Εφόσον η διάρκεια εργάσιμης ζωής είναι WL χρόνια, το εισόδημα από εργασία σ' όλη τη διάρκεια ζωής θα είναι $(YL*WL)$, δηλαδή το ετήσιο εισόδημα επί τον αριθμό των χρόνων εργασίας. Η συνολική κατανάλωση ενός ατόμου δεν μπορεί να υπερβεί το εισόδημα αυτό.

---

¹⁵ Dombrush R., Fisher S. (1993) «Μακροοικονομική» εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη σελ.325-326

Έστω ότι ένα άτομο επιθυμεί να καταναλώσει τις καταναλωτικές δαπάνες που πραγματοποιεί κατά τη διάρκεια της ζωής του, προκειμένου να εξασφαλίσει ομαλή ροή κατανάλωσης. Το άτομο αυτό προτιμά να καταναλώνει το ίδιο σε κάθε περίοδο. Άρα η υπόθεση αυτή υπονοεί ότι η κατανάλωση δεν εξαρτάται από το τρέχον εισόδημα, αλλά από το εισόδημα που αποκτάται σ' όλη τη διάρκεια ζωής.

Οι δαπάνες κατανάλωσης ισούνται με το εισόδημα, τα οποία αποκτώνται στο ίδιο διάστημα. Αυτό σημαίνει ότι το επίπεδο κατανάλωσης C , που είναι το ίδιο σε κάθε περίοδο, επί τον αριθμό των ετών ζωής NL , ισούται με το συνολικό εισόδημα που αποκτάται στο διάστημα αυτό:

$$C * NL = YL * WL$$

Αν διαιρέσουμε την παρακάτω εξίσωση με NL , προκύπτει η σχεδιασθείσα κατανάλωση ανά έτος, η οποία είναι ανάλογη με το εισόδημα από εργασία:

$$C = \frac{WL}{NL} * YL$$

Ο συντελεστής εργασίας WL/NL δείχνει τα χρόνια της διάρκειας ζωής που αφιερώνονται στην εργασία. Άρα, η παραπάνω εξίσωση δηλώνει ότι σε κάθε χρόνο της οικονομικά ενεργού ζωής, το ποσοστό του εισοδήματος από εργασία που καταναλώνεται είναι ίσο με το λόγο των ετών εργασίας προς τα έτη ζωής.

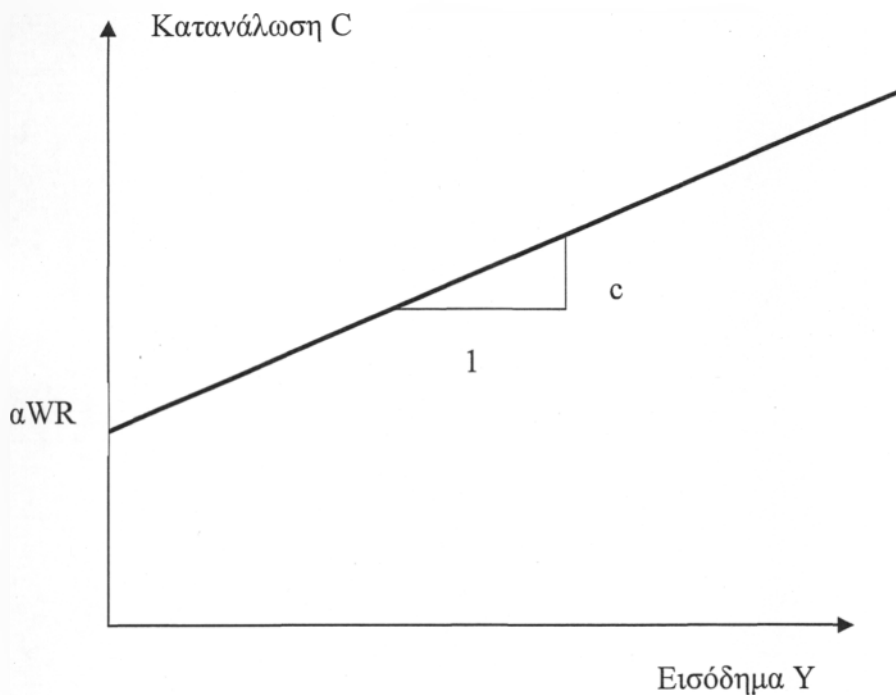
Στην παραπάνω εξίσωση αντιστοιχεί και μια συνάρτηση αποταμίευσης. Εφόσον η αποταμίευση ισούται με το εισόδημα μείον την κατανάλωση προκύπτει η παρακάτω σχέση:

$$S = YL - C = YL * \frac{NL - WL}{NL}$$

Η παραπάνω εξίσωση υποδηλώνει ότι η αποταμίευση ενός ατόμου στη διάρκεια της περιόδου που εργάζεται, αποτελεί ποσοστό του εισοδήματός του από εργασία, ίσο με το λόγο των ετών σε σύνταξη προς τα έτη ζωής.

3.2 Η ΣΥΝΑΡΤΗΣΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ

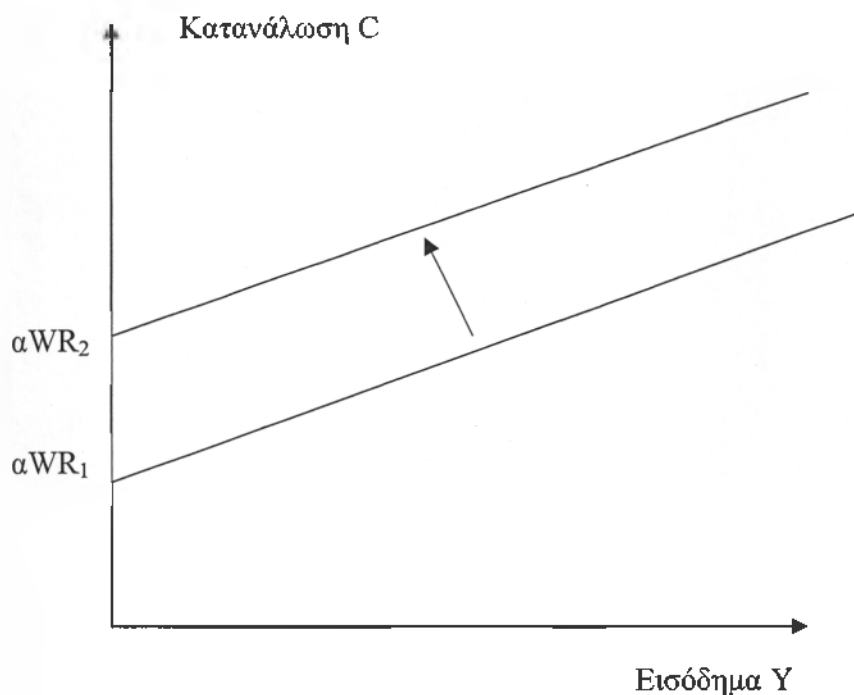
Στο παρακάτω σχήμα απεικονίζεται η σχέση ανάμεσα στην κατανάλωση και το εισόδημα, την οποία προβλέπει το υπόδειγμα του κύκλου ζωής.

Σχήμα 3.1 Η συνάρτηση κατανάλωσης του κύκλου ζωής

Το υπόδειγμα του κύκλου ζωής λέει ότι η κατανάλωση εξαρτάται τόσο από τον πλούτο όσο και από το εισόδημα. Το κατακόρυφο σημείο τομής, δηλαδή το αWR , της συνάρτησης κατανάλωσης εξαρτάται από τον πλούτο. Το σημείο αυτό δείχνει τι θα συνέβαινε στην κατανάλωση, αν το εισόδημα έπεφτε στο μηδέν και δεν είχε σταθερή τιμή.

Αφού ο πλούτος δεν μεταβάλλεται αναλογικά με το εισόδημα από άτομο σε άτομο ή από χρόνο σε χρόνο, διαπιστώνεται ότι το υψηλό εισόδημα αντιστοιχεί σε χαμηλή μέση ροπή κατανάλωσης. Πολλές φορές όμως, σε μεγάλες χρονικές περιόδους ο πλούτος και το εισόδημα παραμένουν σταθερά, πράγμα που σημαίνει ότι και η μέση ροπή κατανάλωσης είναι σταθερή. Στο παρακάτω σχήμα απεικονίζεται η μετατόπιση της συνάρτησης κατανάλωσης από τις μεταβολές του πλούτου:

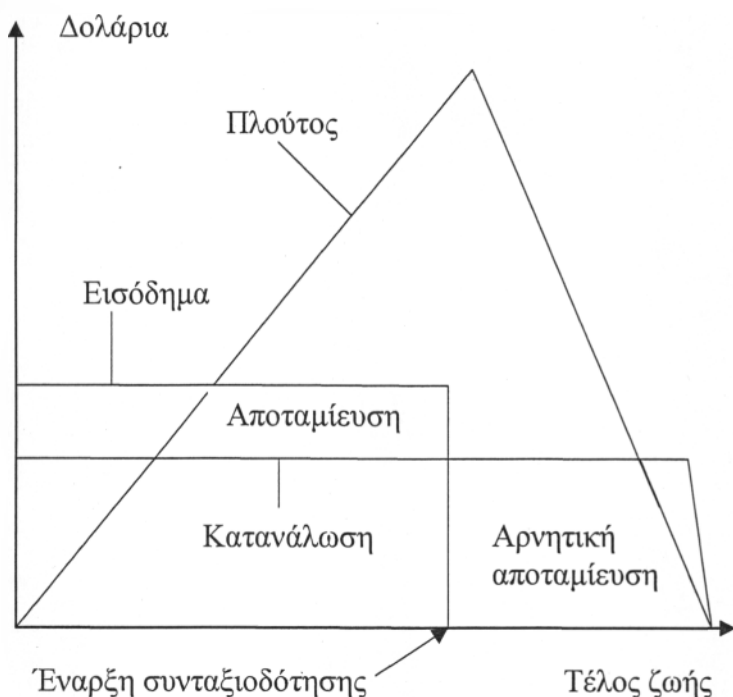
Σχήμα 3.2 Πως οι μεταβολές του πλούτου μετατοπίζουν τη συνάρτηση κατανάλωσης

Αν η κατανάλωση εξαρτάται από τον πλούτο, τότε μια αύξηση στον πλούτο μετατοπίζει τη συνάρτηση κατανάλωσης προς τα πάνω. Έτσι, η βραχυχρόνια συνάρτηση κατανάλωσης δεν θα εξακολουθήσει να ισχύει στην μακροχρόνια περίοδο.¹⁶

Η συνάρτηση κατανάλωσης του κύκλου ζωής μοιάζει με τη συνάρτηση του Κένυς, μονό που η συνάρτηση αυτή ισχύει για βραχυχρόνια περίοδο, όταν ο πλούτος είναι σταθερός. Στη μακροχρόνια περίοδο, όταν αυξάνεται ο πλούτος, η συνάρτηση κατανάλωσης μετατοπίζεται προς τα πάνω. Η μετατόπιση αυτή εμποδίζει τη μέση ροπή κατανάλωσης να μειώνεται, όταν αυξάνεται το εισόδημα.

Μια άλλη πρόβλεψη του υποδείγματος του κύκλου ζωής είναι ότι η αποταμίευση μεταβάλλεται στη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου. Αν ένα άτομο ξεκινά την ενήλικη ζωή του χωρίς πλούτο, θα συσσωρεύσει πλούτο στη διάρκεια της παραγωγικής ζωής του, και όταν συνταξιοδοτηθεί, θα αρχίσει να δαπανά τον πλούτο του. Το παρακάτω σχήμα περιλαμβάνει το εισόδημα του καταναλωτή, την κατανάλωση και τον πλούτο στη διάρκεια ζωής ενός ενήλικα.

¹⁶ Mankiw, N. Gregory (2002) «Μακροοικονομική Θεωρία» εκδόσεις Gutenberg σελ 329-330

Σχήμα 3.3 Κατανάλωση, Εισόδημα και Πλούτος στη Διάρκεια του κύκλου ζωής

Αν ο καταναλωτής εξομαλύνει τις καταναλωτικές του δαπάνες στη διάρκεια ολόκληρης της ζωής του, θα αποταμιεύει και θα συσσωρεύει πλούτο τα χρόνια που εργάζεται, ενώ θα εκταμιεύει ποσά από τις συσσωρευμένες αποταμιεύσεις του (αρνητική αποταμίευση) και θα μειώσει τον πλούτο του τα χρόνια που του απομένουν να ζήσει ως συνταξιούχος. Επομένως, το σχέδιο κατανάλωσης των ατόμων διασφαλίζει ένα ομοιόμορφο επίπεδο κατανάλωσης που επιτυγχάνεται μέσω της αποταμίευσης σε περιόδους υψηλού εισοδήματος και της εκταμίευσης σε περιόδους χαμηλού εισοδήματος.

Στο παραπάνω σχήμα παρατηρείται μια ομοιόμορφη ροή κατανάλωσης C , ενώ η συνολική κατανάλωση ισούται με $C \cdot NL$. Αυτή η δαπάνη κατανάλωσης εξαρτάται από το τρέχον εισόδημα.

Ισχύει ότι ο πλούτος ενός ατόμου αυξάνεται κατά την πάροδο των ετών. Η αύξηση αυτή ολοκληρώνεται στην ηλικία της συνταξιοδότησης. Μετά από τη στιγμή αυτή, όπου ο πλούτος έχει φθάσει στο μέγιστο σημείο, αρχίζει σιγά σιγά να μειώνεται επειδή το άτομο αρχίζει να πουλά περιουσιακά στοιχεία για να χρηματοδοτήσει την τρέχουσα κατανάλωσή του. Αν συμβολίσουμε το μέγιστο επίπεδο των περιουσιακών στοιχείων με WR_{MAX} τότε προκύπτει η παρακάτω σχέση:

$$WR_{MAX} = C_X * (NL - WL)$$

Η παραπάνω περίπτωση υποδηλώνει ότι τα άτομα δεν επιθυμούν στη διάρκεια της ζωής τους και δεν θέλουν να ταυτίσουν χρονικά και ποσοτικά τις καταναλωτικές τους ροές με τις ροές του τρέχοντος εισοδήματός τους. Επίσης αποταμιεύουν και εκταμιεύουν ώστε να καταναλώνουν το εισόδημά τους σύμφωνα με το σχέδιο που επιθυμούν. Η θεωρία αυτή σημαίνει ότι τα άτομα θα αποταμιεύουν όσο εργάζονται και θα χρησιμοποιούν τις αποταμιεύσεις αυτές για χρηματοδότηση δαπανών στα χρόνια της σύνταξής τους.

3.3 Η ΘΕΩΡΙΑ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ

Η θεωρία της κατανάλωσης του κύκλου ζωής αναφέρεται και στην αποταμίευση. Περιλαμβάνει ότι τα άτομα αποταμιεύουν όταν εργάζονται για τα χρόνια της σύνταξης. Επιδίωξη των ατόμων είναι η εξασφάλιση ομοιόμορφης ροής εισοδήματος, πράγμα το οποίο δεν είναι πάντα εύκολο να επιτευχθεί. Άρα, η θεωρία της αποταμίευσης του κύκλου ζωής προβλέπει ότι τα άτομα αποταμιεύουν πολύ όταν το εισόδημά τους είναι σχετικά υψηλό και εκταμιεύουν όταν το εισόδημά τους είναι χαμηλό σε σχέση με το μέσο εισόδημα που αποκτούν στη διάρκεια της ζωής τους.¹⁷

Στη συνέχεια, θεωρούμε ότι το άτομο γεννήθηκε μέσα στον πλούτο και ότι ο καταναλωτής κατανέμει διαχρονικά τους διαθέσιμους πόρους, για την εξασφάλιση ομαλής ροής κατανάλωσης. Ένα άτομο που διαθέτει περιουσιακά στοιχεία σχεδιάζει να τα χρησιμοποιήσει για αύξηση του επιπέδου κατανάλωσης. Έστω ότι το άτομο αυτό βρίσκεται σε σημείο T της ζωής του, με απόθεμα πλούτου WR, με εισόδημα από εργασία YL, όπου το εισπράττει για (WL-T) χρόνια και έχει προσδοκώμενη διάρκεια ζωής (NL-T). Οι δυνατότητες κατανάλωσης του ατόμου αυτού είναι:

$$C * (NL-T) = WR + (WL-T) * YL$$

Από τη παραπάνω εξίσωση προκύπτει η συνολική κατανάλωση περιόδου:

$$C = \alpha WR + c YL$$

$$\alpha = \frac{1}{NL-T} \quad c = \frac{WL-T}{NL-T}$$

WL>T

¹⁷ Dombrush R., Fisher S.(1993) «Μακροοικονομική» εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη σελ. 332-333

Επομένως, σύμφωνα με τα παραπάνω, το συμπέρασμα που προκύπτει ότι και ο πλούτος και το εισόδημα από εργασία επηρεάζουν τις ατομικές καταναλωτικές αποφάσεις. Οι οριακές ροπές σχετίζονται με τη θέση του ατόμου στον κύκλο ζωής, γιατί όσο πιο κοντά είναι κάποιος στο τέλος της ζωής του, τόσο πιο πολύ αυξάνεται η οριακή ροπή κατανάλωσης με βάση τον πλούτο. Η οριακή ροπή για κατανάλωση εξαρτάται από τα χρόνια εργασίας που απομένουν και από τον αριθμό των ετών στα οποία θα κατανεμηθεί το εισόδημα. Άρα, η αύξηση του πλούτου ή του εισοδήματος, οδηγεί σε αύξηση της κατανάλωσης, καθώς επίσης η αύξηση των ετών εργασίας αυξάνει την κατανάλωση, λόγω αύξηση του εισοδήματος από εργασία. Σύμφωνα με την ανάλυση αυτού του ειδικού υποδείγματος προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα:

1. Η κατανάλωση είναι σταθερή στη διάρκεια ζωής του καταναλωτή.
2. Οι δαπάνες κατανάλωσης χρηματοδοτούνται από το εισόδημα που αποκτάται σ' όλη τη διάρκεια της ζωής του συν τον αρχικό πλούτο.
3. Στη διάρκεια κάθε χρόνου, ένα ποσοστό $1/(NL-T)$, του πλούτου που καταναλώνεται, όπου $NL-T$ η προσδωκόμενη διάρκεια ζωής.
4. Οι τρέχοντες δαπάνες κατανάλωσης εξαρτώνται από τον υπάρχοντα πλούτο και το εισόδημα.

3.4 ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Το υπόδειγμα κατανάλωσης του κύκλου ζωής βασίζεται σε απλές υποθέσεις, οι οποίες μπορούν να επεκταθούν, για άρση των αυστηρών υποθέσεων, χωρίς να επηρεαστεί το βασικό αποτέλεσμα, δηλαδή ότι η κατανάλωση εξαρτάται από το εισόδημα από εργασία και από τον πλούτο. Οι επεκτάσεις αυτές είναι οι εξής:

- Πρώτον, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι αποταμιεύσεις πιθανόν να αποφέρουν εισόδημα από τόκους, δηλαδή όταν ένα δολάριο δεν καταναλώνεται σήμερα, να χρηματοδοτεί κατανάλωση μεγαλύτερης αξίας του ενός δολαρίου.
- Δεύτερον, πρέπει να γίνει επέκταση ανάλυσης προκειμένου να υπολογιστεί η αβεβαιότητα των ατόμων ως προς τη διάρκεια της αναμενόμενης ζωής, καθώς επίσης εάν υπάρχει η επιθυμία τα άτομα να αφήσουν κάποια κληρονομιά.

- Επίσης, η επέκταση του υποδείγματος είναι απαραίτητη για να ληφθεί υπόψη η σύνθεση της οικογένειας διαχρονικά, έτσι ώστε ένα μέρος του επιπέδου κατανάλωσης να παρέχεται στα παιδιά, πριν αρχίσουν να εργάζονται.
- Τέλος, στην πράξη, κανένας δεν γνωρίζει το συνολικό εισόδημα που θα αποκτήσει σ' όλα τα χρόνια που θα εργαστεί και επομένως τα σχέδια κατανάλωσης βασίζονται σε προβλέψεις του μελλοντικού εισοδήματος από εργασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ο FRIEDMAN ΚΑΙ Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΙΜΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

4.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΜΟΝΙΜΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

Το 1957 ο Milton Friedman πρότεινε ως ερμηνεία της καταναλωτικής συμπεριφοράς, την υπόθεση του μονίμου εισοδήματος, η οποία συμπληρώνει την υπόθεση του κύκλου ζωής του Modigliani, γιατί και οι δύο χρησιμοποιούν τη θεωρία του Fisher για να υποστηρίξουν την άποψη ότι η κατανάλωση δεν θα πρέπει να εξαρτάται μόνο από το τρέχον εισόδημα. Σε αντίθεση όμως, με την υπόθεση του κύκλου ζωής, που τονίζει ότι το εισόδημα ακολουθεί μια κανονικότητα στη διάρκεια της ζωής ενός ανθρώπου, η υπόθεση του μονίμου εισοδήματος υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι γνωρίζουν στη ζωή τους τυχαίες και προσωρινές μεταβολές στα εισοδήματά τους από χρόνο.¹⁸ Δηλαδή, τα άτομα βασίζονται στην καταναλωτική τους συμπεριφορά στις μόνιμες ή μακροχρόνιες καταναλωτικές ευκαιρίες και όχι στο τρέχον επίπεδο του εισοδήματος τους. Επιθυμούν να ομαλοποιήσουν το ύψος της προγραμματισμένης τους κατανάλωσης, ακόμα και όταν το εισόδημά τους έχει διακυμάνσεις.¹⁹

Ο Friedman διατύπωσε την άποψη ότι οι άνθρωποι βλέπουν το τρέχον εισόδημα Y ως σύνολο δύο συστατικών: του μόνιμου εισοδήματος Y^P και του προσωρινού εισοδήματος Y^T . Δηλαδή:

$$Y = Y^P + Y^T$$

¹⁸ Mankiw G. (2002) «Μακροοικονομική Θεωρία» εκδόσεις Gutenberg σελ. 668-669

¹⁹ www.users.uom.gr

Μόνιμο εισόδημα είναι το μέρος του εισοδήματος που οι άνθρωποι προσδοκούν ότι θα συνεχίσουν να κερδίζουν και στο μέλλον. Επίσης, το μόνιμο εισόδημα θα μπορούσε να οριστεί ως το σταθερό επίπεδο κατανάλωσης που μπορεί να διατηρήσει ένα άτομο στο υπόλοιπο της ζωής του, δοθέντος του παρόντος επιπέδου πλούτου και του εισοδήματος που αποκτάται τώρα και στο μέλλον.²⁰ Προσωρινό εισόδημα είναι το μέρος του εισοδήματος που οι άνθρωποι δεν αναμένουν ότι θα συνεχίσουν να κερδίζουν και στο μέλλον. Δηλαδή, μόνιμο εισόδημα είναι το μέσο εισόδημα και προσωρινό εισόδημα είναι η τυχαία απόκλιση από αυτό το μέσο εισόδημα.

Ο Friedman υπέθεσε ότι η κατανάλωση εξαρτάται κυρίως από το μόνιμο εισόδημα, επειδή οι καταναλωτές χρησιμοποιούν την αποταμίευση και το δανεισμό για να διατηρήσουν σχετικά σταθερό το επίπεδο της κατανάλωσής τους, ως αντίδραση στις προσωρινές διακυμάνσεις του εισοδήματός τους. Τα ερωτήματα που δημιουργούνται, στη συνέχεια, αφορούν τη σχέση μεταξύ της τρέχουσας κατανάλωσης και του μόνιμου εισοδήματος και αν το μόνιμο εισόδημα είναι λειτουργικό ή μετρήσιμο. Η απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων προκύπτει από την παρακάτω συνάρτηση κατανάλωσης:

$$C = \alpha Y^P$$

όπου το α είναι μια σταθερά που μετρά το κλάσμα του μόνιμου εισοδήματος που καταναλώνεται. Σύμφωνα με την εξίσωση αυτή, προκύπτει ότι η κατανάλωση είναι ανάλογη και εξαρτάται από το μόνιμο εισόδημα, και όχι από το τρέχον προσωρινά διαθέσιμο εισόδημα.

4.2 ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΜΟΝΙΜΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

Σύμφωνα με την υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος η πρότυπη συνάρτηση κατανάλωσης του Κένυς είναι εσφαλμένη. Η υπόθεση του Friedman υποστηρίζει ότι η κατανάλωση εξαρτάται από το μόνιμο εισόδημα. Πολλές έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί για την κατανάλωση, προκειμένου να διαπιστωθεί η σχέση μεταξύ κατανάλωσης και τρέχοντος εισοδήματος. Ο Friedman υποστήριξε ότι τα αντιφατικά πορίσματα που προέκυψαν οφείλονται σε σφάλματα των μεταβλητών.

Επίσης, η υπόθεση του Friedman επηρεάζει τη μέση ροπή κατανάλωσης. Αν διαιρέσουμε και τα δύο μέλη της παραπάνω συνάρτησης με Y θα προκύψει:

---

²⁰ Dombrush R. Fisher S.(1993) «Μακροοικονομική» εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη σελ. 341

$$APC = C / Y = \alpha Y^P / Y$$

Άρα, σύμφωνα με την υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος, η μέση ροπή κατανάλωσης εξαρτάται από το λόγο του μόνιμου εισοδήματος προς το τρέχον εισόδημα. Δηλαδή, όταν το τρέχον εισόδημα αυξάνεται προσωρινά πάνω από το μόνιμο εισόδημα, η μέση ροπή κατανάλωσης μειώνεται προσωρινά και όταν το τρέχον εισόδημα μειώνεται προσωρινά κάτω από το μόνιμο εισόδημα, η μέση ροπή κατανάλωσης αυξάνεται προσωρινά.

Ο Friedman διαπίστωσε ότι τα στοιχεία, που προκύπτουν από τις έρευνες, αποτελούν συνδυασμό μόνιμου και προσωρινού εισοδήματος. Τα νοικοκυριά με μόνιμο εισόδημα είναι λογικό να έχουν υψηλότερη κατανάλωση. Επίσης, αν η μεταβολή στο τρέχον εισόδημα προέρχεται από μεταβολή του μόνιμου εισοδήματος, η μέση ροπή κατανάλωσης θα είναι ίδια για όλα τα νοικοκυριά. Επιπλέον, τα νοικοκυριά με μεγάλο προσωρινό εισόδημα θα έχουν μικρότερη κατανάλωση. Μετά από έρευνες, διαπιστώθηκε ότι τα νοικοκυριά υψηλού εισοδήματος έχουν χαμηλότερες μέσες ροπές κατανάλωσης.

Επίσης, σύμφωνα με τον Friedman, οι διακυμάνσεις του εισοδήματος από έτος σε έτος καθορίζονται από το προσωρινό εισόδημα. Δηλαδή, σε χρόνια υψηλού εισοδήματος, η μέση ροπή κατανάλωσης θα είναι χαμηλή. Όμως, για μεγάλες χρονικές περιόδους, η μεταβολή του εισοδήματος προέρχεται από το μόνιμο εισόδημα.²¹

---

²¹ Mankiw G. (2002) «Μακροοικονομική Θεωρία» εκδόσεις Gutenberg σελ. 670

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΑΝΕΙΣΜΟ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 2000 ΩΣ ΤΟ 2009

5.1 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΟΥ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ

Ο δανεισμός των νοικοκυριών ακολουθεί ακάθεκτη ανοδική πορεία τα τελευταία χρόνια. Θεωρείται πλέον κανόνας ζωής για την επίτευξη ενός καλύτερου επιπέδου διαβίωσης. Είναι ένα χρήσιμο οικονομικό φαινόμενο, που μπορεί να στηρίξει την οικονομική ανάπτυξη και να συμβάλει στην ευημερία των νοικοκυριών. Η ταχεία αύξηση των τραπεζικών δανείων προς τα νοικοκυριά συνέβαλε στους υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, καθώς ενίσχυσε την κατανάλωση και τις επενδύσεις σε κατοικίες.

Ταυτόχρονα, παρατηρείται αύξηση του ΑΕΠ, η οποία αποδίδεται κυρίως στη σημαντική επιτάχυνση της εγχώριας ζήτησης και στην επέκταση της καταναλωτικής πίστης. Σημαντικό ρόλο στην αύξηση του επιπέδου δανεισμού έπαιξε η ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ το 2001 και η προσαρμογή των βασικών επιτοκίων της Τράπεζας της Ελλάδος και των συντελεστών των υποχρεωτικών καταθέσεων των πιστωτικών ιδρυμάτων σ' αυτήν προς τα ισχύοντα στο Ευρωσύστημα. Για τα νοικοκυριά ο δανεισμός αποτελεί το κύριο μέσο χρηματοδότησης μεγάλων αγορών, όπως για παράδειγμα η αγορά κατοικίας, αυτοκινήτου ή οικιακού εξοπλισμού, ενώ παράλληλα μικρές καθημερινές αγορές συχνά πληρώνονται με πιστωτικές κάρτες.

Από την άλλη πλευρά όμως, υπάρχει ανησυχία σχετικά με τη δυνατότητα των νοικοκυριών να εξυπηρετήσουν το χρέος τους, δηλαδή η πιθανότητα υπερχρέωσης, τα οποία θα είχαν σοβαρότατες οικονομικές συνέπειες όχι μόνο για τα ίδια τα νοικοκυριά, αλλά και την αξιοπιστία και σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος γενικότερα. Η απόφαση για δανεισμό απαιτεί μεγάλη προσοχή, καθώς δεν είναι εύκολο για τα νοικοκυριά να αναγνωρίσουν και να ελέγξουν όλους τους σημαντικούς παράγοντες και κινδύνους που μπορούν να επηρεάσουν την χρηματοοικονομική τους κατάσταση και να προβούν σε επαρκή σχεδιασμό εξυπηρέτησης των δανείων τους. Έτσι, δημιουργείται ο φόβος για υπερβολικό δανεισμό των νοικοκυριών.²²

---

²² www.bankofgreece.gr

5.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΟ ΥΨΟΣ ΤΟΥ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ

Το ύψος δανεισμού των νοικοκυριών εξαρτάται από διάφορους παράγοντες. Ένας από αυτούς είναι ο βαθμός αστικότητας του τόπου διαμονής των νοικοκυριών. Μετά από έρευνες, κυρίως της Τράπεζας της Ελλάδος και της Alpha Bank διαπιστώθηκε ότι ο δανεισμός και η υπερχρέωση των νοικοκυριών είναι μεγαλύτερα για την Αθήνα, μετά ακολουθεί η Θεσσαλονίκη και μικρότερος βαθμός δανεισμού παρατηρείται στις υπόλοιπες αστικές και ημιαστικές περιοχές. Επίσης έχει παρατηρηθεί ότι ο δανεισμός είναι αυξημένος στα νοικοκυριά με περισσότερα του ενός παιδιά, σε σχέση με τα νοικοκυριά που δεν είχαν καθόλου παιδιά.

Επιπλέον, όσο υψηλότερα επίπεδα εισοδήματος και πλούτου διαθέτει ένα νοικοκυριό, τόσο αυξημένα είναι τα ποσοστά των δανείων. Το οικογενειακό εισόδημα υποτίθεται ότι αυξάνεται μέχρι την ηλικία των 65. Στην ηλικία αυτή τα νοικοκυριά αποχωρούν από την αγορά εργασίας και το εισόδημά τους στην αποχώρηση είναι ένα ποσοστό του τελικού οικογενειακού εισοδήματος. Το ποσοστό αυξάνεται σταθερά κατά 3% το χρόνο. Η ονομαστική αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος ποικίλλει ανάλογα με το ποσοστό του πληθωρισμού.

Η ηλικία του «αρχηγού» του νοικοκυριού παίζει σημαντικό ρόλο, γιατί όσο νεότερος είναι ο αρχηγός, τόσο μεγαλύτερες πιθανότητες υπάρχουν για δανεισμό. Μια σύνθετη οικονομία αποτελείται από νοικοκυριά που η συμπεριφορά τους διαφοροποιείται ανάλογα με την ηλικία των νοικοκυριών, η οποία ποικίλει από 20 έως 75 ετών. Τα νοικοκυριά νοικιάζουν στις αρχές της περιόδου της οικονομικά ενεργής ζωής τους, μεταξύ των ηλικιών 20 και 30, που εν τω μεταξύ δεν δανείζονται. Στην ηλικία των 30, τα νοικοκυριά αγοράζουν ένα σπίτι με δανεισμό, συνήθως με υποθήκη. Η υποθήκη κυρίως έχει μια διάρκεια 30 ετών, ώστε στην ηλικία των 60 το δάνειο να έχει αποπληρωθεί πλήρως.

Οι αρχικές πληρωμές περιλαμβάνουν κατά μεγάλο ποσοστό την πληρωμή του τόκου με μόνο ένα μικρό μέρος του αρχικού κεφαλαίου. Με την πάροδο του χρόνου, το μερίδιο του κεφαλαίου του δανείου σε κάθε πληρωμή αυξάνεται, ενώ το μερίδιο του τόκου μειώνεται.

Πολύ σημαντικό ρόλο παίζει ο αριθμός των εργαζόμενων μελών, διότι όσο περισσότερα μέλη εργάζονται τόσες μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες δανεισμού, λόγω ευκολίας αποπληρωμής.

Άλλοι σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν το ύψος του δανεισμού είναι ο πληθωρισμός, τα επιτόκια, αλλά και η αβεβαιότητα ως προς το εισόδημα των νοικοκυριών και τις τιμές των ακινήτων. Μια ενδεχόμενη αύξηση του πληθωρισμού είναι βέβαιο ότι δεν θα ευνοούσε τον δανεισμό. Αντίστοιχα, το χαμηλότερο ποσοστό πληθωρισμού επιτρέπει στα νοικοκυριά να δανειστούν περισσότερα, και το χρέος διαβρώνεται πιο αργά λόγω της χαμηλότερης αύξησης του εισοδήματος. Το χρέος στην εισοδηματική αναλογία για την οικονομία συνολικά μπορεί να υπολογιστεί για τα διαφορετικά ποσοστά πληθωρισμού, τους περιορισμούς χρέους-υπηρεσιών, τα περιθώρια δανεισμού και τα φορολογικά καθεστώτα, με τη συνάθροιση του συνολικού εισοδήματος και της υποχρέωσης για κάθε νοικοκυριό.

Επίσης, η αύξηση των επιτοκίων αυξάνει διπλά την πίεση των νοικοκυριών, λόγω αύξησης τόκων. Ο υπερβολικός δανεισμός, στους παραπάνω παράγοντες, συμπεριλαμβανομένου και του κινδύνου ανεργίας των μελών των νοικοκυριών, λειτουργεί ως μηχανισμός περιορισμού ανάπτυξης των δυνατοτήτων της αγοράς εργασίας και της οικονομίας.

Τέλος, η επιβράδυνση του δανεισμού σχετίζεται με την «ωρίμανση» της αγοράς της καταναλωτικής πίστης. Με άλλα λόγια, όσο τα δάνεια ως ποσοστό του ΑΕΠ πλησιάζουν στο ανώτατο επίπεδο, στο οποίο τα νοικοκυριά μπορούν ακόμα να εξυπηρετούν τις υποχρεώσεις τους, είναι φυσικό να επιβραδύνεται η ταχύτητα με την οποία δανείζονται. Η επιβράδυνση αυτή είναι ιδιαίτερα εμφανής στην περίπτωση των πιστωτικών καρτών.²³

5.3 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΑΝΕΙΣΜΟ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ

Κατά την πενταετία 2000-2004 το υπόλοιπο των τραπεζικών δανείων προς τα ελληνικά νοικοκυριά, αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό άνω του 30%. Σύμφωνα με έρευνα της Τράπεζας της Ελλάδος η οποία πραγματοποιήθηκε το 2005, από το 2000 έως τον Δεκέμβριο του 2004, ο δανεισμός μέσω πιστωτικών καρτών, προσωπικών και καταναλωτικών δανείων αυξήθηκε κατά 545%, δηλαδή από 5,5114 σε 35,563 δις €. Εάν προστεθούν οι οφειλές από στεγαστικά δάνεια, ο συνολικός δανεισμός φθάνει στα 69 δις ευρώ.

---

²³ www.alphabank.gr

Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 τα χρέη των νοικοκυριών αυξάνονταν με μέσο ετήσιο ρυθμό 33,2%, με αποτέλεσμα το 2004 το συνολικό χρέος ανά νοικοκυριό να φτάσει στα 12.750 €. Είναι χαρακτηριστικό ότι, μετά από έρευνα της Γενικής Διεύθυνσης Καταναλωτή, η Ελλάδα αντιμετώπιζε την τρίτη υψηλότερη υπερχρέωση νοικοκυριών.²⁴ Οι ρυθμοί αύξησης των υπολοίπων των δανείων εμφανίζουν επιβράδυνση, αλλά παραμένουν υψηλοί. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το ετήσιο δελτίο της Alpha Bank, για το 2001 είναι 40,4%, το 2002 32,2%, το 2003 27,6%, και το 2004 28,5%.²⁵ Το δελτίο αυτό περιλάμβανε μια έρευνα, από την οποία προέκυπτε ότι το 51,6% των νοικοκυριών δεν είχε οφειλές από κανενός είδους δάνειο, τραπεζικό ή μη. Επομένως η προσφυγή των ελληνικών νοικοκυριών σε δανεισμό, για τη χρηματοδότηση των αναγκών, δεν φαίνεται να ήταν τόσο διαδεδομένη.

Αντίθετα, το υπόλοιπο 48,4% της παραπάνω έρευνας διαπιστώθηκε ότι έχει κατά μέσο όρο οφειλές 14.850 δις €, που αντιστοιχεί περίπου 7.200€ ανά νοικοκυριό. Η πλέον διαδεδομένη μορφή δανεισμού είναι αυτή των πιστωτικών καρτών, όπου τα μισά περίπου νοικοκυριά (53,1%) έχουν οφειλές από πιστωτικές κάρτες. Κατά μέσο όρο το ποσό που οφείλει κάθε νοικοκυριό σε πιστωτικές κάρτες είναι 1.701€. Ακολουθούν τα υπόλοιπα τραπεζικά δάνεια που δεν καλύπτονται από εγγυήσεις (29,4%) και τα δάνεια για αγορά αυτοκινήτου (20,9%), με μέσο υπόλοιπο ανά νοικοκυριό 2.979 και 5.815€ αντίστοιχα.

Μια άλλη έρευνα, η οποία πραγματοποιήθηκε από την Τράπεζα της Ελλάδος το 2006, εξέταζε την πορεία του δανεισμού τα έτη 2003-2005. Όπως και στην προηγούμενη έρευνα, έτσι και σ' αυτήν διαπιστώθηκε ότι τα τραπεζικά δάνεια προς τα νοικοκυριά αυξήθηκαν με πολύ υψηλό ρυθμό (κοντά στο 30%). Η εξέλιξη αυτή ενίσχυσε την ανησυχία σχετικά με το ενδεχόμενο υπερδανεισμού των νοικοκυριών. Ένα σημαντικό συμπέρασμα, στο οποίο κατέληξε η έρευνα είναι ότι, παρόλο που το υπόλοιπο των τραπεζικών δανείων ως ποσοστό του ΑΕΠ έχει αυξηθεί σημαντικά τη εν λόγω περίοδο, ωστόσο το υπόλοιπο αυτό είναι σε χαμηλότερο επίπεδο, σε σχέση με τη ζώνη του ευρώ (2005 στην Ελλάδα: 38,3 %, ζώνη ευρώ: 52,6%). Είναι χαρακτηριστικό ότι περίπου τα μισά νοικοκυριά (ποσοστό 46,9%) δήλωσαν ότι οφείλουν κάποιο δάνειο οποιασδήποτε μορφής.

²⁴ www.monthlyreview.mht

²⁵ www.alphabank.gr

Τον Μάιο του 2008, μια αντίστοιχη έρευνα από την Τράπεζα της Ελλάδος αφορούσε τα αποτελέσματα για το ύψος του δανεισμού των νοικοκυριών τη διετία 2006-2007. Το ποσοστό των νοικοκυριών που δήλωσε ότι οφείλει κάποιο δάνειο παρουσίαζε σημαντική αύξηση, σε σχέση με την αντίστοιχη έρευνα του 2005, δηλαδή το 2007 το 51,4% των νοικοκυριών όφειλε κάποιο δάνειο, σε σχέση με το 2005 που το ποσοστό αυτό ανερχόταν σε 46,9%. Και σε αυτή την έρευνα διαπιστώθηκε η προτίμηση των νοικοκυριών στις πιστωτικές κάρτες, σε σχέση με τα στεγαστικά δάνεια.

Την διετία 2006-2007 παρατηρήθηκε ότι τα τραπεζικά δάνεια προς τα νοικοκυριά συνέχισαν να αυξάνονται με πολύ υψηλό ρυθμό, κατά μέσο όρο 23,6%. Επίσης υπήρχε μια σημαντική τάση αύξησης των τραπεζικών επιτοκίων σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Είναι σημαντικό ότι ως ποσοστό του ΑΕΠ, η συνολική δανειακή επιβάρυνση, παρά τη σημαντική αύξησή της την εν λόγω περίοδο, παραμένει στην Ελλάδα σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με τη ζώνη του ευρώ (2007 στην Ελλάδα: 45,3% και ζώνη ευρώ: 54,3%).²⁶ Ο αριθμός των τραπεζικών δανείων των νοικοκυριών σε πιστωτικές κάρτες αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 15%.

Ο μέσος ρυθμός αύξησης δανεισμού των νοικοκυριών στην Ελλάδα κατά το 2006 διατηρήθηκε υψηλός, πλην όμως, παρουσίασε μια πολύ μικρή αύξηση, σε σχέση με το 2005. Πιο συγκεκριμένα, η καθαρή αύξηση των τραπεζικών δανείων προς τα νοικοκυριά ανήλθε σε 16,3 δις ευρώ το 2005 και σε 17 δις ευρώ το 2006. Η συνολική δανειακή επιβάρυνση των νοικοκυριών αυξήθηκε σε 46% του ΑΕΠ στο τέλος του 2006, έναντι 38% το 2005.

Στη συνέχεια η Τράπεζα της Ελλάδος για τα έτη 2008-2009 έδωσε στην δημοσιότητα στοιχεία όπου προκύπτει ότι ο ρυθμός αύξησης των καθαρών χορηγήσεων προς τα νοικοκυριά υποχώρησε στο 4,25%, από 15,9% που ήταν το 2008, με αποτέλεσμα το χρέος τους προς τις τράπεζες να διαμορφωθεί στα 253,4 δις ευρώ (105,5% του ΑΕΠ), από 249,6 δις ευρώ στο τέλος του 2008.²⁷ Σύμφωνα με τα στοιχεία το χρέος των νοικοκυριών στις τράπεζες διαμορφώθηκε στο τέλος του 2009 στα 119,635 δις ευρώ δηλαδή 50% του ΑΕΠ. Το συνολικό υπόλοιπο όλων των τραπεζικών δανείων προς τα νοικοκυριά, εκτιμώμενο με βάση τα στοιχεία της έρευνας, ανέρχεται σε 9 δις €.

²⁶ www.bankofgreece.gr

²⁷ <http://www.agon.gr>

5.3.1 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΑ ΔΑΝΕΙΑ

Τα στεγαστικά δάνεια είναι τα δάνεια εκείνα τα οποία χρησιμοποιούνται κυρίως για την απόκτηση κατοικίας. Μετά από έρευνα της τράπεζας της Ελλάδος διαπιστώθηκε ότι το ποσοστό των νοικοκυριών που όφειλαν στεγαστικό δάνειο το 2005 ήταν υψηλότερο απ' ό τι το 2002. Το μέσο υπόλοιπο των στεγαστικών δανείων ανά νοικοκυριό αυξήθηκε την τριετία αυτή, σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια κατά 12,1%, όπως καταγράφεται στην έρευνα, ενώ όπως υπολογίζεται από τα σχετικά στοιχεία των τραπεζών αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 11,3 %. Είναι η δεύτερη πιο διαδεδομένη μορφή δανεισμού, όπου 37,2% των νοικοκυριών τα οφείλει. Κατά μέσο όρο, κάθε νοικοκυριό οφείλει 29.557€.

Πιο συγκεκριμένα, το υπόλοιπο των στεγαστικών δανείων διαμορφώθηκε σε 34,9 χιλιάδες ευρώ κατά λογαριασμό στο τέλος του 2005, ενώ το 2002 το υπόλοιπο ήταν 25,3 χιλιάδες ευρώ. Αντίστοιχα, το υπόλοιπο των στεγαστικών δανείων κατά νοικοκυριό αυξήθηκε το 2005 σε 41,7 χιλιάδες ευρώ, σε σχέση με το 2002 που ήταν 29,6 χιλιάδες ευρώ. Το μέσο υπόλοιπο των στεγαστικών δανείων ανά νοικοκυριό ανερχόταν στα 42.366 €. Το σύνολο των δανείων αυτών, όπως αυτό καταγράφεται στις τράπεζες, ανερχόταν σε 38,1 δις €.

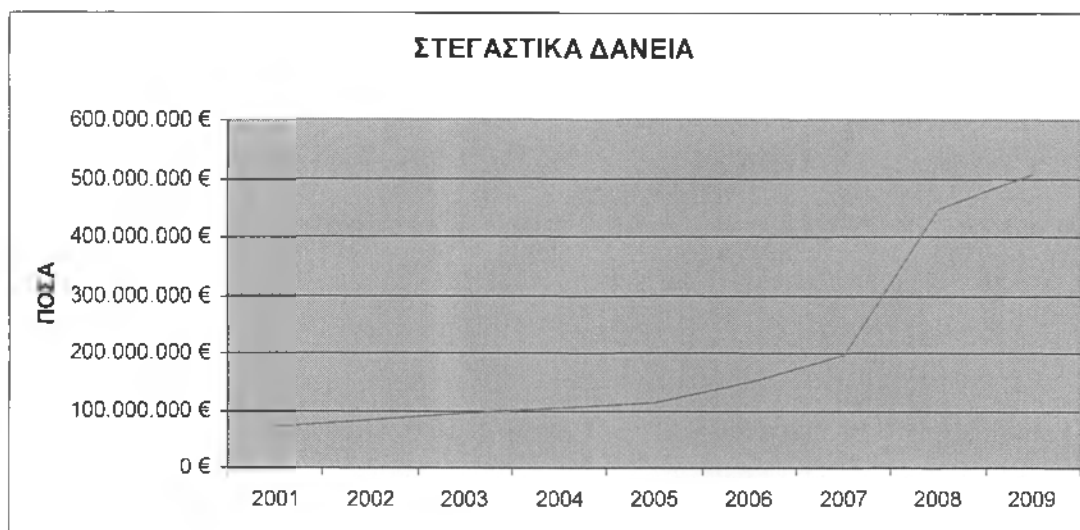
Ο ετήσιος ρυθμός αύξησης των στεγαστικών δανείων ανήλθε περίπου 32% κατά το 2006 και το σύνολο των στεγαστικών δανείων, ως ποσοστό του ΑΕΠ έφτανε περίπου στο 30%, δηλαδή σε επίπεδα χαμηλά σε διεθνή σύγκριση.

Το 2007 το μέσο υπόλοιπο των στεγαστικών δανείων ανά νοικοκυριό αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 10,1%, σύμφωνα με έρευνα της Τράπεζας της Ελλάδος, ενώ το μέσο υπόλοιπο των δανείων αυτών, όπως υπολογίζεται από τα στοιχεία των τραπεζών αυξήθηκε κατά 10,3%. Δηλαδή, το υπόλοιπο των στεγαστικών δανείων κατά λογαριασμό, σύμφωνα με τραπεζικά στοιχεία διαμορφώθηκε σε 40,3 χιλιάδες ευρώ στο τέλος του 2007, από 33,1 χιλιάδες ευρώ στο τέλος του 2005. Αντίστοιχα, το υπόλοιπο των στεγαστικών δανείων κατά νοικοκυριό, όπως προκύπτει από τις έρευνες του 2005 και του 2007, αυξήθηκε σε 51,4 χιλιάδες ευρώ, από 42,4 χιλιάδες το 2005.

Το 2007 η δεύτερη πιο διαδεδομένη κατηγορία δανείων ήταν τα στεγαστικά δάνεια με ποσοστό 40,1% το 2007, έναντι 37,3% το 2005. Το συνολικό υπόλοιπο των δανείων αυτών ανερχόταν σε 41,3 δις €, ποσό που αντιστοιχεί περίπου στο 66% του υπολοίπου των στεγαστικών δανείων. Επίσης, η καθαρή ροή των στεγαστικών

δανείων ανήλθε σε 507 εκ. € το 2009, ενώ ο δωδεκάμηνος ρυθμός ανόδου διαμορφώθηκε στο 3,7%, από 11,5% το 2008. Παρακάτω απεικονίζεται διαγραμματικά η πορεία του δανεισμού των στεγαστικών δανείων από το 2000 έως το 2009:

Διάγραμμα 5.1 Η πορεία δανεισμού των νοικοκυριών στα στεγαστικά δάνεια

Από το παραπάνω διάγραμμα παρατηρείται ότι από το 2000 έως το 2005 υπάρχει μια σταδιακή ανοδική πορεία δανεισμού των νοικοκυριών σε στεγαστικά δάνεια, ενώ από το 2006 και μετά η αύξηση του δανεισμού πραγματοποιείται σε μεγαλύτερο βαθμό. Τη διετία 2008-2009 ο δανεισμός φθάνει στον υψηλότερο του βαθμό, προκαλώντας τον κίνδυνο υπερδανεισμού των νοικοκυριών από στεγαστικά δάνεια.

5.3.2 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΡΤΕΣ

Τα νοικοκυριά χρησιμοποιούν τις πιστωτικές κάρτες για απλές καθημερινές συναλλαγές. Λόγω του ότι χρησιμοποιούνται για σχετικά μικρού ύψους συναλλαγές, οι καταναλωτές πολλές φορές πέφτουν στην παγίδα της «υπερκατανάλωσης» και αυτό εξηγεί το γεγονός ότι αποτελεί πρώτη προτίμηση για δανεισμό των νοικοκυριών.

Μετά από έρευνα της τράπεζας της Ελλάδος διαπιστώθηκε ότι το μέσο υπόλοιπο των δανείων των νοικοκυριών μέσω πιστωτικών καρτών το 2005, αυξήθηκε με μέσο

ετήσιο ρυθμό 21,3%, ενώ σύμφωνα με στοιχεία των τραπεζών, αυξήθηκε την ίδια περίοδο με μέσο ετήσιο ρυθμό 19,4%.²⁸ €.

Αντίστοιχα, το υπόλοιπο κατά νοικοκυριό των δανείων σε πιστωτικές κάρτες, όπως προκύπτει από τις δειγματοληπτικές έρευνες διαμορφώθηκε σε 3.039 € το 2005, έναντι 1701 € το 2002. Το υπόλοιπο των δανείων μέσω πιστωτικών καρτών, όπως καταγράφεται από τις τράπεζες, διαμορφώθηκε σε 8.445,4 εκ. € στο τέλος του 2005, έναντι 4.957,2 € το 2002. Επίσης ο αριθμός των συναλλαγών με πιστωτικές κάρτες αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 15%.

Την τριετία 2003-2005, από την ίδια έρευνα, προέκυψε ότι η πλέον διαδεδομένη κατηγορία δανεισμού είναι μέσω πιστωτικών καρτών (54,4% του συνόλου των νοικοκυριών το 2005). Η δεύτερη πιο διαδεδομένη κατηγορία είναι τα στεγαστικά δάνεια (37,3%) και ακολουθούν τα προσωπικά δάνεια (28,9%).

Επιπλέον, το μέσο υπόλοιπο των δανείων των νοικοκυριών μέσω πιστωτικών καρτών το 2007, όπως προκύπτει από τις δειγματοληπτικές έρευνες, αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 3,8%, ενώ το υπόλοιπο των δανείων μέσω πιστωτικών καρτών, όπως καταγράφεται από τις τράπεζες, αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,3%. Συγκεκριμένα, το υπόλοιπο των δανείων αυτών, όπως καταγράφεται από τις τράπεζες, διαμορφώθηκε σε 9.275 εκ. € στο τέλος του 2007, έναντι 8.445 εκ. € στο τέλος του 2005. Αντίστοιχα, το υπόλοιπο των δανείων αυτών, όπως προκύπτει από τις δειγματοληπτικές έρευνες, διαμορφώθηκε σε 3.284 € το 2007, έναντι 3.047€ το 2005.

Η πλέον διαδεδομένη κατηγορία δανεισμού συνεχίζει να είναι αυτή μέσω πιστωτικών καρτών, όπου το ποσοστό των νοικοκυριών που έχουν τέτοιου είδους δάνεια αυξήθηκε σε 60,8% το 2007, από 54,4% το 2005. Το συνολικό υπόλοιπο της κατηγορίας αυτής των τραπεζικών δανείων ανέρχεται σε 4 δις €, ποσό που αντιστοιχεί στο 44% του υπολοίπου των δανείων αυτών.

---

²⁸ www.bankofgreece.gr

Διάγραμμα 5.2 Η πορεία του δανεισμού των νοικοκυριών στις πιστωτικές κάρτες

Από το παραπάνω διάγραμμα παρατηρείται ότι από το 2000 έως το 2005 η χρήση πιστωτικών καρτών παρουσιάζει μια σταθερή ανοδική πορεία, ενώ από το 2006 και μετά ο δανεισμός μέσω πιστωτικών καρτών αυξάνεται με πολύ γρήγορους ρυθμούς, πράγμα που σημαίνει ότι τα έτη αυτά υπάρχει υπερδανεισμός των νοικοκυριών στις πιστωτικές κάρτες. Αυτό εξηγεί το γεγονός ότι οι πιστωτικές κάρτες αποτελούν την προτιμώμενη μορφή δανεισμού των νοικοκυριών.

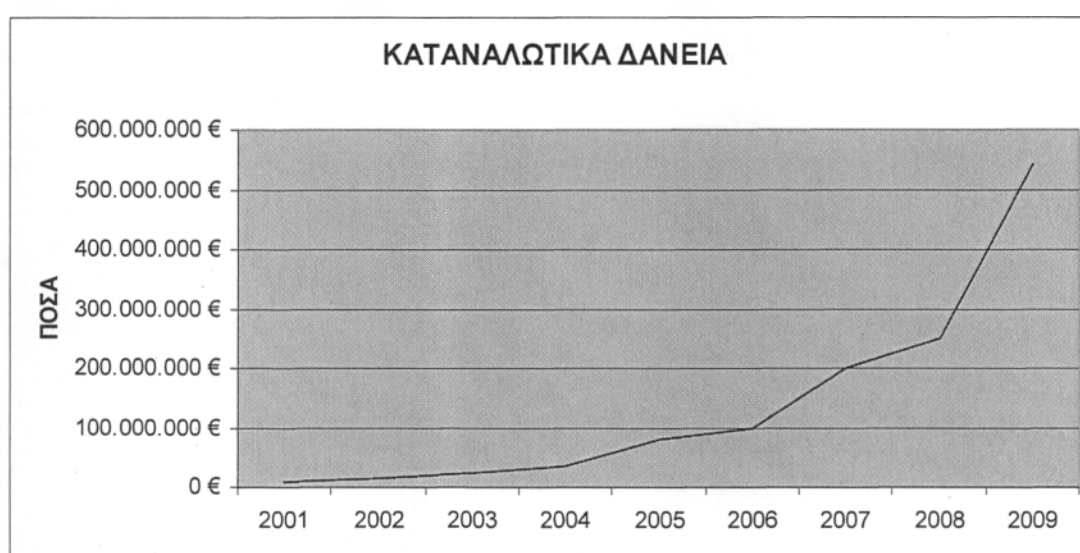
5.3.3 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΔΑΝΕΙΑ

Τα καταναλωτικά δάνεια είναι μορφές δανεισμού που χρησιμοποιούν τα νοικοκυριά για οποιαδήποτε μορφή κατανάλωσης, συμπεριλαμβανομένου και των πιστωτικών καρτών, και είναι τα δάνεια για αγορά αυτοκινήτου, τα εορτοδάνεια, τα δάνεια για πραγματοποίηση διακοπών, τα τραπεζικά δάνεια χωρίς εγγυήσεις, και γενικά οποιοδήποτε είδος δανείου δεν συμπεριλαμβάνεται στα στεγαστικά.

Σύμφωνα με έρευνα της Τράπεζας της Ελλάδος, το 2002 ο μέσος όρος των καταναλωτικών τραπεζικών δανείων των νοικοκυριών ανέρχεται σε 6.552 € ή σε 6.447€ για νοικοκυριά με μέλη ηλικίας 25 και άνω. Το ποσό αυτό αντιστοιχεί σε 20.962.750€. Είναι η τρίτη πιο διαδεδομένη κατηγορία δανεισμού όπου το 2007 τα καταναλωτικά δάνεια ανήλθαν στο 31,7%, έναντι 28,9% το 2005.

Αναφορικά με την χρηματοδότηση των νοικοκυριών προέκυψε ότι το 2009 οι χορηγήσεις σε στεγαστικά και καταναλωτικά δάνεια ανήλθαν σε 2,432 δις ευρώ, με αποτέλεσμα ο ετήσιος ρυθμός ανόδου των χορηγήσεων να υποχωρήσει σε 3,1% από 12,8% το 2008.

. Τα καταναλωτικά δάνεια σημείωσαν καθαρή θετική ροή 144 εκ. €, ενώ ο δωδεκάμηνος ρυθμός ανόδου τους συρρικνώθηκε στο 2%, έναντι 16% το 2008. Επίσης, η καθαρή ροή των καταναλωτικών δανείων προς τα νοικοκυριά ανήλθε σε 54 εκ € το 2009, ενώ ο δωδεκάμηνος ρυθμός μεταβολής διαμορφώθηκε σε -1,1% από +9,5% το 2008.

Διάγραμμα 5.3 Η πορεία του δανεισμού των νοικοκυριών στα καταναλωτικά δάνεια

Τα συμπεράσματα από το παραπάνω διάγραμμα είναι περίπου τα ίδια με τα προηγούμενα διαγράμματα. Η πορεία από το 2000 έως το 2006 είναι σταδιακά ανοδική, χωρίς όμως να παρατηρείται καμιά εντυπωσιακή άνοδος. Από το 2007 και μετά παρατηρείται μια απότομη αύξηση του δανεισμού στα καταναλωτικά δάνεια και αυτό πιθανότατα σημαίνει ότι την περίοδο εκείνη υπάρχει υπερδανεισμός.

5.4 Ο ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Μια αντίστοιχη με την Ελλάδα κατάσταση υπερδανεισμού επικρατεί στις περισσότερες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, όπου η άρση των φραγμών στο δανεισμό των νοικοκυριών ολοκληρώθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1980. Ο οικονομολόγος Dellebe κάνει μια περιγραφή της κατάστασης στη Φιλανδία, τη Σουηδία, τη Νορβηγία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Μετά την περιγραφή αυτή προέκυψε ότι τόσο στις τρεις σκανδιναβικές χώρες, όσο και στο Ηνωμένο Βασίλειο, η απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, σε συνδυασμό με μια σειρά άλλων ευνοϊκών παραγόντων (χαμηλά πραγματικά επιτόκια, ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση δανειζόμενων, αισιοδοξία σε σχέση με τις αναπτυξιακές προοπτικές), οδήγησε σε μια τετραετή με πενταετή περίοδο ταχείας πιστωτικής επέκτασης των νοικοκυριών, όπου σημειώθηκαν ικανοποιητικοί ρυθμοί αύξησης της κατανάλωσης, μεγάλη άνοδος των τιμών των κατοικιών και καλές αναπτυξιακές επιδόσεις. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Άνοδος και ύφεση στη Φιλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο				
	Φιλανδία	Νορβηγία	Σουηδία	Ην. Βασίλειο
Άνοδος	1986-1990	1984-1988	1986-1990	1985-1990
Μεταβολή χρέους νοικοκυριών	17,9%	16,3%	21%	18,9%
Μεταβολή κατανάλωσης	3,8%	3,6%	2,8%	5,1%
Μεταβολή τιμών κατοικιών	15,4%		15,7%	3,4%
Ύφεση	1990-1994	1988-1990	1990-1993	1990-1993
Μεταβολή χρέους νοικοκυριών	-1,5%	-8%	-8,7%	6,5%
Μεταβολή κατανάλωσης	-2,4%	-1,5%	-1%	0
Μεταβολή τιμών κατοικιών	-9,3%		-3,2%	-2,9%
Μεταβολή ΑΕΠ	-3,1%	0,7%	-1,2%	-0,3%

Πίνακας 5.1 Άνοδος και ύφεση του δανεισμού χωρών της ΕΕ

Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1980 με αρχές δεκαετίας του 1990, το ανωτέρω σκηνικό οικονομικής προόδου και ταχείας πιστωτικής επέκτασης ανετράπη πλήρως και στις τέσσερις χώρες. Τα απότομα αυξημένα δανειακά βάρη των νοικοκυριών, σε συνδυασμό με μια σειρά δυσμενών ενδογενών και εξωγενών εξελίξεων, όπως η άνοδος των επιτοκίων, συγκράτηση των δημοσίων δαπανών, ύφεση της παγκόσμιας οικονομίας, οδήγησαν σε μεγάλη πτώση των ρυθμών μεταβολής του δανεισμού τους, περιορισμό της εσωτερικής κατανάλωσης, σοβαρή κάμψη της αγοράς κατοικίας και στασιμότητα ή και μείωση του ΑΕΠ.

Ο Dellebe διαπίστωσε ότι ο δανεισμός των νοικοκυριών έχει αυξηθεί αρκετά σε πολλές χώρες κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων δεκαετιών σε σχέση με τα οικογενειακά εισοδήματα. Η έκταση της αύξησης στο δανεισμό έχει προκαλέσει ανησυχία για την ικανότητα υποστήριξής της και τις πιθανές επιπτώσεις στο οικονομικό σύστημα και σε μακροοικονομικό επίπεδο εάν είναι βιώσιμη.

Αργότερα ο Dellebe εξέτασε τις δύο κύριες επιρροές που συμβάλουν στην αύξηση του χρέους. Πρώτον είναι η μείωση στην επικράτηση της πίστωσης η οποία προέκυψε από την άρση των ελέγχων των οικονομικών συστημάτων που εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1980 και δεύτερον είναι η πτώση των επιτοκίων τόσο σε πραγματικούς όσο και σε ονομαστικούς όρους κατά τη διάρκεια των δύο περασμένων δεκαετιών. Οι παραπάνω παράγοντες έχουν συμβάλει σε μια αρκετά μεγάλη διευκόλυνση των περιορισμών ρευστότητας στα νοικοκυριά. Οι εξελίξεις αυτές παίζουν σημαντικό ρόλο έτσι ώστε τα νοικοκυριά να κτίσουν το δανεισμό τους για την επίτευξη μιας πιο επιθυμητής πορείας κατανάλωσης πέρα από τον κύκλο ζωής τους. Από αυτή την άποψη η αυξανόμενη υποχρέωση μπορεί να φανεί ως λογική απόφαση των οικογενειών.

Μια παρόμοια έρευνα πραγματοποιήθηκε για τη συμπεριφορά των νοικοκυριών το 2003 στην Ολλανδία. Τα στοιχεία της έρευνας έδειξαν ότι ως αποτέλεσμα της οικονομικής ύφεσης, η οικονομική θέση των ολλανδικών νοικοκυριών έχει επιδεινωθεί. Τα διαθέσιμα εισοδήματα πέζονται από τα αυξανόμενα ασφάλιστρα σύνταξης και υγειονομικής περίθαλψης, τις χαμηλές αμοιβές και την αυξανόμενη ανεργία. Η κρίση του χρηματιστηρίου έχει επηρεάσει την οικονομική θέση των νοικοκυριών. Ο καθαρός πλούτος ως ποσοστό του ΑΕΠ έπεσε από 208 το 2000 σε 145 το 2002. Συνδυασμένη με τις αβέβαιες οικονομικές προοπτικές, η εμπιστοσύνη του καταναλωτή έχει μειωθεί σε χαμηλότερο επίπεδο από το 1983. Αυτό δεν έχει σταματήσει τις οικογένειες από την αυξανόμενη ροπή προς τον δανεισμό. Αυτά τα

προηγούμενα έτη, η υποχρέωση των ολλανδικών οικογενειών, και κυρίως προς τα ενυπόθηκα δάνεια, αυξανόταν συνεχώς.

Το χρέος των ολλανδικών οικογενειών συνέχισε να αυξάνεται παρά την οικονομική κάμψη, και ένας από τους κυριότερους λόγους που επηρέασε άμεσα προς αυτήν την κατεύθυνση ήταν ότι το γεγονός ότι τα δυο προηγούμενα χρόνια, η απότομη πτώση των επιτοκίων κατέστησε ελκυστική την ανάληψη μιας δανειακής υποχρέωσης έτσι ώστε να διατηρηθεί το επίπεδο κατανάλωσης σε υψηλό επίπεδο.

Από μια διεθνή προοπτική, το χρέος των ολλανδικών νοικοκυριών είναι εξαιρετικά υψηλό. Και αυξάνεται ακόμα ως εν μέρει αποτέλεσμα του χαμηλού επιτοκίου, τα δεύτερα ενυπόθηκα δάνεια αυξάνονται ή τα υπάρχοντα ενυπόθηκα δάνεια επαναδιαπραγματεύονται σε μια ογκώδη κλίμακα. Συχνά, τα κεφάλαια από την αποταμίευση των νοικοκυριών επενδύονται στα ιδιοκατοικημένα σπίτια. Ενώ αυτό υπονοεί ότι το αυξανόμενο χρέος παρακολουθείται από μια υψηλότερη αξία του περιουσιακού στοιχείου, αυξάνει επίσης την εξάρτηση στις διακυμάνσεις τιμής ακινήτου. Εκτός αυτού, οι ιδιοκτήτες σπιτιού επιλέγουν όλο και περισσότερο ένα μεταβλητό επιτόκιο με αποτέλεσμα να υπάρχει ευαισθησία στις αλλαγές των επιτοκίων. Το 15% των σημαντικών υποθηκών έχουν μεταβλητά επιτόκια. Αν και οι σταθερού ενδιαφέροντος περίοδοι 5 και 10 ετών είναι ακόμα οι δημοφιλέστερες, ενδεχομένως, κατά τη διάρκεια ενός τετάρτου των υποθηκών μπορεί να χτυπηθεί από μια αύξηση του επιτοκίου πριν από το τέλος του 2004.

5.5 ΟΙ ΣΗΜΕΡΙΝΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟ ΔΑΝΕΙΣΜΟ

Η σημερινή κατάσταση ως προς τη δυσκολία αποπληρωμής των δανείων των νοικοκυριών γίνεται ολοένα και δυσκολότερη. Ήδη τα νοικοκυριά δεν έχουν πληρώσει δάνεια ύψους 15 δις €, όπου οι οφειλές αυτές συμπεριλαμβάνουν το 6% του δανειακού χαρτοφυλακίου.

Περισσότερα από το 50% των νοικοκυριών (1,2 εκατομμύρια νοικοκυριά σε σύνολο δανεισμένων 2,15 εκ.) αντιμετωπίζουν πρόβλημα στην έγκαιρη πληρωμή δόσεων δανείων και καρτών. Οι διαδικασίες κατάσχεσης των τραπεζών εις βάρος των δανειοληπτών για καθυστερούμενες δόσεις ολοένα και αυξάνονται (για το πρώτο εξάμηνο του 2009 έγιναν κατασχέσεις εις βάρος 22.000 δανειοληπτών).

Από τα νοικοκυριά που βρίσκονται στο «κόκκινο» τα 500.000 πληρώνουν τις υποχρεώσεις τους στις τράπεζες με καθυστέρηση 30 ή 60 ημερών. Επίσης 700.000 νοικοκυριά δαπανούν το μήνα το 50% και πλέον των εσόδων τους για να πληρώσουν τις οφειλές τους στις τράπεζες.²⁹

Επίσης είναι σημαντικό ότι μετά από έρευνες, διαπιστώθηκε ότι το 50% των εργαζόμενων των νοικοκυριών ηλικίας 31-47 ετών έχουν δανειοδοτηθεί με προοπτική εξόφλησης των δανείων στα 65 έτη της ηλικίας τους, δηλαδή την περίοδο συνταξιοδότησής τους. Έτσι λοιπόν, σε μια προσέγγιση του κύκλου ζωής του εργαζόμενου, περιορίζεται σημαντικά η περίοδος κάποιας αποταμίευσης του εισοδήματός του. Το γεγονός αυτό επηρεάζει την ποιότητα του βιοτικού του επιπέδου.

Υπάρχει έντονη ανησυχία από την συνεχή άνοδο των καθυστερήσεων, η οποία αναμένεται να συνεχιστεί. Πολλοί τραπεζίτες εκτιμούν ότι τα «κόκκινα» δάνεια θα φθάσουν στο 10% ή ακόμα και στο 12%, δηλαδή δάνεια 25 ή 30 δις ευρώ.

Σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος οι καθυστερήσεις στα στεγαστικά δάνεια έχουν φτάσει στο 6,3% το 2009, σε σχέση με το 2008 που «έκλεισαν» στο 5,3% και το 2007 στο 3,6%. Επίσης, τα καταναλωτικά δάνεια που δεν έχουν πληρωθεί για διάστημα 90 ημερών και άνω έχουν φθάσει στο 9,5% από 8,2% που ήταν το 2008 και 6% το 2007. Το σύνολο των καθυστερούμενων δανείων έχουν αυξηθεί κατά 60% σε σχέση με πέρυσι.

Παράλληλα, μελέτη της Τράπεζας της Ελλάδος προβλέπει ότι 6 στα 10 νοικοκυριά θα έχουν δυσκολίες να πληρώσουν τη δόση του στεγαστικού τους, οι 7 στους 10 τη δόση καταναλωτικών, ο 1 στους 2 τη δόση της πιστωτικής κάρτας.

Πιο ανησυχητική είναι η πρόβλεψη ότι η οικονομική κατάσταση των νοικοκυριών θα επιδεινωθεί περισσότερο, εφόσον ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης επιβραδύνθηκε σημαντικά το 2008 και εκτιμάται ότι θα μηδενιστεί φέτος, εξέλιξη που επηρεάζει το διαθέσιμο εισόδημα και τις προσδοκίες των νοικοκυριών.

Οι επικρατούντες ρυθμοί πιστωτικής επέκτασης των νοικοκυριών της Ελλάδας φαίνεται να τοποθετούν τη χώρα σε ένα αρνητικό μονοπάτι εξελίξεων, ανεξάρτητα από τι θα συμβεί στο μέλλον στα πεδία των επιτοκίων και του βαθμού εξυπηρέτησης των δανείων. Τα νοικοκυριά τα οποία θα επηρεαστούν περισσότερο είναι αυτά τα οποία έχουν υπερδανειστεί και αυτά που έχουν σχετικά χαμηλά εισοδήματα. Μια

---

²⁹ <http://www.eparousia.gr>

αύξηση είτε των επιτοκίων είτε του ποσοστού των δανειοληπτών που αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους, αποτελεί προϋπόθεση για τη εξασθένηση του δανεισμού των νοικοκυριών.³⁰

Η μεγαλύτερη υπερχρέωση των νοικοκυριών έχει σημαντικές μακροοικονομικές επιπτώσεις. Ο δανεισμός των θα είναι πιο ευαίσθητος στις αλλαγές των επιτοκίων, ιδιαίτερα αν είναι απροσδόκητες, όπως και σε αλλαγές στο οικογενειακό εισόδημα, οι οποίες μπορεί να προκαλούνται από ανεργία. Πολύ σημαντικό ρόλο στην πορεία του δανεισμού παίζει το αν το επιτόκιο είναι σταθερό ή μεταβλητό στη διάρκεια ζωής του δανείου.

Σε μερικές χώρες μέρος του δανεισμού έχει λάβει τη μορφή μιας σημαντικής απόσυρσης από το οικογενειακό απόθεμα. Αυτή η διαδικασία μείωσης των αποταμιεύσεων των νοικοκυριών έχει δημιουργήσει μια ώθηση στα οικιακά έξοδα, αλλά μπορεί να είναι ιδιαίτερα τρωτή στις αλλαγές των προσδοκίων των νοικοκυριών για τη μελλοντική εισοδηματική αύξηση, στις μετακινήσεις στην τιμή των κατοικιών ή στα ποσοστά τόκου των στεγαστικών δανείων, κι έτσι προκύπτουν δυσμενή αποτελέσματα σε μακροοικονομικό επίπεδο, εάν ο ρυθμός της απόσυρσης από το αποθεματικό των νοικοκυριών πρόκειται να επιβραδυνθεί.

Στο πρότυπο του κύκλου ζωής, ένα νοικοκυριό επιλέγει μια πορεία της κατανάλωσης για να μεγιστοποιήσει τη χρησιμότητα πέρα από τη διάρκεια ζωής η οποία υπόκειται σε έναν περιορισμό του προϋπολογισμού, ο οποίος απαιτεί ότι το νοικοκυριό μπορεί να καταναλώσει λιγότερο από το ποσό της παρούσας αξίας του εισοδήματος εργασίας και της τρέχουσας καθαρής αξίας του. Τα νοικοκυριά μεγιστοποιούν τη χρησιμότητα με τη λείανση της πορείας της κατανάλωσης κατά τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους. Στις περιόδους όπου το εισόδημα είναι χαμηλό σε σχέση με το μέσο εισόδημα, τα νοικοκυριά θα δανειστούν για να χρηματοδοτήσουν την τρέχουσα κατανάλωση. Το δάνειο ξεπληρώνεται έπειτα στις περιόδους όπου το εισόδημα είναι υψηλό σχετικά με το μέσο εισόδημα διάρκειας ζωής.

Όταν το εισόδημα εργασίας του νοικοκυριού αυξάνεται, μειώνεται ο δανεισμός. Άρα η θέση χρέους μιας μεμονωμένης οικογένειας καθορίζεται από την πορεία του μελλοντικού εισοδήματος και του επιτοκίου. Όμως, η επίδραση των αλλαγών στα πραγματικά επιτόκια στην καθαρή δανειακή υποχρέωση είναι ασαφής, ανάλογα με το σχετικό μέγεθος του εισοδήματος του αποτελέσματος υποκατάστασης.

---

³⁰ www.gesee.gr

ΜΕΡΟΣ Β: ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ

6.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ- ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

Δημόσιο χρέος είναι το σύνολο της οφειλής σε χρηματικές μονάδες του ευρύτερου δημοσίου τομέα (κυβέρνηση, νομαρχία, δήμος, κ.λ.π.). Είναι σημαντικό το ότι καθώς η εκάστοτε κυβέρνηση αντλεί τα έσοδά της από το μεγαλύτερο μέρος των πολιτών του κράτους, δηλαδή των φορολογούμενων, το δημόσιο χρέος έμμεσα είναι χρέος των φορολογούμενων.

Οι κυβερνήσεις δανείζονται κυρίως εκδίδοντας και πουλώντας ομόλογα (πενταετή, δεκαετή ή και 30ετή) ή άλλα αξιόγραφα.³¹ Επίσης, ο δανεισμός του κράτους γίνεται μέσω του Οργανισμού Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους, των κοινοπρακτικών ομολογιακών εκδόσεων, εντόκων γραμματίων, στρατηγικών εκδόσεων, ιδιωτικών τοποθετήσεων και ευρωπαϊκών εμπορικών χρεογράφων. Δανειστές είναι μεγαλοεπενδυτές που δρουν μέσω επενδυτικών οίκων ανά κόσμο, χρηματοοικονομικοί οίκοι και τράπεζες, τόσο εντός όσο και εκτός συνόρων, ενώ τα ομόλογα κρατών αγοράζονται επίσης και από άλλα κράτη.

Βασικός σκοπός του δανεισμού είναι η μέριμνα για τη χρηματοδότηση του Ελληνικού Δημοσίου, η βελτίωση του κόστους δανεισμού και η επίτευξη της καλύτερης δυνατής διάρθρωσης του δημοσίου χρέους, ανάλογα με τις ανάγκες της χώρας και τις διεθνείς οικονομικές συνθήκες.

Η τρέχουσα πολιτική δανεισμού έχει ως στόχο την κάλυψη των ταμειακών αναγκών του Δημοσίου με το χαμηλότερο δυνατό κόστος, λαμβάνοντας πάντα υπόψη την επενδυτική ζήτηση. Πρωταρχικό στοιχείο της πολιτικής δανεισμού είναι η διαμόρφωση μιας αγοράς ελληνικών ομολόγων, η οποία χαρακτηρίζεται από υψηλή ρευστότητα και αποτελεσματικότητα.³²

Ο εκμηδενισμός του χρέους θεωρείται αδύνατος και η ανοδική πορεία του θεωρείται βέβαιη, γιατί η ελληνική οικονομία παραμένει σε ύφεση και έχει πέσει στην παγίδα του χρέους, δηλαδή δανείζεται για να εξυπηρετήσει τα χρέη της τα οποία

³¹ <http://el.wikipedia.org>

³² www.pdma.gr (Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους)

έχουν αποκτήσει αυτοτροφοδοτούμενη δυναμική, αφού δεν παράγονται πρωτογενή πλεονάσματα.

Ο δημόσιος δανεισμός αποτελεί τη δεύτερη σημαντικότερη πηγή χρηματοδότησης των δημοσίων δαπανών. Όπως και με τη φορολογία, έτσι και με το δημόσιο δανεισμό πραγματοποιείται μετάθεση πόρων από τον ιδιωτικό στο δημόσιο τομέα, προκειμένου να γίνει δυνατή η κάλυψη των δημοσίων δαπανών. Όμως, ο δημόσιος δανεισμός και η φορολογία έχουν δύο σημαντικές διαφορές:

1. Πρώτον, ο δημόσιος δανεισμός αποτελεί εκούσια μεταβίβαση πόρων από τους ιδιωτικούς φορείς στο δημόσιο, η οποία γίνεται με την καταβολή ειδικής αντιπαροχής, δηλαδή του τόκου, ενώ η φορολογία αποτελεί αναγκαστική εισφορά χωρίς αντίστοιχη ειδική παροχή. Πολλές φορές, όμως, ο δημόσιος δανεισμός δεν είναι εκούσιος, αλλά περιέχει το στοιχείο του εξαναγκασμού. Αυτό γίνεται κυρίως στην περίπτωση που το κράτος δε δανείζεται φανερά από τους ιδιωτικούς φορείς, αλλά ο δανεισμός γίνεται κρυφά από την κεντρική τράπεζα, με την έκδοση νέου χρήματος. Άρα, πραγματοποιείται αύξηση της ζήτησης των αγαθών από το κράτος, χωρίς αντίστοιχη μείωση της ζήτησης από τους ιδιώτες, αφού τα εισοδήματα των ιδιωτών δε μεταβλήθηκαν, με συνέπεια να παρατηρείται αύξηση της συνολικής ενεργούς ζήτησης.³³
2. Δεύτερον, με τη φορολογία γίνεται οριστική κάλυψη του κόστους των δημοσίων δαπανών και οριστική κατανομή του κόστους αυτού μεταξύ των πολιτών. Δηλαδή, με την επιβολή των φόρων το κόστος των δημοσίων δαπανών καλύπτεται, όπου κάθε πολίτης επιβαρύνεται ανάλογα με τη φορολογική του συμβολή. Αντίθετα, με το δημόσιο δανεισμό δεν καλύπτεται οριστικά το κόστος των δημοσίων δαπανών, αλλά γίνεται μια πρόχειρη χρηματοδότησή τους. Η οριστική κάλυψη του κόστους αυτού γίνεται αργότερα, όταν το κοινωνικό σύνολο καλείται να καταβάλλει τους φόρους για την πληρωμή των τοκοχρεολυσίων.

---

³³ Γεωργακόπουλου Θ.(2005) «Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική» εκδόσεις Ευγ. Μπένου σελ. 407-408

6.2 ΜΟΡΦΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ

Ο δημόσιος δανεισμός διακρίνεται σε διάφορες μορφές με βάση τα παρακάτω κριτήρια:

1. Ανάλογα με την πηγή προελεύσεως των πόρων. Με βάση το κριτήριο αυτό ο δανεισμός διακρίνεται σε *εσωτερικό δανεισμό* και *εξωτερικό δανεισμό*. Στην πρώτη περίπτωση οι πόροι προέρχονται από πηγές στην επικράτεια της χώρας, ενώ στη δεύτερη περίπτωση από πηγές εκτός αυτής.
2. Ανάλογα με το χρόνο λήξης των δανείων. Με βάση το κριτήριο αυτό διακρίνουμε δύο κατηγορίες: τα *πάγια* και τα *εξοφλητέα* δάνεια. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα δάνεια τα οποία οι δημόσιοι φορείς δεν έχουν υποχρέωση να εξοφλήσουν ποτέ. Αποτελούν πάγια περιουσιακά στοιχεία που αποφέρουν τόκο στον κάτοχό τους, ο οποίος μπορεί να διαπραγματευτεί την πώλησή τους στο χρηματιστήριο.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει δάνεια τα οποία οι δημόσιοι φορείς πρέπει να εξοφλήσουν. Ανάλογα με το χρόνο μέσα στον οποίο πρέπει να εξοφληθεί το δάνειο τα διακρίνουμε σε: *δάνεια που είναι απαιτητά* μόλις ο κομιστής των τίτλων τα εμφανίσει για εξόφληση και τα *δάνεια ορισμένης προθεσμίας εξόφλησης*, τα οποία πρέπει να εξοφληθούν εντός ορισμένης προθεσμίας. Επίσης ανάλογα με τη διάρκεια των δανείων ορισμένης προθεσμίας υπάρχουν τρεις κατηγορίες: *βραχυπρόθεσμα* (διάρκεια μικρότερη από ένα έτος), *μεσοπρόθεσμα* (διάρκεια μέχρι 10 έτη) και *μακροπρόθεσμα* (διάρκεια πάνω από 10 έτη). Στην πράξη, σήμερα, τα δάνεια που συνάπτουν οι δημόσιοι φορείς είναι, ως επί το πλείστον, εξοφλητέα σε ορισμένη προθεσμία και είναι συνήθως βραχυπρόθεσμα ή μεσοπρόθεσμα.

3. Ανάλογα με τη γρήση του προϊόντος του δανείου. Με βάση το κριτήριο αυτό τα δάνεια διακρίνονται σε *παραγωγικά* και *καταναλωτικά*. Παραγωγικά είναι τα δάνεια που γίνονται για τη χρηματοδότηση παραγωγικών επενδύσεων, ενώ καταναλωτικά είναι αυτά που χρησιμοποιούνται για καταναλωτικούς σκοπούς.
4. Με βάση άλλα κριτήρια. Τέλος, τα δημόσια δάνεια ταξινομούνται με βάση διάφορα άλλα κριτήρια, όπως λ.χ. με βάση το αν οι τίτλοι τους έχουν εισαχθεί και αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης στο χρηματιστήριο ή αν οι δημόσιοι φορείς έχουν το δικαίωμα να μετατρέψουν εκ των υστέρων τους όρους του δανείου κ.α. Με βάση το πρώτο κριτήριο υπάρχουν τα

διαπραγματεύσιμα δάνεια , των οποίων οι τίτλοι έχουν μπει στο χρηματιστήριο και τα μη *διαπραγματεύσιμα δάνεια* , των οποίων οι τίτλοι δεν έχουν μπει στο χρηματιστήριο. Με βάση το δεύτερο κριτήριο υπάρχουν τα *μετατρέψιμα δάνεια*, όταν δηλαδή οι δημόσιοι φορείς μπορεί να αλλάξουν εκ των υστέρων τους όρους του δανείου (π.χ. επιτόκιο, χρόνος λήξης, κ.α.) και τα *μη μετατρέψιμα δάνεια*, όπου οι δημόσιοι φορείς δεν έχουν αυτή τη δυνατότητα.³⁴

6.3 ΛΟΓΟΙ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΔΑΝΕΙΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

Οι κυριότεροι λόγοι που οδηγούν τους δημόσιους φορείς στο δανεισμό, για κάλυψη ενός μέρους των δαπανών τους είναι οι εξής:

- a) **Η χρηματοδότηση των δημόσιων επενδύσεων.** Ο δημόσιος δανεισμός θεωρείται απαραίτητος για την κάλυψη ενός μέρους των δημοσίων επενδύσεων. Αυτό συμβαίνει γιατί οι επενδύσεις αποφέρουν όφελος για μια σειρά ετών κι έτσι πρέπει να χρηματοδοτούνται εν μέρει τουλάχιστον με δανεισμό, γιατί αναβάλλεται η κατανομή του κόστους αυτού για το χρόνο, όταν εξοφλείται το δάνειο. Έτσι, αν το δάνειο εξοφλείται τμηματικά, η κατανομή του κόστους των δημοσίων επενδύσεων θα γίνει τμηματικά μέσα σε πολλά χρόνια, όπως ακριβώς και τα οφέλη από τις επενδύσεις περιέρχονται στο κοινωνικό σύνολο τμηματικά μέσα σε διάστημα πολλών ετών. Επίσης, ο δανεισμός επιβαρύνει περισσότερο το κοινωνικό σύνολο στο μέλλον, οπότε θα περιέχονται σ' αυτό και τα οφέλη από τις επενδύσεις, ενώ η φορολογία επιβαρύνει περισσότερο το κοινωνικό σύνολο της περιόδου που επιβάλλονται οι φόροι.
- b) **Η ανεπάρκεια των τρεχόντων εσόδων.** Ένας δεύτερος σημαντικός λόγος που αναγκάζει τους δημόσιους φορείς να προσφύγουν στο δημόσιο δανεισμό για την κάλυψη ενός μέρους των δαπανών τους είναι η ανεπάρκεια των τρεχόντων εσόδων τους και ιδιαίτερα των φορολογικών εσόδων που αποτελούν την κύρια πηγή κάλυψης των δημοσίων δαπανών. Η ανεπάρκεια των φορολογικών εσόδων οφείλεται σε τρεις βασικούς λόγους:

---

³⁴ www.kollintzas.gr

- Οι δημόσιοι φορείς δεν επιθυμούν να αυξήσουν τους φόρους, γιατί η αύξηση αυτή επιδρά αρνητικά στην οικονομική δραστηριότητα και ιδιαίτερα στα κίνητρα για προσφορά εργασίας, αποταμίευση και επενδύσεις. Δηλαδή, εάν οι συντελεστές της φορολογίας εισοδήματος αυξηθούν, τότε τα άτομα θα περιορίσουν την προσφορά εργασίας τους, αφού οι καθαρές αποδοχές θα είναι περιορισμένες. Το ίδιο θα συμβεί αν αυξηθεί η φορολογία των κερδών. Δεν θα υπάρχει κίνητρο των επιχειρήσεων για επενδύσεις, γιατί τα κέρδη τους θα περιοριστούν σημαντικά.
  - Η αύξηση των φόρων μπορεί να μην κρίνεται ορθή για πολιτικούς λόγους, επειδή οι φόροι προκαλούν την αντίδραση των φορολογουμένων και έχουν πολιτικό κόστος για την κυβέρνηση. Αντίθετα, η προσφυγή στον δανεισμό δεν προκαλεί τέτοιες αντιδράσεις και η προσφυγή σ' αυτόν είναι περισσότερο ευπρόσδεκτη από πολιτική άποψη.
  - Τέλος, ορισμένοι δημόσιοι φορείς, όπως είναι οι οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης ή οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, συνήθως δεν έχουν τη δυνατότητα από το νόμο να κάνουν αυξήσεις των φορολογικών τους εσόδων, με συνέπεια να προσφεύγουν στο δανεισμό.
- c) **Η ανάγκη κρατικής παρέμβασης για σταθεροποίηση της οικονομίας.** Ο τρίτος λόγος για τον οποίο οι δημόσιοι φορείς μπορεί να προβούν σε δανεισμό είναι η ανάγκη σταθεροποίησης της οικονομίας σε περίπτωση που η συνολική ενεργός ζήτηση είναι διαφορετική από το επίπεδο παραγωγής πλήρους απασχόλησης, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ανεργίας ή πληθωρισμού. Έτσι, αν η οικονομία βρίσκεται σε επίπεδο παραγωγής μικρότερο από το επίπεδο πλήρους απασχόλησης, επειδή η ενεργός ζήτηση είναι ανεπαρκής, οι δημόσιοι φορείς μπορεί να δανείζονται τις αδιάθετες αποταμιεύσεις των ιδιωτικών φορέων και να τις δαπανούν, με συνέπεια να αυξάνεται η ενεργός ζήτηση, η παραγωγή, τα εισοδήματα και η απασχόληση, μέχρι να πραγματοποιηθεί πλήρης απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών. Σε τέτοιες περιπτώσεις, συνήθως δανείζονται από την κεντρική τράπεζα, η οποία εκδίδει νέο χρήμα, με αποτέλεσμα την αύξηση της ρευστότητας, της ενεργούς ζήτησης και της απασχόλησης. Αντίθετα, όταν στην οικονομία υπάρχουν πληθωριστικές πιέσεις, επειδή η ενεργός ζήτηση είναι μεγαλύτερη από την παραγωγή πλήρους απασχόλησης, οι δημόσιοι φορείς και ιδιαίτερα το κράτος

δανείζονται με σκοπό τον περιορισμό της ρευστότητας της οικονομίας, της ενεργούς ζήτησης και μείωση των πληθωριστικών πιέσεων. Σε τέτοιες περιπτώσεις οι δημόσιοι φορείς δεν πρέπει να δαπανούν το προϊόν του δανείου, γιατί περιορίζεται η ζήτηση των ιδιωτικών φορέων και αυξάνεται η ζήτηση των δημοσίων φορέων, με συνέπεια η ενεργός ζήτηση να παραμένει στα ίδια επίπεδα. Αντίθετα, το προϊόν του δανείου σ' αυτές τις περιπτώσεις χρησιμοποιείται για την αποπληρωμή του δημόσιου χρέους στην κεντρική τράπεζα, με αποτέλεσμα να περιορίζεται η κυκλοφορία του χρήματος και η ρευστότητα της οικονομίας και κατά συνέπεια η ενεργός ζήτηση και οι πληθωριστικές πιέσεις. Αυτό γίνεται κυρίως σε πολεμικές περιόδους.

- d) **Η διοχέτευση των αποταμιεύσεων στους κλάδους που επιθυμούν οι δημόσιοι φορείς.** Οι δημόσιοι φορείς πολλές φορές δανείζονται με σκοπό να επαναδανείσουν τα χρήματα σε ιδιωτικούς φορείς προκειμένου να ενισχύσουν ορισμένους κλάδους, που ενδεχομένως θα είχαν αδυναμία να βρουν τους απαραίτητους πόρους μέσω του μηχανισμού της αγοράς. Στις περιπτώσεις αυτές, που οι δημόσιοι φορείς δανείζονται και επαναδανείζονται τα χρήματα αυτά, πολλές φορές το επιτόκιο είναι χαμηλότερο από αυτό που επικρατεί στην αγορά.

6.4 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ

Ο δημόσιος δανεισμός μπορεί να προέρχεται είτε από πηγές του εσωτερικού (εσωτερικός δημόσιος δανεισμός), είτε από πηγές του εξωτερικού (εξωτερικός δημόσιος δανεισμός). Οι διαφορές ανάμεσα στα δύο αυτά είδη δανεισμού είναι οι παρακάτω:

1. Ο εσωτερικός δανεισμός δεν αυξάνει τους συνολικούς πόρους της οικονομίας, ενώ ο εξωτερικός τους αυξάνει. Δηλαδή, όταν οι δημόσιοι φορείς δανείζονται από εσωτερικές πηγές, χρησιμοποιούν πόρους που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, αν υπήρχε αρκετή ενεργός ζήτηση. Αντίθετα, όταν το δημόσιο δανείζεται από το εξωτερικό, δε χρησιμοποιεί τους πόρους που υπάρχουν διαθέσιμοι στην οικονομία, αλλά νέους, που προέρχονται από ξένες πηγές. Έτσι, με τον

εξωτερικό δανεισμό αυξάνονται οι πόροι που είναι διαθέσιμοι στην οικονομία.

2. Ο εσωτερικός δανεισμός μειώνει την αγοραστική δύναμη και επηρεάζει αρνητικά την ενεργό ζήτηση, ενώ ο εξωτερικός δανεισμός δεν ασκεί καμιά επίδραση στην ενεργό ζήτηση της οικονομίας. Γι' αυτό η κάλυψη δημόσιων δαπανών με το προϊόν δανείων από το εξωτερικό αυξάνει τελικά την ενεργό ζήτηση περισσότερο από όσο την αυξάνει η χρηματοδότηση δαπανών με δανεισμό στο εσωτερικό. Δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι η κάλυψη των δημοσίων δαπανών με δανεισμό από το εξωτερικό δημιουργεί μεγαλύτερες πληθωριστικές πιέσεις στην οικονομία σε σύγκριση με την κάλυψη των δαπανών αυτών από εσωτερικές πηγές, γιατί στην πρώτη περίπτωση αυξάνεται η ζήτηση αλλά και η προσφορά ταυτόχρονα, ενώ στη δεύτερη περίπτωση αυξάνεται μόνο η ζήτηση, ενώ η προσφορά μένει αμετάβλητη.
3. Ο εξωτερικός δανεισμός ασκεί συναλλαγματικές επιδράσεις στην οικονομία, ενώ ο εσωτερικός δανεισμός δεν ασκεί τέτοιες επιδράσεις. Έτσι, ο εξωτερικός δανεισμός βελτιώνει το ισοζύγιο πληρωμών στην περίοδο που συνάπτεται το δάνειο, αλλά συνεπάγεται συναλλαγματική επιβάρυνση της οικονομίας κατά την εξόφληση του δανείου, γιατί το δημόσιο θα πρέπει να χρησιμοποιήσει ένα μέρος από τους διαθέσιμους συναλλαγματικούς πόρους για την εξυπηρέτηση του δανείου αυτού. Όταν ο εξωτερικός δανεισμός χρησιμοποιείται για τη χρηματοδότηση παραγωγικών επενδύσεων, συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, στην αύξηση των εξαγωγών και στην υποκατάσταση των εισαγωγών. Επομένως η επιβάρυνση του ισοζυγίου πληρωμών από τα τοκοχρεολύσια για την εξυπηρέτηση του δανείου μπορεί να καλύπτεται από την αύξηση των εξαγωγών ή την υποκατάσταση των εισαγωγών, με συνέπεια να μην υπάρχει πραγματική συναλλαγματική επιβάρυνση της οικονομίας, ή αν υπάρχει να είναι σχετικά περιορισμένη.
4. Με τον εσωτερικό δανεισμό οι δημόσιοι φορείς χρησιμοποιούν κεφάλαια που ανήκουν σε κατοίκους της χώρας και επομένως οι τόκοι που πληρώνουν περιέχονται σε κατοίκους της ίδιας της χώρας. Αντίθετα στην περίπτωση του εξωτερικού δανεισμού οι τόκοι περνούν σε κατοίκους

ξένων χωρών. Κατά συνέπεια, οι δύο μορφές δανεισμού έχουν διαφορετική επίδραση στη διανομή του εισοδήματος.³⁵

6.5 Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΒΑΡΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΑΝΕΙΣΜΟ

Ένα θέμα που έχει απασχολήσει κατά καιρούς διάφορους μελετητές της δημόσιας οικονομικής είναι το κατά πόσον ο δημόσιος δανεισμός επιβαρύνει το κοινωνικό σύνολο της περιόδου κατά την οποία αφαιρούνται οι παραγωγικοί πόροι, δηλαδή της περιόδου σύναψης του δανείου ή αν το βάρος αυτό μεταβιβάζεται σε μελλοντικές περιόδους, στις περιόδους δηλαδή που το κοινωνικό σύνολο καλείται να πληρώσει φόρους για την αποπληρωμή του δανείου.

Κατά μια άποψη, το βάρος του δημοσίου δανεισμού φέρει το κοινωνικό σύνολο της περιόδου κατά την οποία συνάπτεται το δάνειο, καθώς και με το δανεισμό το δημόσιο αφαιρεί πόρους από το κοινωνικό σύνολο στην περίοδο κατά την οποία γίνεται το δάνειο και επομένως επιβαρύνεται το κοινωνικό σύνολο της περιόδου εκείνης που στερείται τους πόρους αυτούς.

Αντίθετα, σύμφωνα με μια άλλη άποψη, ο δημόσιος δανεισμός δεν επιβαρύνει το κοινωνικό σύνολο της περιόδου στην οποία γίνεται ο δανεισμός, αλλά μεταβιβάζεται στις επόμενες περιόδους. Αυτό συμβαίνει γιατί το κοινωνικό σύνολο στις επόμενες περιόδους θα κληθεί να πληρώσει τους φόρους για την εξόφληση του χρέους και επομένως τα άτομα αυτά θα επιβαρυνθούν με δανεισμό. Αντίθετα, το κοινωνικό σύνολο της περιόδου σύναψης του δανείου δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι επιβαρύνεται καθώς τα άτομα της περιόδου εκείνης προσέφεραν εκούσια τα χρήματά τους στο δημόσιο και σε αντάλλαγμα έλαβαν τόκο. Η παραπάνω διαφορά απόψεων οφείλεται κυρίως σε διαφορά ορισμού του βάρους, ο οποίος χρησιμοποιείται σε καθεμιά από τις δύο περιπτώσεις.

Έτσι, ενώ οι υποστηρικτές της πρώτης άποψης αναφέρονται στο πραγματικό βάρος που προκύπτει από το δανεισμό, δηλαδή στο βάρος που δημιουργείται από την αφαίρεση πόρων και τη χρησιμοποίησή τους στο δημόσιο τομέα, οι υποστηρικτές της δεύτερης απόψεως αναφέρονται στο χρηματικό βάρος που επωμίζονται τα διάφορα άτομα, με την πληρωμή των φόρων για την εξόφληση των δανείων.

---

³⁵ www.kollintzas.gr

Σχετικά με το αν το βάρος αυτό το φέρουν οι πολίτες κατά την οποία γίνεται ο δανεισμός ή μεταβιβάζεται στους πολίτες της περιόδου κατά την οποία γίνεται ο δανεισμός ή μεταβιβάζεται στους πολίτες της περιόδου που θα πληρωθούν οι φόροι για την εξόφληση του δανείου, αυτό τελικά εξαρτάται από το αν οι πόροι που αφαιρούνται με το δανεισμό χρησιμοποιούνται από το δημόσιο για την παραγωγή κεφαλαιουχικών ή καταναλωτικών αγαθών. Στην πρώτη περίπτωση το βάρος από το δημόσιο δανεισμό φέρουν οι πολίτες της περιόδου που γίνεται το δάνειο γιατί με το δανεισμό περιορίζεται η κατανάλωσή τους, επομένως και η ευημερία τους. Αντίθετα, στη δεύτερη περίπτωση το βάρος το φέρουν οι πολίτες στο μέλλον, γιατί αυτοί κληρονομούν μικρότερο κεφάλαιο και μικρότερο εισόδημα και έχουν επομένως μικρότερη ευημερία από εκείνη που θα απολάμβαναν αν δε γινόταν ο δανεισμός και δεν περιορίζονταν έτσι οι επενδύσεις.

Ανάλογη ανάλυση μπορεί να γίνει και για τη φορολογία. Αν οι φόροι περιορίζουν την κατανάλωση, τότε το βάρος πέφτει στην παρούσα γενιά, η οποία έχει μικρότερη κατανάλωση και επομένως χαμηλότερο επίπεδο ευημερίας. Αντίθετα, αν οι φόροι περιορίζουν τις επενδύσεις, το βάρος μεταβιβάζεται και στις μελλοντικές γενιές, οι οποίες κληρονομούν μικρότερη ποσότητα κεφαλαίου και θα έχουν επομένως τη δυνατότητα να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους σε μικρότερο βαθμό.

Έτσι, η διαφορά φορολογίας και δημοσίου δανεισμού όσον αφορά τη διαχρονική κατανομή του κόστους που προκαλείται από την αφαίρεση πόρων από το δημόσιο πρέπει να αναζητηθεί στο αν υπάρχει διαφορά, καθώς η φορολογία έχει αναγκαστικό χαρακτήρα και βαραίνει περισσότερο την κατανάλωση, ενώ ο δανεισμός δεν διαθέτει το στοιχείο του καταναγκασμού και συνήθως οι πόροι που δίνονται στο δημόσιο με το δανεισμό προέρχονται από αποταμιεύσεις. Κατά συνέπεια, ο δανεισμός περιορίζει κυρίως τις αποταμιεύσεις, χωρίς όμως να αποκλείονται και οι αρνητικές επιδράσεις στην κατανάλωση. Άρα, η φορολογία επιβαρύνει κυρίως την παρούσα γενιά, ενώ ο δανεισμός επιβαρύνει περισσότερο τις μελλοντικές γενιές.³⁶

---

³⁶ Γεωργακόπουλου Θ. (2005) «Εισαγωγή στην Δημόσια Οικονομική» εκδόσεις Ευγ. Μπένου σελ. 411-414

6.6 ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ

6.6.1 Η ΡΙΚΑΡΝΤΙΑΝΗ ΑΠΟΨΗ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ

Κατά τον 19^ο αιώνα ο οικονομολόγος David Ricardo ανέπτυξε την άποψη ότι το δημόσιο χρέος είναι ισοδύναμο με τους μελλοντικούς φόρους, και αν οι καταναλωτές έχουν σε ικανοποιητικό βαθμό στραμμένο το βλέμμα τους στο μέλλον, οι μελλοντικοί φόροι είναι ισοδύναμοι με τους τρέχοντες φόρους. Η άποψη αυτή ονομάζεται *ρικαρντιανή ισοδυναμία*. Οι καταναλωτές στηρίζουν τις δαπάνες τους όχι μόνο στο τρέχον εισόδημά τους αλλά και στο προσδοκώμενο μελλοντικό τους εισόδημα. Σκοπός τους είναι η ανάλυση της επίπτωσης της δημοσιονομικής πολιτικής.

Η συνέπεια της ρικαρντιανής ισοδυναμίας είναι ότι μια μείωση της φορολογίας που χρηματοδοτείται με δανεισμό αφήνει ανεπηρέαστη την κατανάλωση. Τα νοικοκυριά αποταμιεύουν το επιπλέον διαθέσιμο εισόδημα για να πληρώσουν τη μελλοντική φορολογική υποχρέωση την οποία καθιστά αναγκαία η μείωση των φόρων. Αυτή η αύξηση της ιδιωτικής αποταμίευσης αντισταθμίζει τη μείωση της δημόσιας αποταμίευσης. Η εθνική αποταμίευση (το άθροισμα της ιδιωτικής και της δημόσιας αποταμίευσης) παραμένει αμετάβλητη.

Η λογική της ρικαρντιανής ισοδυναμίας δεν υπονοεί ότι όλες οι αλλαγές στη δημοσιονομική πολιτική αφήνουν τον καταναλωτή αδιάφορο. Οι μεταβολές της δημοσιονομικής πολιτικής επηρεάζουν την καταναλωτική δαπάνη αν επηρεάζουν τις τρέχουσες ή τις μελλοντικές δαπάνες του δημοσίου.

Οι οικονομολόγοι που υποστηρίζουν τη ρικαρντιανή άποψη για τη δημοσιονομική πολιτική υποθέτουν ότι οι άνθρωποι είναι αρκετά ορθολογιστές όταν παίρνουν σημαντικές αποφάσεις, όπως όταν επιλέγουν πόσο από το εισόδημά τους θα καταναλώσουν και πόσο θα αποταμιεύσουν. Όταν η κυβέρνηση δανείζεται για να χρηματοδοτήσει τις τρέχουσες δαπάνες της, οι ορθολογικοί καταναλωτές θα στρέψουν το βλέμμα τους στους μελλοντικούς φόρους που θα απαιτηθούν για να εξυπηρετηθεί αυτό το χρέος. Άρα, η ρικαρντιανή άποψη δέχεται αξιωματικά ότι οι άνθρωποι έχουν επαρκείς γνώσεις και ικανότητα πρόβλεψης.

Τέλος, σύμφωνα με την άποψη αυτή μια μείωση των φόρων, που χρηματοδοτείται με δημόσιο δανεισμό, αυξάνει το τρέχον εισόδημα, αλλά αφήνει αμετάβλητα τόσο το εισόδημα ολόκληρης της ζωής τους όσο και την κατανάλωση.

6.6.2 Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΑΠΟΨΗ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ

Η παραδοσιακή άποψη του δημόσιου χρέους υποθέτει πως όταν η κυβέρνηση μειώνει τους φόρους και έχει ελλειμματικό κρατικό προϋπολογισμό, οι καταναλωτές ανταποκρινόμενοι στα υψηλότερα καθαρά εισοδήματά τους (μετά τους φόρους) δαπανούν περισσότερα. Οι υποστηρικτές της παραδοσιακής άποψης για το δημόσιο χρέος πιστεύουν ότι η προοπτική των μελλοντικών φόρων δεν ασκεί τόσο μεγάλη επιρροή στην τρέχουσα κατανάλωση, όπως προβλέπει η ρικαρντιανή άποψη.

Ένα λογικό επιχείρημα υπέρ της παραδοσιακής άποψης για τη μείωση των φόρων είναι ότι οι άνθρωποι είναι «μύωπες» ή κοντόφθαλμοι, ίσως επειδή δεν κατανοούν πλήρως τις συνέπειες των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Είναι πιθανό ορισμένοι άνθρωποι να ακολουθούν απλούς και όχι απολύτως ορθολογικούς εμπειρικούς κανόνες, όταν αποφασίσουν τι θα αποταμιεύσουν. Επίσης, η μείωση της φορολογίας θα οδηγήσει σε υψηλότερη κατανάλωση και σε χαμηλότερη εθνική αποταμίευση.

Οι υπερασπιστές της παραδοσιακής άποψης για το δημόσιο χρέος υποστηρίζουν ότι το τρέχον εισόδημα είναι πιο σημαντικό από το εισόδημα ολόκληρης της ζωής για τους καταναλωτές, εκείνους που αντιμετωπίζουν περιορισμούς δανεισμού. Ο περιορισμός δανεισμού είναι το όριο που δείχνει πόσο μπορεί να δανειστεί ένα άτομο από τράπεζες ή άλλα πιστωτικά ιδρύματα.

Όταν ένα άτομο θέλει να καταναλώσει περισσότερα από το τρέχον εισόδημά του μπορεί να το κάνει καταφεύγοντας στο δανεισμό. Αν δεν μπορεί να δανειστεί για να χρηματοδοτήσει την τρέχουσα κατανάλωσή του, ή μπορεί να δανειστεί ένα περιορισμένο μόνο ποσό, τότε το τρέχον εισόδημά του προσδιορίζει τη δαπάνη του, ανεξάρτητα από το εισόδημά ολόκληρης της ζωής του. Στην περίπτωση αυτή, μια μείωση των φόρων που χρηματοδοτείται με δημόσιο δανεισμό αυξάνει το τρέχον εισόδημα, άρα και την κατανάλωση, ακόμα και αν το μελλοντικό εισόδημα είναι χαμηλότερο. Όταν η κυβέρνηση μειώνει τους τρέχοντες φόρους και αυξάνει τους μελλοντικούς, είναι σαν να χορηγεί δάνειο στους καταναλωτές. Για ένα άτομο που ήθελε να πάρει κάποιο δάνειο, αλλά δεν μπορούσε, η μείωση της φορολογίας διεύρυνε τις δυνατότητές του και έδωσε ώθηση στην κατανάλωση.

Ένα τελευταίο επιχείρημα υπέρ της παραδοσιακής άποψης για το δημόσιο χρέος είναι ότι οι καταναλωτές προσδοκούν πως οι αναγκαίοι μελλοντικοί φόροι, τους

οποίους καθιστά αναγκαίους το δημόσιο χρέος, δεν πέφτουν στον ώμο των καταναλωτών, αλλά στους ώμους των μελλοντικών γενεών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΕ

7.1 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ Η ΑΠΟΚΛΙΜΑΚΩΣΗ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Το δημόσιο χρέος μιας χώρας καταδεικνύει την οικονομική της ανεξαρτησία. Δείχνει σαφώς την ικανότητά της να σταθεί στο ανταγωνιστικό περιβάλλον και ειδικότερα σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία. Η μείωση του δημοσίου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ αποτελεί βασικό στόχο δημοσιονομικής πολιτικής για την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η επίτευξη του στόχου αυτού, σε συνδυασμό με τον περιορισμό του ελλείμματος και τη διατήρηση υψηλών ρυθμών ανάπτυξης, αναμένεται να οδηγήσουν στην περαιτέρω βελτίωση της δημοσιονομικής θέσης, καθώς και στη δημιουργία συνθηκών μακροχρόνιας δημοσιονομικής ισορροπίας.

Παράλληλα, μέσω της δυναμικής διαχείρισης του χρέους και της υιοθέτησης ευέλικτων αποφάσεων και στρατηγικών διαχείρισης, επιδιώκεται τόσο η βραχυπρόθεσμη προσαρμογή του υφιστάμενου χαρτοφυλακίου στις εκάστοτε συνθήκες της αγοράς για μείωση του κόστους εξυπηρέτησης και περιορισμό των αναλαμβανόμενων κινδύνων, όσο και η συνολική μακροπρόθεσμη αναδιάρθρωση του χρέους.

Ισχυρό παράγοντα για την αποκλιμάκωση του χρέους σε μακροπρόθεσμη βάση αποτελεί η πολιτική βούληση της Κυβέρνησης για τη δημιουργία σύγχρονου και ευέλικτου θεσμικού πλαισίου σε σημαντικούς τομείς της οικονομίας, που θα προωθήσει τις αναγκαίες για κάθε χώρα διαρθρωτικές αλλαγές, όπως οι αποκρατικοποιήσεις, οι συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, η αξιοποίηση της ακίνητης περιουσίας του Δημοσίου, η αποτελεσματικότερη λειτουργία των δημοσίων επιχειρήσεων, κ.λ.π.

Οι μεταρρυθμίσεις που μπορούν να συμβάλουν στην μείωση του χρέους είναι η βιωσιμότητα του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, η μείωση της ανεργίας, ο περιορισμός του ρόλου του δημοσίου τομέα και η αύξηση της αποτελεσματικότητάς του, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και

της εξωστρέφειας, η αύξηση της κοινωνικής συνοχής και η περιφερειακή σύγκλιση. Ιδιαίτερα σημαντική αναμένεται να είναι και η συμβολή των αποκρατικοποιήσεων, καθώς και η εισροή πόρων μέσω του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.

Σημαντικό ρόλο στη διαχείριση του δημοσίου χρέους είναι η μείωση της ανατροφοδότησης του ελλείμματος από τόκους. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της διαρκούς προσαρμογής του χαρτοφυλακίου στις εκάστοτε συνθήκες της αγοράς και της βελτίωσης της προβλεψιμότητας του κόστους εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους με τον έλεγχο των αναλαμβανόμενων χρηματοοικονομικών κινδύνων. Η διαχείριση του χρέους υποστηρίζεται πλέον από σύγχρονες υποδομές που επιτρέπουν τόσο την ποιοτική όσο και την ποσοτική προσέγγιση και ανάλυση των κινδύνων του χαρτοφυλακίου, καθώς και την εφαρμογή της τεχνογνωσίας που απαιτείται στο σχεδιασμό και στην αποτίμηση των κατάλληλων χρηματοοικονομικών προϊόντων.

Πολύ σημαντικό ρόλο στη διαχείριση και στην αποκλιμάκωση του χρέους είναι η διατήρηση υψηλών ρυθμών ανάπτυξης της οικονομίας και οι βαθιές διαρθρωτικές τομές που επιχειρούνται τόσο στη δημοσιονομική διαχείριση όσο και ευρύτερα στην οικονομία, και στοχεύουν στη μόνιμου χαρακτήρα αντιμετώπιση των γενεσιουργών παραγόντων συσσώρευσης του χρέους. Ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δίνεται στις διαδικασίες των δημοπρασιών και συναλλαγών των τίτλων του δημοσίου, αλλά και στον τομέα παροχής συμμετρικής και πολυδιάστατης πληροφόρησης στους Ευρωπαϊκούς και Διεθνείς Οργανισμούς, στους οίκους αξιολόγησης και τους ενδιαφερόμενους επενδυτές.

Στο πλαίσιο της αποκατάστασης της δημοσιονομικής διαφάνειας και της αποτύπωσης των μεγεθών με σύγχρονη μεθοδολογία και πρακτική, η καταγραφή, παρακολούθηση και παραγωγή στοιχείων του χρέους βάσει των λογιστικών κανόνων και κανονισμών της ΕΕ αλλά και του Δημόσιου Λογιστικού, έχει σχεδιαστεί να ενταχθεί στο υπό υλοποίηση έργο «Προμήθεια, εγκατάσταση και λειτουργία του συστήματος διαχείρισης διαθεσίμων του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους», καθώς και στο Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα Δημοσιονομικής Πολιτικής.³⁷

---

³⁷ www.mmec.gr/economics

7.2. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΕ ΑΠΟ ΤΟ 2000 ΩΣ ΤΟ 2009

Σύμφωνα με τη συνθήκη του Μασάτριχτ, ισχύει ότι το δημόσιο έλλειμμα πρέπει να βρίσκεται κάτω από 3% και το δημόσιο χρέος κάτω από 60% του ΑΕΠ, όρια τα οποία, λόγω της διεθνούς οικονομικής κρίσης έχουν ξεπεραστεί στα περισσότερα κράτη-μέλη της ΕΕ. Τα ποσοστά αυτά δεν επηρεάζονται μόνο από την αύξηση του δημοσίου ελλείμματος και του δημοσίου χρέους, αλλά και από την αύξηση του ΑΕΠ σε ευρώ σε τρέχουσες τιμές.³⁸

Οι ετήσιες εκθέσεις του Υπουργείου Οικονομικών έδειξαν ότι το 2000 η Ελλάδα βρισκόταν στην πρώτη θέση στο δημόσιο χρέος με ποσοστό 114% του ΑΕΠ, ενώ στη δεύτερη θέση βρισκόταν η Ιταλία με 111,2%. Ακολουθούσε η Ισπανία με 61,1%, η Γερμανία με 60,2%, η Γαλλία με 56,8%, η Πορτογαλία με 53,3%, η Φιλανδία με 44,6%, η Σουηδία με 38,3%, ενώ την ίδια χρονιά το ποσοστό αυτό στην Ευρωζώνη ανερχόταν στο 63,2%.

Το 2001 η Ελλάδα βρισκόταν ξανά στην πρώτη θέση με υψηλότερο ποσοστό χρέους, δηλαδή 114,7%. Η δεύτερη θέση ανήκε πάλι στην Ιταλία με ποσοστό 110,6%. Ακολουθούσε η Γερμανία με 59,4%, η Ισπανία με 57,5%, η Γαλλία με 56,5%, η Πορτογαλία με 55,8%, η Φιλανδία με 43,8%, η Σουηδία με 35,9%, ενώ την ίδια χρονιά το ποσοστό αυτό στην Ευρωζώνη ήταν ελαφρώς αυξημένο, δηλαδή 65,5%.

Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat το δημόσιο χρέος στην Ελλάδα το 2002 ανήλθε σε 101,7% του ΑΕΠ, ενώ την ίδια χρονιά η Ιταλία είχε το μεγαλύτερο ποσοστό, όπου αυτό ανερχόταν σε 105,7% του ΑΕΠ. Πολύ μικρότερο ήταν το ποσοστό αυτό σε άλλες χώρες της ΕΕ, δηλαδή στην Ισπανία 52,5%, στην Γερμανία 60,3%, στην Γαλλία 58,8%, στην Πορτογαλία 55,5%, στη Φιλανδία 41,3%, στη Σουηδία 43,4%, ενώ στην Ευρωζώνη το ποσοστό αυτό ανερχόταν στο 68% του ΑΕΠ.

Σύμφωνα με έρευνά που πραγματοποιήθηκε την επόμενη χρονιά από την ίδια εταιρία, το 2003 πάλι η Ιταλία κατείχε την πρώτη θέση στο ποσοστό δημοσίου χρέους με 104,4% του ΑΕΠ. Ακολουθούσε η Ελλάδα με ποσοστό 97,4%, η Γερμανία με 63%, η Γαλλία με 62,9%, η Πορτογαλία με 56,9%, η Ισπανία με 48,7%, η Φιλανδία

³⁸ <http://www.avgi.gr>

με 44,4% η Σουηδία 42,4%, ενώ στην Ευρωζώνη το ποσοστό αυτό ανερχόταν και αυτή τη χρονιά σε υψηλό ποσοστό, δηλαδή 69,1%.

Το 2004, για ακόμα μια χρονιά, η Ιταλία είχε το μεγαλύτερο ποσοστό δημοσίου χρέους από όλες τις χώρες με 103,8% του ΑΕΠ. Η Ελλάδα πάλι ήταν δεύτερη με ποσοστό 98,6% , ενώ η Γερμανία για ακόμα μια φορά ήταν τρίτη με ποσοστό 65,6%, έπειτα ακολουθούσε η Γαλλία με ποσοστό 64,9%, η Πορτογαλία με 58,3%, η Ισπανία με 46,2%, η Φιλανδία με 44,2% και η Σουηδία με 41,4%, ενώ το ποσοστό αυτό στην Ευρωζώνη ανερχόταν σε 69,5%.

Το 2005, η Ιταλία εξακολουθεί να βρίσκεται στην πρώτη θέση ως ποσοστό χρέους με 105,8% του ΑΕΠ, με την Ελλάδα να ακολουθεί με ποσοστό 100%, την Γερμανία να βρίσκεται στην τρίτη θέση με 68%, και ακολουθεί η Γαλλία με 66,4%, η Πορτογαλία με 63,6%, η Ισπανία με 43%, η Φιλανδία με 41,8%, η Σουηδία με 34,2%, ενώ την ίδια χρονιά το ποσοστό αυτό στην Ευρωζώνη αυξήθηκε και έφτασε στο 70,1%.³⁹

Το 2006 μια ακόμα έρευνα της Eurostat έδειξε ότι η Ιταλία έμεινε αμετακίνητη στην πρώτη θέση με ποσοστό χρέους ελαφρώς αυξημένο, σε σχέση με το 2005, δηλαδή 106,5% του ΑΕΠ. Η Ελλάδα παρέμεινε στην δεύτερη θέση, ωστόσο το ποσοστό χρέους της μειώθηκε και έφθασε στο 97,1%. Με αρκετά μεγάλη διαφορά ακολουθεί στην τρίτη θέση, όπως και στα προηγούμενα έτη, η Γερμανία με ποσοστό 67,6%. Ακολούθησε η Πορτογαλία με 64,7%, η Γαλλία με 63,7%, η Ισπανία με 39,6%, η Φιλανδία με 39,3% ,η Σουηδία με 30,5%, ενώ την ίδια χρονιά το ποσοστό αυτό στην Ευρωζώνη μειώθηκε στο 68,3%.⁴⁰

Το 2007, παρόλο που το ποσοστό της Ιταλίας μειώθηκε σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά, η χώρα αυτή εξακολουθούσε να έχει το μεγαλύτερο ποσοστό χρέους, δηλαδή 103,5% του ΑΕΠ. Στη δεύτερη θέση βρίσκεται ξανά η Ελλάδα με ποσοστό 95,6%. Ακολουθεί η Γερμανία με 65%, η Γαλλία με 63,8%, η Πορτογαλία με 63,6%, η Ισπανία με 36,1%, η Φιλανδία με 35,2%, η Σουηδία με 29,3%, ενώ την ίδια χρονιά το ποσοστό αυτό στην Ευρωζώνη μειώθηκε στο 66%.⁴¹

Το 2008, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, το σκηνικό δεν φαίνεται να διαφέρει, σε σχέση με τα προηγούμενα έτη. Πρώτη είναι η Ιταλία με ποσοστό 105,8% του ΑΕΠ, ίδιο με αυτό του 2005. Όπως και στα προηγούμενα έτη, έτσι και το 2008,

³⁹ <http://www.kerdos.gr>

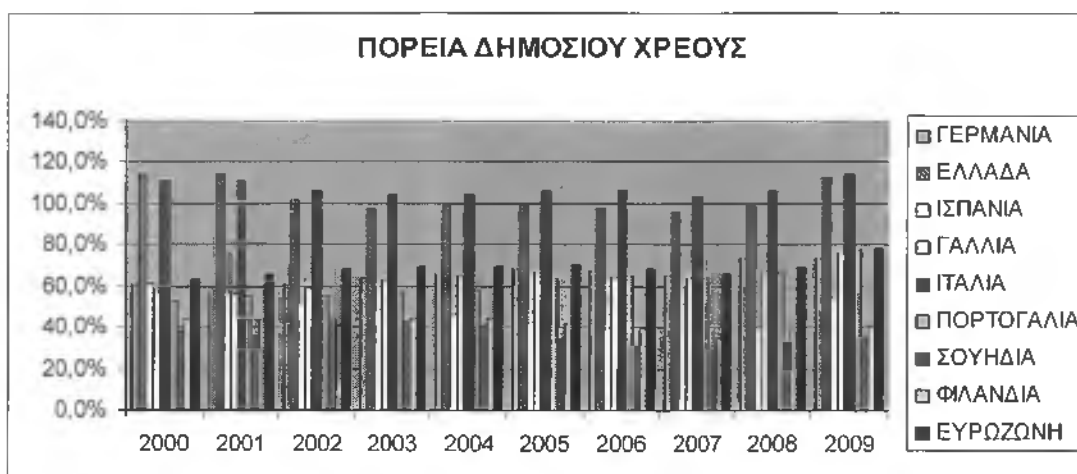
⁴⁰ www.express.gr

⁴¹ www.naftemporiki.gr

αμετακίνητη είναι η Ελλάδα στη δεύτερη θέση με αυξημένο ποσοστό 99,2%. Τρίτη θέση έχει για ακόμα μια φορά η Γερμανία με ποσοστό 73,4%. Ακολουθεί η Γαλλία με 67,4%, η Πορτογαλία με 66,3%, η Ισπανία και η Φιλανδία με ποσοστά 39,7%, η Σουηδία με 32,2%, ενώ την ίδια χρονιά το ποσοστό αυτό στην Ευρωζώνη αυξήθηκε σε 69,3%.

Τέλος, για το 2009 η πρώτη θέση ανήκει στην Ιταλία, με αρκετά αυξημένο ποσοστό και υψηλότερο από τα προηγούμενα έτη, δηλαδή 114,6% του ΑΕΠ. Η Ελλάδα βρίσκεται ξανά στη δεύτερη θέση, όπου και στην περίπτωση της το ποσοστό είναι αρκετά αυξημένο και υψηλότερο από όλα τα έτη, δηλαδή 112,6%. Ακολουθεί η Πορτογαλία με 77,4%, η Γαλλία με 76,1%, η Γερμανία με 73,1%, η Ισπανία με 54,3%, η Φιλανδία με 41,3%, η Σουηδία με 34,6%, ενώ την ίδια χρονιά το ποσοστό αυτό στην Ευρωζώνη αυξήθηκε αρκετά και ανήλθε σε 78,2%. Παρακάτω απεικονίζεται διαγραμματικά η πορεία του δημοσίου χρέους στις χώρες που περιγράφηκαν παραπάνω:

Διάγραμμα 8.1 Η πορεία του χρέους στην Ελλάδα και στην ΕΕ

Από το παραπάνω διάγραμμα είναι φανερό ότι μετά την ένταξη της Ελλάδος στην ΟΝΕ το 2001, το ποσοστό χρέους ως προς το ΑΕΠ βρίσκεται σε επίπεδα πάνω από το 100%, σε πλήρη αντίθεση με το προβλεπόμενο 60%, με αποτέλεσμα η Ελλάδα το 2000 και το 2001 να έχει το υψηλότερο ποσοστό χρέους.

Επίσης, η Ιταλία είναι μια χώρα που παρουσιάζει πολύ υψηλό χρέος όλα αυτά τα χρόνια, με αποτέλεσμα από το 2002 και μετά να βρίσκεται στην πρώτη θέση, με υψηλότερο ποσοστό χρέους. Η Ελλάδα βρίσκεται σταθερά στην δεύτερη θέση με

υψηλά ποσοστά χρέους, ωστόσο από το 2005 έως το 2008 το ποσοστό αυτό βρίσκεται κάτω από το 100%, όμως το 2009 αυξάνεται απότομα στο 112,6%, ποσοστό μεγαλύτερο από όλα τα προηγούμενα έτη.

Στην τρίτη θέση, τα περισσότερα έτη βρισκόταν η Γερμανία, σπανιότερα όμως καταλάμβαναν τη θέση αυτή η Γαλλία και η Ισπανία. Η Γαλλία τις περισσότερες φορές ακολουθούσε την Γερμανία, όπου το ποσοστό τους δεν απέκλινε σημαντικά, δηλαδή είχαν περίπου τα ίδια ποσοστά.

Μικρότερα ποσοστά χρέους είχαν η Φιλανδία και μετά η Σουηδία, η οποία βρισκόταν πάντα στην τελευταία θέση, ενώ το ποσοστό χρέους στην Ευρωζώνη από το 2000 έως το 2005 παρουσίασε ανοδική πορεία, από το 2006 ως το 2008 είχε μια μικρή πτώση, ενώ το 2009 αυξήθηκε απότομα περίπου 9 ποσοστιαίες μονάδες.⁴²

Οι συνέπειες για τις παραπάνω χώρες, όπως και για όλες τις χώρες που βρίσκονται σε οικονομική κρίση είναι ο αρνητικός επηρεασμός του συνόλου της οικονομίας, η επιβάρυνση της λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος, ο κλονισμός της εμπιστοσύνης, η δημιουργία πρωτοφανών αβεβαιοτήτων και πλέον τίθενται υπό αμφισβήτηση κοινωνικές και οικονομικές συμπεριφορές που κυριαρχούσαν τις τελευταίες δεκαετίες σε κάθε χώρα.

Οι δυσμενείς εξελίξεις στην οικονομία και κυρίως στα δημοσιονομικά μεγέθη και ο κλονισμός της εμπιστοσύνης επιβάρυναν και το τραπεζικό σύστημα. Σε αντίθεση με όσα συνέβησαν σε πολλές άλλες χώρες, όπου η κρίση εκδηλώθηκε αρχικά στο τραπεζικό σύστημα και μεταφέρθηκε στη συνέχεια στην πραγματική οικονομία, στην Ελλάδα το τραπεζικό σύστημα που έχει στέρεες βάσεις, αντιμετώπισε δυσχέρειες ρευστότητας όταν οι έντονες δημοσιονομικές ανισορροπίες οδήγησαν στην υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας, γεγονός που περιορίσε την πρόσβαση των τραπεζών σε πηγές άντλησης ρευστότητας και αύξησε το κόστος δανεισμού τους.⁴³

---

⁴² <http://www.monthlyreview.gr>

⁴³ www.bankofgreece.gr

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο δανεισμός των νοικοκυριών ακολουθεί ακάθεκτη ανοδική πορεία τα τελευταία χρόνια. Θεωρείται πλέον κανόνας ζωής για την επίτευξη ενός καλύτερου επιπέδου διαβίωσης. Είναι ένα χρήσιμο οικονομικό φαινόμενο που μπορεί να στηρίξει την οικονομική ανάπτυξη και να συμβάλει στην ευημερία των νοικοκυριών.

Από την αλλά μεριά όμως, ναι μεν ο δανεισμός αποτελεί κύριο μέσο χρηματοδότησης, αλλά υπάρχει ανησυχία σχετικά με τη δυνατότητα των νοικοκυριών να εξυπηρετήσουν το χρέος τους, δηλαδή κίνδυνος υπερχρέωσης των νοικοκυριών, όπου θα έχει σοβαρές οικονομικές συνέπειες και για τα νοικοκυριά και για το τραπεζικό σύστημα γενικότερα.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ολοένα και περισσότερο υπερδανεισμός των νοικοκυριών, ο οποίος έχει σημαντικές μακροοικονομικές επιπτώσεις. Είναι πιο ευαίσθητος στην απρόσμενη αλλαγή των επιτοκίων και στις αλλαγές του εισοδήματος των νοικοκυριών. Επίσης, τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα και τα υπερδανεισμένα, είναι αυτά που θα επηρεαστούν περισσότερο.

Η σημερινή κατάσταση ως προς τη δυσκολία αποπληρωμής των νοικοκυριών γίνεται ολοένα και δυσκολότερη. Ήδη τα νοικοκυριά δεν έχουν πληρώσει δάνεια ύψους 15 δις ευρώ. Η άνοδος των καθυστερήσεων αναμένεται να συνεχιστεί.

Επίσης η ελληνική οικονομία βρίσκεται εν μέσω μιας βαθιάς κρίσης με κύρια χαρακτηριστικά το μεγάλο δημοσιονομικό έλλειμμα, το τεράστιο χρέος και τη συνεχή διάβρωση της ανταγωνιστικής της θέσης. Τα δημόσια ελλείμματα και το χρέος είναι βεβαίως υψηλά και σε άλλες χώρες του κόσμου. Σε αντίθεση όμως με την Ελλάδα, εκεί χρηματοδοτούνται από εγχώριους αποταμιευτικούς πόρους.

Το 2009 το έλλειμμα της Ελλάδας έφθασε στο 12,9% και το δημόσιο χρέος στο 115% του ΑΕΠ. Οι εξελίξεις αυτές πυροδότησαν μια σειρά υποβαθμίσεων της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας, με αποτέλεσμα την επιβάρυνση του κόστους δανεισμού και του κόστους εξυπηρέτησης του χρέους του Δημοσίου. Αυτό με τη σειρά του χειροτέρευσε τη δημοσιονομική θέση της χώρας και είχε σοβαρές επιπτώσεις στην πραγματική οικονομία και στο τραπεζικό σύστημα. Μοναδική διέξοδος πλέον για την ελληνική οικονομία είναι η δραστική μείωση του ελλείμματος και του χρέους, την άμεση δηλαδή αντιστροφή της δυσμενούς τάσης. Το 2010 προβλέπεται πάλι αρνητικός ρυθμός μεταβολής, το ύψος του οποίου θα επηρεαστεί καθοριστικά από την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των μέτρων εξαγγελίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ., Μπένου Θ., Τσεκούρα Γ., Χατζηπροκοπίου Μ., Χρήστου Γ. (2002) «Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία» Εκδόσεις Γ. Μπένου
2. Mankiw Gregory (2002) «Μακροοικονομική Θεωρία» εκδόσεις Gutenberg
3. Dornbush R., Fisher S.(1993) «Μακροοικονομική» Εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη
4. Γεωργακόπουλου Θ. (2005) «Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική» Εκδόσεις Ευγ. Μπένου
5. Νίκας Σωτ. (2009) «Αναθεωρείται αναδρομικά προς τα κάτω το ΑΕΠ του 2008», www.ekathimerini.gr
6. Προβόπουλος Γ. (2010) «Νομισματική Πολιτική 2009-10» www.bankofgreece.gr
7. Λειβαδάρη Ν. (2009) «Αντιμέτωπη με κρίση χρέους η Ευρωζώνη» www.kerdos.gr
8. Eurostat (2008) «Διαφορετικές εκτιμήσεις για το έλλειμμα του 2007», <http://www.e-erevna.gr>
9. Eurostat (2006) «Αύξηση του ελλείμματος για το 2008 σύμφωνα με έρευνα της Eurostat» www.citypress.gr
10. Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (2009) «Στατιστικά Στοιχεία της ΕΚΤ» www.ecb.gr
11. Δράτος Γ. (2009) «Κομισιόν: Στο φράγμα του 5% το δημόσιο έλλειμμα» <http://www.avgi.gr>
12. Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (2005-2009) «Δημόσιο Χρέος- Εγγυήσεις- Αποκρατικοποιήσεις» <http://www.mof-olk.gr>
13. Euronews (2009) «Την Τετάρτη οι ανακοινώσεις της Κομισιόν για το έλλειμμα» www.parapolitika.gr
14. Bastian J. (2010) «Η κρίση του χρέους στην Ελλάδα- Δελτίο Οικονομικών Πληροφοριών» www.eliamer.gr
15. Eurostat (2010) «Η πορεία του χρέους τα τελευταία χρόνια» www.zoomnews.gr
16. Αναστόπουλος Μ. (2004) «Βασικές Οικονομικές Έννοιες» www.m-anastopoulos.gr
17. Παπαδόπουλος Κ. (2004) «Σημειώσεις στην Πολιτική Οικονομία» www.teicrete.gr

18. Σιάτρας Γ. (2010) «Σκάνδαλο ελληνικών στατιστικών στοιχείων» <http://www.eurocapital.gr>
19. Δρεττάκης Μαν. (2010) «Διαφορές στους ρυθμούς αύξησης δημοσίου χρέους και ΑΕΠ» <http://www.avgi.gr>
20. Ηλιαδάκης Τ. (2009) «Το δημόσιο χρέος στο ελληνικό κράτος από το 1824» www.alfavita.gr
21. Euronews (2009) «Στα ύψη έλλειμμα και δημόσιο χρέος» <http://www.skai.gr>
22. Δελαστικός Γ. (2010) «Η αλήθεια για το χρέος και ποιος δουλεύει ποιον» <http://kawathas.wordpress.com>
23. Παπασωτηρίου Ευαγ. (2010) «Έκθεση-σοκ για το κρυφό χρέος» <http://news.kathimerini.gr>
24. <http://www.eng.auth.gr/mattas/prices/5.htm>
25. <http://eis.pspa.uoa.gr/econ/econ3/htm>
26. Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (2009) «Πολιτική Δανεισμού» www.pdima.gr
27. Βικιπαιδεία (2008) «Δημόσιο Χρέος» <http://el.wikipedia.org>
28. www.mmec.gr/economics
29. Κόλλινζας Π. (2007) «Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική» www.kollintzas.gr
30. Τράπεζα της Ελλάδος (2006) «Δανεισμός και χρηματοοικονομική πίεση-Αποτελέσματα από τη δειγματοληπτική έρευνα του 2005» www.bankofgreece.gr
31. Τράπεζα της Ελλάδος (2008) «Δανεισμός και χρηματοοικονομική πίεση-Αποτελέσματα από τη δειγματοληπτική έρευνα του 2007» www.bankofgreece.gr
32. Alpha Bank (2004) «Ετήσια Οικονομική Έκθεση για το δανεισμό των νοικοκυριών» www.alphabank.gr
33. www.users.uom.gr
34. Τζοάνος Αχ. (2008) «Η κατανομή του χρέους» www.naftemporiki.gr
35. ΑΔΕΔΥ (2006) «Ετήσια έκθεση για την πορεία της οικονομίας για το 2002-2005» www.adedy.gr
36. www.monthlyreview.mht
37. ΓΣΕΕ (2007) «Ετήσια έκθεση για την πορεία της οικονομίας το 2006» www.gessee.gr
38. <http://www.eparousia.gr>
39. <http://www.agon.gr/news>
40. Ελληνική Ένωση Τραπεζών (2010) « Δημόσιο Χρέος » www.economia.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας Ι: Το Ελληνικό Δημόσιο Χρέος και το ΑΕΠ σε εκατομμύρια ευρώ και ως ποσοστό του ΑΕΠ και η μέση ετήσια αύξηση από το 1995 ως το 2009

Δημόσιο χρέος και Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν [1995-2009]

Έτος	Δημόσιο χρέος	ΑΕΠ	Δημόσιο χρέος
	Σε εκατ. ευρώ	Σε εκατ. ευρώ	Ως % του ΑΕΠ
1995	95.013	100.717	94,3
1996	107.666	109.734	98,1
1997	114.864	119.937	95,8
1998	115.679	121.985	94,8
1999	122.335	131.936	92,7
2000	140.971	137.930	102,2
2001	151.869	146.428	103,7
2002	159.214	156.615	101,7
2003	168.025	172.431	97,4
2004	183.157	185.813	98,6
2005	195.421	195.366	100,0
2006	204.423	210.460	97,1
2007	216.401	226.437	95,6
2008	237.196	239.141	99,2
2009	272.300	237.508	114,6

Περίοδος	Μέση ετήσια αύξηση		
	Δημ. χρέος	ΑΕΠ	Διαφορά
1995-2004	9.794	9.455	339
2004-2009	17.829	10.399	7.490

Ποσοστιαία μεταβολή	Μέση ετήσια ποσοστιαία αύξηση		
	Δημ. χρέος	ΑΕΠ	Διαφορά
2004/1995	10,3%	9,4%	0,9%
2009/2004	9,7%	5,6%	4,2%

Πηγή: Δρεττάκης Μ. (2010) «Διαφορές στους ρυθμούς αύξησης δημοσίου χρέους και ΑΕΠ»
www.avgi.gr

Πίνακας II: Η πορεία δανεισμού των νοικοκυριών ως προς τα στεγαστικά δάνεια από το 2001 ως το 2009

ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΑ ΔΑΝΕΙΑ	
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ	ΠΟΣΑ
2001	72.850.000 €
2002	82.225.000 €
2003	96.060.250 €
2004	105.666.275 €
2005	113.425.000 €
2006	149.721.000 €
2007	197.631.720 €
2008	448.695.000 €
2009	507.000.000 €

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2006) «Δανεισμός και Χρηματοοικονομική πίεση-Αποτελέσματα από τη δειγματοληπτική έρευνα του 2005» www.bankofgreece.gr

Πίνακας III: Η πορεία δανεισμού των νοικοκυριών ως προς τις πιστωτικές κάρτες από το 2001 ως το 2009

ΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΡΤΕΣ	
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ	ΠΟΣΑ
2001	3.859.560 €
2002	5.528.250 €
2003	6.078.345 €
2004	7.503.798 €
2005	9.876.750 €
2006	15.249.702 €
2007	30.857.000 €
2008	35.685.568 €
2009	54.000.000 €

Πηγή: Alpha Bank (2004) «Ετήσια Οικονομική Έκθεση για το δανεισμό των νοικοκυριών» www.alphabank.gr

Πίνακας IV: Η πορεία δανεισμού των νοικοκυριών ως προς τα καταναλωτικά δάνεια από το 2001 ως το 2009

ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΔΑΝΕΙΑ	
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ	ΠΟΣΑ
2001	8.989.000 €
2002	15.450.000 €
2003	23.546.000 €
2004	34.459.000 €
2005	80.153.328 €
2006	98.986.968 €
2007	200.678.897 €
2008	250.569.968 €
2009	544.000.000 €

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2008) «Δανεισμός και χρηματοοικονομική πίεση-Αποτελέσματα από τη δειγματοληπτική έρευνα του 2007»

Πίνακας V: Η πορεία του δημοσίου χρέους στην Ελλάδα, σε χώρες της ΕΕ και στην Ευρωζώνη από το 2001 ως το 2009

2001	59,4%	114,7%	57,5%	56,5%	110,6%	55,8%	35,9%	43,8%	65,5%
2002	60,3%	101,5%	52,5%	58,8%	105,7%	55,5%	43,4%	41,3%	68%
2003	63,8%	97,3%	48,7%	62,9%	104,4%	56,9%	42,4%	44,4%	69,1%
2004	65,6%	98,6%	46,2%	64,9%	103,8%	58,3%	41,4%	44,2%	69,5%
2005	68%	100%	43%	66,4%	105,8%	63,6%	34,2%	41,8%	70,1%
2006	67,6%	97,1%	39,6%	63,7%	106,5%	64,7%	30,5%	39,3%	68,3%
2007	65%	95,6%	36,1%	63,8%	103,5%	63,6%	29,3%	35,2%	66%
2008	73,4%	99,2%	39,7%	67,4%	105,8%	66,3%	32,2%	39,7%	69,3%
2009	73,1%	112,6%	54,3%	76,1%	114,6%	77,4%	34,6%	41,3%	78,2%

Πηγή: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (2005-2009) «Δημόσιο Χρέος-Εγγυήσεις-Αποκρατικοποιήσεις» <http://www.mof-glk.gr>